

**Управління освіти виконавчого комітету
Старокостянтинівської міської ради
Міський методичний кабінет**

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗБІРНИК

серпень 2013 року

**Старокостянтинів
2013**

м. Старокостянтинів Інформаційний збірник:

інформаційний збірник розрахований на керівників загальноосвітніх навчальних закладів, педагогів. – старокостянтинів, 2013 – _____с.

У збірнику надруковано:

- Нормативні документи Міністерства освіти і науки України;
- умови проведення районних краєзнавчих заочних експедицій та конкурсів.

Упорядник:

Прадун В.М.. – методист міського методичного кабінету управління освіти виконавчого комітету Старокостянтинівської міської ради.

ЗМІСТ

5 КЛАС

Про організацію навчально-виховного процесу у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів і вивчення базових дисциплін в основній школі	4
Загальні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу у п'ятих класах загальноосвітніх навчальних закладів	5
Про викладання історії в 5 класі	11
Про викладання трудового навчання в 5 класі	19
Про викладання основ здоров'я в 5 класі	24
Про орієнтовний перелік навчально-методичного забезпечення базових дисциплін у 2-х та 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів	31

6-11 класи

Методичні рекомендації щодо вивчення суспільствознавчих дисциплін у 2013-2014 н.р.	35
Про викладання географії у 2013/2014 н.р.	48
Про викладання економіки у 2013/2014 н.р.	51
Про викладання трудового навчання, креслення та предмету технології у 2013-2014 н.р.	54
Про викладання основ здоров'я у 2013/2014 н.р.	63
ПОЛОЖЕННЯ про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності	71

УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ МІСЬКИХ КРАЄЗНАВЧИХ ЗАОЧНИХ ЕКСПЕДИЦІЙ ТА КОНКУРСІВ

Про затвердження Правил проведення Міжнародного учнівського конкурсу юних істориків "Лелека"	102
ПОЛОЖЕННЯ про Всеукраїнський конкурс учнівської творчості	108
Правила проведення Всеукраїнського учнівського конкурсу юних суспільствознавців «Кришталева сова»	112
Умови проведення міського етапу Всеукраїнської історико-географічної експедиції «Історія міст і сіл України»	117
Умови проведення міського етапу Всеукраїнської експедиції учнівської та студентської молоді „Моя Батьківщина — Україна”	121
Умови проведення міського етапу Всеукраїнського конкурсу на кращу туристсько-краєзнавчу експедицію учнівської молоді з активним способом пересування "Мій рідний край"	125
Умови проведення щорічного обласного конкурсу на кращий навчально-методичний матеріал туристсько-краєзнавчої тематики	129
Перелік навчальних програм для реалізації варіативної складової навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів, рекомендованих МОНмолодьспорту України	140

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

пр. Перемоги, 10, м. Київ, 01135, тел. (044) 481-32-21, факс (044) 236-1049

E-mail: ministry@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Від 24.05.13 № 1/9-368

На № _____ від _____

Міністерству освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управлінням (департаментам) освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій

Інститутам післядипломної педагогічної освіти

Загальноосвітнім навчальним закладам

Про організацію навчально-виховного процесу у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів і вивчення базових дисциплін в основній школі

З метою організованого переходу на новий Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти Міністерство освіти і науки надсилає для практичного використання методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів (додаються).

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» у 2013/2014 навчальному році 5 класи загальноосвітніх навчальних закладів перейдуть на навчання за новими програмами для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з якими можна ознайомитися на сайті Міністерства освіти і науки України за адресою: www.mon.gov.ua.

Для учнів 6 – 11-х класів чинними залишаються рекомендації, що містяться у листі Міністерства від 01.06.2012 року №1/9-426 «Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін» (Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України №17-22, 2012 р.).

Просимо довести зазначену інформацію до відома керівників загальноосвітніх навчальних закладів та вчителів.

Додатки: на _68_ арк.

Заступник Міністра

Б.М. Жебровський

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У П'ЯТИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

2013/2014 навчальний рік є особливим для учнів п'ятих класів. Адже, саме з 1 вересня в основній школі розпочнеться поступове впровадження нового Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти й нових навчальних програм з усіх базових дисциплін.

Серед основних новацій такі: для забезпечення високого рівня знань іноземних мов - учні п'ятих класів вивчатимуть дві іноземні мови; розпочнеться вивчення інформатики; передбачено посилення використання здоров'язбережувальних технологій; підвищена увага приділятиметься природничій та екологічній освіті.

Організація навчання здійснюватиметься за Типовими навчальними планами, затвердженими наказом Міністерства від 03.04.2012 № 409 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня» (зі змінами).

Місцевим органам управління освітою та обласним інститутам післядипломної педагогічної освіти слід забезпечити підготовку вчителів п'ятих класів, які розпочнуть роботу за новим Державним стандартом. У зв'язку з цим перед навчальними закладами постає низка завдань: підготовка вчителя до реалізації змісту нових Державних стандартів, нових програм, науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення навчально-виховного процесу.

З метою вирішення вищезазначених проблем необхідно скоординувати роботу усіх регіональних методичних служб. Обласним інститутам післядипломної педагогічної освіти доцільно найактивніше проводити підготовку вчителів, які забезпечать викладання предметів у 5 класі в 2013-2014 навчальному році.

Подоланню труднощів періоду адаптації учнів 5-х класів до навчання в основній школі може сприяти цілеспрямована координація дій вчителів, їх професіоналізм та досвідченість. Організаційними формами роботи щодо підготовки педагогів, які працюють у 5-х класах можуть бути:

- спеціальні курси та семінари підвищення кваліфікації для вчителів, які працюють в 5-х класах;

- проведення на серпневих конференціях секції класних керівників 5-х класів;
- проведення спеціальних тренінгів з проблем наступності навчання;
- система відкритих уроків, на яких самими педагогами відслідковується динаміка форм і методів навчання учнів упродовж 4-5 класів;
- організація різнорівневого співробітництва дітей 4-5 класів за активної участі вчителів початкової та основної школи;
- використання інформаційних ресурсів і технологій для організації різноманітних форм взаємодії дорослих і дітей з метою розв'язання особистісно значущих проблем молодших підлітків.

Перехід з початкової школи в середню пов'язаний із зростанням навантаження на психіку учня. Психологічні й психофізіологічні дослідження свідчать, що на початку навчання у п'ятому класі школярі переживають період адаптації до нових умов навчання, багато в чому подібний до того, що був характерний для початку навчання в першому класі. Вплив цих змін особливо посилюються на випускників шкіл I ступеня, які на навчання до 5-го класу переходять до іншої школи, іноді, навіть, в іншому населеному пункті. Різка зміна умов навчання, розмаїтість й якісне ускладнення вимог, що пропонуються школяру різними вчителями, і навіть зміна позиції «старшого» у початковій школі на «наймолодшого» у середній — все це є досить серйозним випробуванням для психіки дитини.

Як показує практика, більшість дітей переживають перехід із початкової школи в основну, як важливий крок у своєму житті. Поява декількох учителів з різними вимогами, різними характерами, різним стилем викладання є для них очевидним показником їхнього дорослішання. Вони із задоволенням і з певною гордістю розповідають батькам, молодшим братам, друзям про свої успіхи. Крім того, певна частина дітей усвідомлює своє нове становище, як шанс заново почати шкільне життя, налагодити стосунки з педагогами.

Умови, які змінилися, пред'являють більш високі вимоги до інтелектуального і особистісного розвитку, до ступеня сформованості у дітей певних знань, дій, навичок.

Період адаптації до навчання у 5-му класі є одним із найважчих періодів шкільного життя. Це обумовлено сукупністю тих змін, що відбуваються в шкільному середовищі й внутрішньому світі дітей 10-11-річного віку. А саме:

- збільшення обсягу й розмаїтість змісту освіти;
- збільшення ваги багатопредметного навчання й розширення кола вчителів, з якими учні змушені систематично спілкуватися;
- на місце першої вчительки приходить новий класний керівник;
- відбувається перехід до кабінетної системи навчання;

Стан дітей у цей період з педагогічної точки зору характеризується низькою організованістю, неуважністю й недисциплінованістю на уроках, зниженням інтересу до навчання і його результатів; із психологічної - зниженням самооцінки, високим рівнем ситуативної тривожності.

Протягом адаптаційного періоду (I-е півріччя навчання) у п'ятикласників повинне сформуватися так зване «почуття дорослості», що проявляється в новій особистісній позиції:

- 1) стосовно навчальної діяльності;
- 2) стосовно школи й предметів;
- 3) стосовно однокласників;
- 4) у новому відношенні до внутрішнього світу.

Не всі п'ятикласники навіть із високим рівнем психологічної готовності можуть успішно впоратися із труднощами в навчанні й спілкуванні внутрішніми психологічними проблемами. Що вже говорити про тих учнів, у яких були проблеми в початковій школі. Тому у період адаптації важливо забезпечити дитині спокійну, лагідну обстановку, чіткий режим, тобто зробити так, щоб п'ятикласник постійно відчував підтримку і допомогу з боку вчителів та батьків. При занадто тривалому процесі адаптації, а також за наявності окремих функціональних відхилень необхідно звернутися до шкільного психолога.

До причин, що утруднюють адаптацію дітей до середньої школи належать такі. Насамперед це неузгодженість, навіть суперечливість вимог різних педагогів, що нерідко істотно ускладнює життя школяра. Школяр опиняється в ситуації множинності вимог і, якщо він навчиться враховувати ці вимоги, співвідносити їх, долати пов'язані із цим труднощі, то опанує вміння, необхідні для дорослого життя.

Труднощі в п'ятикласників може викликати й необхідність на кожному уроці пристосовуватися до своєрідного темпу, особливостей мови, стилю викладання кожного вчителя.

Необхідно, щоб школярі правильно розуміли вживані вчителем терміни, що зустрічаються в текстах підручників. Зараз багато спеціальних шкільних словників, тому необхідно навчити дітей ними користуватися. Важливо роз'яснити, що неповне, неточне розуміння слів нерідко лежить в основі нерозуміння шкільного матеріалу. Труднощі, що виникають у дітей при переході в середні класи, можуть бути пов'язані також з певною деіндивідуалізацією, знеособлюванням підходу педагога до школяра.

Успішність самореалізації підлітків тісно пов'язана із мікрокліматом в учнівському колективі. Важливо, щоб вчителі – предметники створювали ситуації, які б дозволяли учневі проявляти ініціативу, мати право на помилку, на власну думку, брати участь у спільній діяльності, працювати в умовах

альтернативи, вибору, створювати демократичну, неавторитарну атмосферу навчання.

З метою забезпечення педагогічної наступності готуватися до роботи у 5-му класі вчителі-предметники та класні керівники повинні заздалегідь. Для таких вчителів має стати нормою відвідування уроків, виховних заходів учнів-четверокласників. При цьому варто звернути увагу на особливості спілкування дітей, атмосферу уроку, рівень підготовленості та самостійності учнів. Недопустимим є перевантаження учнів зайвими за обсягом домашніми завданнями, їх необхідно дозувати з урахуванням рівня підготовки учня, гігієнічних вимог віку. Також необхідно ретельно слідкувати за темпом уроку, адже високий темп заважає багатьом дітям засвоювати навчальний матеріал. Щоб знайти оптимальні форми та методи взаємодії, учителі, які працюють у 5-х класах, мають познайомитися з навчальними програмами для початкової школи, методикою роботи з дітьми конкретного вчителя початкової школи, від якого клас переходить в основну школу.

У перші тижні початку нового навчального року класний керівник має допомогти учням запам'ятати імена та прізвища однокласників та Прізвище Ім'я По-батькові. вчителів-предметників (можна використовувати візитки, таблички з ім'ям, які ставляться на парту на кожному уроці) та здійснити грамотне розсаджування дітей у класі з урахуванням їх індивідуальних особливостей, психологічної сумісності, здоров'я, побажань батьків. Варто також познайомитися з умовами проживання дитини, взаєминами в сім'ї, здоров'ям дитини (за медичною картою дитини). На засіданнях методичних об'єднань, класних та загальношкільних нарадах необхідно виробити єдині вимоги до учнів (дотримання єдиного орфографічного режиму, критеріїв оцінок).

Від класного керівника цілком залежить мікроклімат в класному колективі, багато в чому - результати навчальної діяльності. Якщо класний керівник сам має комунікативні труднощі, йому буде складно налагоджувати контакти і з дітьми, і з педагогами, і з батьками. Якщо він не є вчителем за фахом, йому буде нелегко відслідковувати навчальний процес, впливати на нього з урахуванням інтересів учнів і побажань їхніх батьків.

Керівникам загальноосвітніх навчальних закладів пропонуємо провести педагогічні ради з тематикою «Готовність школи до впровадження Державного стандарту базової і повної загальної середньої».

При складанні розкладу уроків має враховуватися оптимальне співвідношення навчального навантаження протягом тижня, а також правильне чергування протягом дня і тижня предметів природничо-математичного і гуманітарного циклів з уроками музики, образотворчого мистецтва, трудового навчання, основ здоров'я та фізичної культури. При складанні розкладу уроків

необхідно враховувати динаміку розумової працездатності учнів протягом дня та тижня.

Неприпустимим є організація навчання п'ятикласників у другу зміну.

Рекомендуємо хоча б у перші два місяці навчання давати словесну характеристику знань, умінь і навичок учнів без виставлення оцінок та мінімально скоротити домашні завдання. І надалі протягом навчання вчитель не має створювати психотравмуючі ситуації при виставленні оцінок за контрольні роботи, за тему, за семестр і т. д. Оцінки виставляються не формально, а з урахуванням особистих якостей і досягнень кожного учня. Доцільно використовувати систему заохочень, а саме: фотографії кращих учнів, грамоти, подяки батькам (письмові, усні), позитивні записи в щоденнику.

Збереження та зміцнення фізичного здоров'я учнів, їх моральне та громадянське виховання – ці складові постійно мають бути у центрі уваги кожного вчителя. З цією метою важливо організувати активну співпрацю вчителя з батьками або особами, які їх замінюють, з медичними працівниками загальноосвітнього навчального закладу, шкільним психологом, з вчителями - предметниками. Особливу увагу слід звернути на фізичне виховання школярів. Фізичне навантаження має бути посильним. Необхідно уважно стежити за станом дитини під час фізичних навантажень будь-якого характеру. Обов'язковим є дотримання Державних санітарних правил і норм влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу (ДСанПіН 5.5.2.008-01). Пропонуємо, для профілактики стомлюваності, порушення статури, зору учнів на уроках хоча б у першому півріччі, проводити фізкультхвилинки та гімнастику для очей.

Перед початком навчального року, в третій декаді серпня, доцільним вбачається проведення батьківських зборів разом із дітьми. Необхідно не тільки познайомитися із майбутнім колективом, а й дати можливість школярам відчувати себе повноправними «господарями» школи. На такі батьківські збори варто запросити вчителів-предметників та провести екскурсію по поверхах, кабінетах, познайомимось із майбутніми сусідами по кабінету, розподілити обов'язки серед учнів. На цих же зборах обирається батьківський комітет.

Пропонуємо також роздати видрукувані на окремих аркушах «Поради батькам п'ятикласників»:

ПОРАДИ БАТЬКАМ П'ЯТИКЛАСНИКІВ

1. Якщо Вас щось турбує в поведінці дитини, якомога швидше зустріньтеся і обговоріть це із класним керівником, шкільним психологом.

2. Якщо в родині відбулися події, що вплинули на психологічний стан дитини, повідомте про це класного керівника. Саме зміни в сімейному житті часто пояснюють раптові зміни в поведінці дітей.

3. Цікавтеся шкільними справами, обговорюйте складні ситуації, разом шукайте вихід із конфліктів.

4. Допоможіть дитині вивчити імена нових учителів, запропонуйте описати їх, виділити якісь особливі риси.

5. Порадьте дитині в складних ситуаціях звертатися за порадою до класного керівника, шкільного психолога.

6. Привчайте дитину до самостійності поступово: вона має сама збирати портфель, телефонувати однокласникам і питати про уроки тощо. Не слід відразу послаблювати контроль за навчальною діяльністю, якщо в період навчання в початковій школі вона звикла до контролю з вашого боку.

7. Основними помічниками у складних ситуаціях є терпіння, увага, розуміння.

8. Не обмежуйте свій інтерес звичайним питанням типу: «Як пройшов твій день у школі?». Кожного тижня вибирайте час, вільний від домашніх справ, і уважно розмовляйте з дитиною про школу. Запам'ятовуйте окремі імена, події та деталі, про які дитина вам повідомляє, використовуйте їх надалі для того, щоб починати подібні розмови про школу.

Не пов'язуйте оцінки за успішність дитини зі своєю системою покарань і заохочень.

9. Ваша дитина має оцінювати свою гарну успішність як нагороду, а неуспішність - як покарання. Якщо у дитини навчання йде добре, проявляйте частіше свою радість. Висловлюйте заклопотаність, якщо у дитини не все добре в школі. Постарайтеся наскільки можливо, не встановлювати покарань і заохочень вони можуть привести до емоційних проблем.

10. Допомагайте дитині виконувати домашні завдання, але не робіть їх самі. Продемонструйте інтерес до цих завдань. Якщо дитина звертається до вас з питаннями, пов'язаними з домашніми завданнями, допоможіть їй знайти відповіді самостійно, а не підказуйте їх. Допоможіть дитині відчувати інтерес до того, що викладають у школі.

11. З'ясуйте, що взагалі цікавить вашу дитину, а потім встановіть зв'язок між його інтересами і предметами, що вивчаються в школі. Наприклад, любов дитини до фільмів можна перетворити на прагнення читати книги, подарувавши книгу, по якій поставлений фільм. Шукайте будь-які

можливості, щоб дитина могла застосувати свої знання, отримані в школі, в домашній діяльності. Наприклад, доручіть їй розрахувати необхідну кількість продуктів для приготування їжі або необхідну кількість фарби, щоб пофарбувати певну поверхню.

12. Особливі зусилля прикладайте для того, щоб підтримати спокійну та стабільну атмосферу в домі, коли в житті дитини відбуваються зміни. Намагайтеся уникнути великих змін чи порушень в домашній атмосфері. Спокій домашнього життя допоможе дитині більш ефективно вирішувати проблеми в школі.

Пропонуємо також рекомендації щодо особливостей викладання базових дисциплін у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів (додаток 2).

Директор департаменту

О. В. Єресько

*Додаток 2
до листа МОН України
від 24.05.2013 № 1/9-368*

ІСТОРІЯ

У межах навчального предмета «Історія України» в 5 класах загальноосвітніх навчальних закладах України з 2013/14 н. р. вивчатимуть курс *Вступ до історії*. Цей курс є *пропедевтичний*, що й визначає його місце в системі шкільних історичних курсів та поміж інших навчальних дисциплін, а також початковість, елементарність його змістової частини й тих вимог, які висуваються до загальноосвітньої підготовки учнів. Мета, завдання й зміст курсу ґрунтуються на засадах, сформульованих у Державному стандарті базової та повної середньої освіти (освітня галузь «Суспільствознавство»), а саме: «Метою навчання історії в загальноосвітній школі є формування в учнів ідентичності та почуття власної гідності у результаті осмислення соціального та морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті історичного процесу».

Мета, завдання та зміст курсу

З огляду на вищезазначене **основною метою** курсу є створення умов для успішного опанування учнями наступних систематичних курсів історії України та всесвітньої історії.

П'ятикласники уперше ознайомлюються з навчальним предметом «Історія», тому головними **завданнями** курсу є:

- формування уявлень і початкових знань учнів про історію як галузь людських знань, як науку, що має свій предмет вивчення і свої методи дослідження;

- розвиток у школярів інтересу до предмета та мотивації до його вивчення.

Крім того, курс передбачає розв'язання низки загальнодидактичних завдань із розвитку пізнавальних можливостей та особистісних якостей учнів.

Зміст пропедевтичного курсу передбачає, що після його вивчення учні будуть:

- знати і розуміти, що таке історія, як відбувається відлік часу в історії, як історики довідуються про минуле,

- застосовувати набуті знання та вміння для того, щоб визначати тривалість і послідовність історичних подій, співвідносити рік із століттям, розрізняти умовні позначки і знаходити місця історичних подій на карті,

- знаходити у підручнику та адаптованому тексті документа відповіді на запитання і складати розповідь про подію або постать за запропонованим учителем алгоритмом,

- зіставляти окремі події з історії родини з історією рідного краю та України, виявляти ставлення до історії, окремих подій та вчинків історичних діячів, оцінювати роль громадян, музеїв та історичної науки у збереженні минулого.

У новій чинній програмі зазначено кількість годин на вивчення курсу (загалом – 35 годин, 1 година на тиждень). Передбачено години для уроків узагальнення та тематичної перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок учнів, уроку підсумкового узагальнення та практичних занять. Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки в програмі сформульовано як перелік умінь та навичок, що їх мають набути учні в процесі вивчення кожної теми. Програмою курсу обов'язково передбачено години **резервного часу**, які вчитель використовуватиме на власний розсуд.

Історичний *зміст* курсу реалізовано в хронологічній послідовності, що дає змогу створити конкретні образи історичних епох та сформувати чіткі просторові й часові уявлення учнів. Беручи до уваги вікові особливості пізнавальної діяльності дітей 10–11 років, в учнів формуються первинні знання та уявлення про розвиток історії як науки і як живої пам'яті про життя людей у минулому, про історичний час і простір, про що саме та про кого пишуть історики. Передбачається ознайомлення дітей з історичними джерелами різних типів, – як письмовими, так і візуальними, а також речовими, включаючи пам'ятки, що формують навколишнє історичне середовище.

Курс не передбачає системного викладу інформації про минуле. Відібраний та запропонований у підручниках матеріал про події, явища, історичні персонажі тощо не є вичерпним і може доповнюватись вчителем за умови його

збалансованості як з огляду подання національної та регіональної історії, так і багатоаспектності соціальної, політичної історії, історії культури та повсякдення.

«Вступ до історії» складається з трьох розділів, які дають змогу учням послідовно опанувати відповідну інформацію та початкові предметні уміння, що становлять основу подальшої історичної освіти школярів.

Перший розділ «Звідки і як історики довідуються про минуле» передбачає ознайомлення на рівні уявлень з поняттями:

- *«історичний час»* та одиниці і способи його вимірювання, формування початкових уявлень про хронологічну послідовність та тривалість подій у часі, про співвідношення року зі століттям;

- *«історичний простір»*, формування початкових умінь працювати з історичною картою, її легендою та формування елементарних практичних навичок роботи з нею;

- *«історичні джерела»*, їх види і особливості, формування початкових умінь працювати з різними видами джерел.

Другий розділ «Про що і про кого розповідає історія» знайомить учнів з важливими подіями з історії України та видатними історичними особистостями у хронологічній послідовності.

Інформація третього розділу «Що історичні пам'ятки розповідають про минуле» спрямована на формування початкових уявлень про розвиток культури та про найвизначніші культурні надбання і пам'ятки українського народу.

За результатами вивчення курсу учні мають набути таких предметних компетентностей:

– позначати на лінії часу запропоновані вчителем дати подій, співвідносити рік зі століттям або їх частинами при необов'язковому співвіднесенні з подіями; визначати (за вказаними датами) послідовність та тривалість подій, віддаленість від сьогодення;

– орієнтуватися на адаптованій історичній карті, показувати на ній територію України, її головні міста та рідне або найближче місто (село); основні події, зазначені у тексті параграфів.

– свідомо читати текст підручника, переказувати його основний зміст; відрізняти художній та науково-популярний історичні тексти; знаходити в тексті відповіді на поставлені запитання або ставити по кілька запитань до нього; складати простий план, добирати назву, знаходити в тексті історичні поняття і терміни та витлумачувати їх на основі тексту, свідомо застосовувати у навчальних ситуаціях;

– отримувати певну інформацію з різноманітних адаптованих історичних джерел, насамперед документальних та візуальних, робити нескладні висновки, узагальнення;

– на основі тексту та зображень стисло розповідати про історичну постать, скласти план перебігу історичної події та кількома реченнями розповідати про неї на основі тексту, інших матеріалів підручника, висловлювати нескладні оцінні судження щодо історичних постатей і їх діяльності;

– описувати історичні пам'ятки різних історичних періодів, правильно застосовуючи необхідні терміни; визначати приналежність зображених на історичних ілюстраціях пам'яток, портретів історичних діячів до певних епох.

Особливості організації навчально-виховного процесу

Форми та методи навчання історії в 5 класі, а також зміст історичної освіти повинні обов'язково узгоджуватися з віковими особливостями учнів. Організуючи роботу на уроках, учитель має віддавати перевагу розвивальним прийомам, уникати лекцій, конспектувань, рефератів та фронтальних зрізів знань.

З метою набуття школярами історичної та інших компетентностей та відповідно до державних вимог із загальноосвітньої підготовки учнів окремою структурною складовою програми вперше стають спеціальні уроки – **практичні заняття**. Такі заняття в курсі історії мають подвійну мету: є способом вивчення нового матеріалу на основі опрацювання історичних джерел та важливим засобом формування предметних умінь і навичок учнів. Кожне із запропонованих практичних занять присвячується певній темі та передбачає переважно самостійну роботу учнів з допомогою вчителя над окремими питаннями теми з використанням різноманітних джерел знань (підручники, де вміщено тематичні історичні джерела – як текстові, так і візуальні, довідкові матеріали, запитання і завдання, Інтернет-ресурси, фонди музеїв, місцеві історичні пам'ятки, оглянуті учнями під час екскурсій) Практичні заняття передбачають використання на уроці історичних джерел, насамперед наведених у підручнику. Адже ці джерела історії сприяють конкретизації історичного матеріалу, наповнюють зміст яскравістю та образністю, сприяють розвитку уяви та допитливості. Водночас, джерело, запропоноване для опрацювання п'ятикласникам, має бути лаконічним, простим і зрозумілим.

Під час практичного заняття вчитель є консультантом у процесі самостійної роботи учнів, надаючи їм необхідну допомогу залежно від віку та пізнавальних можливостей. Матеріали до практичних занять і методичні рекомендації щодо організації пізнавальної діяльності учнів подані в підручниках. Порядок проведення практичних занять і оцінювання їх результатів та наявність домашнього завдання після нього залишається у компетенції вчителя.

Уроки узагальнення до окремих розділів та урок узагальнення до курсу мають на меті допомогти учням систематизувати вивчене, відрефлексувати

процес навчання і повернутись до найскладніших моментів теми, курсу, піднести розуміння навчального матеріалу на новий рівень, використати міжкурсові та міжпредметні зв'язки. Елементарність, початковість курсу зумовлює певні труднощі в проведенні уроків узагальнення. Під час таких уроків акцент має бути також перенесений на вміння учнів. Тож кожна наступна тема має відзначатися вищим рівнем сформованості вмінь. Варто пам'ятати, що від п'ятикласників не вимагається тлумачення тих історичних понять, вивчення яких передбачено програмою у старших класах, відповідати на запитання, що вимагають системних знань і багатшого життєвого досвіду.

Звертаємо увагу, що регламентована навчальною програмою година тематичного оцінювання використовується для проведення **уроку контролю і корекції навчальних досягнень учнів**. Урок контролю і корекції проводиться із пропонуванням усних, письмових або комбінованих видів завдань. На правій сторінці журналу робиться запис «Урок контролю і корекції навчальних досягнень учнів із теми «_____»». На такому уроці оцінюється пізнавальна діяльність усіх присутніх п'ятикласників. Оцінка за урок контролю враховується під час виставлення бала за тему.

Принципове значення для організації навчання історії в 5 класі мають активні та інтерактивні методи. Передумовою активного навчання є чергування різних форм діяльності учнів. Наприклад, працюючи з текстом, учні можуть шукати відповідь на запитання, добирати коментарі до ілюстрацій, складати план, порівнювати текст з ілюстраціями та картами, знаходити нові слова та витлумачувати їх насамперед додержуючись інструкцій підручника.

Роботу з підручником потрібно чергувати з коротким викладом (розповіддю) вчителя, роботою із зошитом. З огляду на вікові особливості п'ятикласників розповідь учителя не повинна мати нічого спільного з лекцією, а уроки жодною мірою не повинні зводитися тільки до читання й переказування тексту підручника. Немає потреби переповідати той матеріал, що викладений у підручнику, як і не потрібно ускладнювати виклад додатковою інформацією. Роль учителя – організувати бесіду навколо питань, що вивчаються у контексті теми чи розділу. На перших етапах навчання бесіда передує читанню, згодом читання передує бесіді. У бесіді обов'язково використовувати елементи міркування, запитання вчителя й відповіді учнів, логічні задачі та їх розв'язок. Слово вчителя має бути образним та емоційним, воно повинно апелювати до особистісного досвіду п'ятикласників.

Обов'язковою умовою успішного навчання історії в п'ятому класі є різноманітна самостійна робота учнів. Обов'язковим також для дітей цієї вікової категорії є актуалізація знань і життєвих уявлень учнів, повторення та закріплення вивченого на уроці. Тож плануючи урок, треба передбачити час на ці етапи, скориставшись для цього відповідними завданнями підручника.

З-поміж активних методів навчання заслуговують на увагу ігрові форми. Під час вивчення курсу може йтися як про створення окремих, епізодичних ігрових ситуацій, так і про застосування ігрових моделей навчання. Варто ширше використовувати урок-екскурсію, наприклад, до місцевого музею чи історичної пам'ятки. Доречними є ігри-подорожі чи ігри-дослідження, які можна сконцентрувати в часі, обмеживши однією темою або й одним уроком.

Забезпечення курсу навчально-методичною літературою

Пропедевтичний курс *Вступ до історії* укомплектований підручниками — переможцями Всеукраїнського конкурсу підручників для 5 класу загальноосвітньої школи: В.Власова (Видавництво «Генеза») та О.Пометун, І.Костюк, Ю.Малієнко (Видавничий дім «Освіта»).

Особливістю підручника В.Власова є те, що всі структурні елементи навчальної книги, як-от: текстові (основний текст, пізнавальні рубрики з фрагментами історичних документів) та позатекстові (апарат організації засвоєння та контролю, ілюстративний матеріал) – зорієнтовані на формування предметних компетентностей, а також на організацію рефлексивної діяльності, активну комунікацію та співпрацю учнів у навчанні.

Опрацьовувати основний текст у підручнику В. Власова запропоновано так: до кожного пункту параграфу сформульовано завдання на розвиток критичного мислення з використанням інтерактивних методик. Учням запропоновано у парах, чи групах, чи в загальному колі 1) передати зміст прочитаного трьома реченнями; 2) запропонувати до тексту інші назви: такі, які б передавали зміст тексту, втілювали б його основну думку, були б образними; 3) дібрати один іменник, два прикметники, три дієслова, які б розкривали зміст прочитаного; 4) сформулювати за змістом тексту 3–5 запитань, які починаються словами *Що? Хто? Де? Як? Коли?*, і 1 запитання *Чому?*, по черзі дати відповіді на них; 5) скласти розповідь, 6) намалювати ілюстрацію, 7) запропонувати відповідь на проблемне питання тощо.

Кожен параграф має блок питань, чітко сформульованих і таких, що дозволяють учневі вловити суть проблеми, націлюють його на самостійне осмислення й аналіз явищ та подій минулого. Після назви уроку вміщено основні питання, які опрацьовуватимуться, та сформульовано навчальні цілі відповідно до компетентісно орієнтованого підходу у вигляді *очікуваних результатів*. Наприкінці параграфу пропонується оцінити знання й уміння учнів відповідно до передбачуваних цілей уроку з допомогою рубрики «Перевірте себе». *Це дає змогу досягти завершеності навчального процесу в межах уроку*. Кожен урок завершує завдання рубрики «Рефлексія».

В основу підручника О.Пометун, І.Костюк, Ю.Малієнко закладена ідея активного залучення п'ятикласників до пізнання історії на всіх етапах уроку.

Це реалізується через систему навчальних завдань, які спрямовують пізнавальну діяльність учнів на усвідомлення того, як минуле представлене в різних історичних джерелах та на розуміння основних подій вітчизняної історії. Важливим елементом роботи учнів з текстом підручника є цілеспрямована робота з історичними поняттями, яка має сформулювати уважне ставлення до мови та історії як сфери наукових знань. Оскільки процес пізнання історії у п'ятикласників тільки починається, авторами розроблені алгоритми роботи з джерелами, що забезпечуватиме набуття учнями важливих первинних дослідницьких навичок роботи з доступними джерелами знань, зокрема, адаптованими уривками з історичних творів, ілюстраціями, картами, фотографіями, зображеннями культурно-історичних пам'яток тощо. Водночас тлумачення основних понять курсу, висвітлення складних історичних явищ оптимально поєднує науковість і доступність.

Методичні пропозиції вчителям поєднують традиційні форми проведення уроку та інтерактивні, що максимально відповідає віковим особливостям учнів. Детально розписані практичні роботи допоможуть педагогам правильно організувати їх проведення, учням дослідити окремі питання історичного минулого України, поєднати розуміння національної історії з історією рідного краю на локальному рівні.

Особливістю підручника є забезпечення європейського контексту у викладі історії України, що дозволить учням побачити історію своєї держави на тлі загальних історичних процесів.

Оцінювання навчальних досягнень учнів

Історична пропедевтика націлена передусім на початкові знання, елементарні уявлення та найпростіші вміння. Історичні знання п'ятикласників можна схарактеризувати як фрагментарні, початкові. Відповідно, їхні навчальні досягнення мають елементарний рівень і більш практичну спрямованість, пов'язані в основному з вміннями читати й розуміти адаптований історичний текст, працювати з історичними ілюстраціями, джерелами та адаптованою історичною картою. У компетенції вчителя залишається створення таких навчальних ситуацій, які максимально сприяють досягненню учнями очікуваних результатів навчання, адже елементарний рівень курсу передбачає можливість його успішного засвоєння кожним учнем.

У п'ятому класі написання рефератів не передбачено. Водночас варто заохочувати учнів до читання додаткової історичної літератури, до підготовки та участі у позаурочних тематичних заходах. Бали достатнього та високого рівня з історії може отримати п'ятикласник, який знаходить відповіді на запропоновані вчителем чи у підручнику запитання; складає простий план тексту і складає невелике історичне повідомлення; вміє виокремлювати

історичну інформацію, тобто розповідає, про яку історичну подію чи постать йдеться, вміє сформулювати одне два запитання до тексту та супутніх зображень, демонструючи рівень розуміння запропонованої інформації; позначає на лінії часу запропоновані дати, співвідносить їх зі століттями або їх частинами; знаходить на історичній карті місця найвизначніших подій тощо.

Варто пам'ятати, що перше знайомство з історією має бути цікавим, розвивальним, зрозумілим і доступним (і, вочевидь, не завжди легким!). Толерантність, урахування історичної поліконфесійності і багатонаціональності українського суспільства, увага до освітніх запитів учнів допоможуть вчителям зробити уроки історії уроками об'єднання і взаємоповаги.

Особливої уваги вчителів історії всіх класів потребує вивчення пам'яток архітектури та образотворчого мистецтва. Традиційно зображення пам'яток архітектури та образотворчого мистецтва залучають до предметної наочності – таких пам'яток матеріальної культури або їхніх реконструкцій, які дають змогу на основі безпосереднього сприйняття створювати в учнів достовірні зорові образи історичного минулого. Такі зображення служать опорою для розкриття сутності історичних явищ, дають змогу конкретизувати історичні факти, сприяючи формуванню історичних понять, розвитку дослідницьких умінь, пізнавального інтересу до минулого. Окрім того, пам'ятки архітектури виконують роль первинних джерел історичних знань школярів, адже вони справжні, документальні пам'ятки історії й культури досліджуваної епохи.

З метою виконання вимог програми історії, як-от: *характеризувати* культурні досягнення, *розпізнавати* найвідоміші пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, *стишло описувати* їх – комісією з історії Науково-методичної Ради МОН України було ухвалено Переліки пам'яток архітектури та образотворчого мистецтва з історії України та всесвітньої історії, обов'язкові для розпізнавання учнями. (*Переліки будуть надруковані у фахових виданнях*).

Наявність переліків не означає, що вчителі на відповідних уроках не повинні звертатися до інших пам'яток, особливо якщо йдеться про уроки історії рідного краю, які мають невичерпний потенціал для залучення прикладів культурної взаємодії, формування толерантності та поваги до інших народів та їхнього культурного надбання.

Інформуємо також, що міністерство рекомендує серед інших курсів вивчати курс за вибором «Культура добросусідства» (автори Араджионі М.А., Смірнов О.К.), що сприяє поглибленню знань учнів з питань багатокультурності, історії, географії, культури та традицій народів рідного краю. Курс має позитивний вплив на розвиток міжкультурної освіти, виховної роботи, профілактику ксенофобії й зниження конфліктного потенціалу в освітньому середовищі.

ТРУДОВЕ НАВЧАННЯ

Нова навчальна програма з трудового навчання спрямована на досягнення головної мети трудового навчання в середній школі, а саме: формування технологічно освіченої особистості, підготовленої до самостійного життя і активної перетворювальної діяльності в умовах сучасного високотехнологічного, інформаційного суспільства.

Зміст предмета має чітко виражену прикладну спрямованість і реалізується переважно шляхом застосування практичних методів і форм організації занять.

Трудове навчання у 5 – 9 класах базується на практичній діяльності учнів. **Практичні роботи бажано проводити на кожному уроці.** Їх зміст визначається вчителем самостійно залежно від теми уроку та виду робіт, що виконуватимуться під час уроку. Засвоєння теоретичного матеріалу доцільно проводити під час практичних робіт, не витрачаючи на це окремого навчального часу. Однак, не виключається можливість проведення уроків засвоєння нових знань, під час яких учитель може розкрити навчальний матеріал усього модуля, або його окремої частини. Такі уроки в навчальному процесі можуть бути поодинокими.

Завдяки своїй спрямованості на реалізацію принципу варіативності, програма дозволяє планувати навчальний матеріал відповідно до матеріально-технічного та кадрового забезпечення навчального процесу, віково-статевих особливостей учнів та їхніх інтересів. Вона містить обов'язкову для вивчення складову та варіативну складову.

Обов'язкова для вивчення складова обирається школою із запропонованих блоків залежно від умов поділу на групи хлопців і дівчат, кадрового забезпечення та інтересів учнів. Для 5 класу пропонується на вибір два блоки:

Блок 1. Технологія виготовлення виробів із фанери та ДВП.

Блок 2. Технологія виготовлення виробів з аплікацією.

Обидва блоки містять чотири розділи:

- Основи матеріалознавства.
- Технологія виготовлення виробів.
- Основи техніки, технологій і проектування.
- Технологія побутової діяльності.

Під час вивчення розділу «Основи матеріалознавства» учні ознайомляться з тими матеріалами та їх властивостями, які будуть використовувати в роботі під час освоєння обраного блоку.

Розділ «Технологія виготовлення виробів» є основним у кожному блоці. Під час його вивчення учні ознайомлюються з послідовністю виготовлення

виробу, операціями, інструментами, пристосуваннями, які при цьому застосовуються, виготовляють виріб.

Розділ «Основи техніки, технологій і проектування» ознайомлює учнів із технікою, механізмами, машинами, сучасними технологіями та процесами. В цьому розділі також передбачено вивчення основ проектної діяльності, яка буде впроваджуватися при вивченні варіативних модулів. Вивчення теми «Основи проектної діяльності» можливе за двома варіантами:

1) останньою темою обов'язкової для вивчення складової, після якої відразу планується вивчення варіативних модулів;

2) під час освоєння варіативних модулів.

Для набуття учнями корисних навичок під час навчального процесу програмою передбачено розділ «Технологія побутової діяльності». Особливість цього розділу полягає в тому, що кожна його тема може вивчатися в будь-який час не порушуючи при цьому календарний план. Це може бути після закінчення розділу, блоку чи модуля; перед закінченням чи на початку четверті, семестру, навчального року; у випадках, коли учні з тих чи інших причин (багато відсутніх, невідповідності до уроку, релігійні чи шкільні свята тощо) не можуть виконати заплановану роботу.

Порядок вивчення розділів і тем обов'язкової для вивчення складової визначено навчальною програмою.

5 клас	
Обов'язкова для вивчення складова. Обирається один блок (26 год)	
1. Технологія виготовлення виробів із фанери та ДВП (26 год)	2. Технологія виготовлення виробів з аплікацією (26 год)
Варіативна складова. Два модулі (40 год)	
Варіативний модуль 1 (20 год)	
Варіативний модуль 2 (20 год)	
Резерв часу (4 год)	

Блок 1. Технологія виготовлення виробів із фанери та ДВП

№ п/п	Розділ і тема	Кількість годин
	Обов'язкова для вивчення складова	26
1	Вступ	(1)
2	Розділ 1. Основи матеріалознавства	(3)
	Тема 1.1. Види конструкційних матеріалів. Фанера, ДВП	1
	Тема 1.2. Властивості фанери та ДВП	2
3	Розділ 2. Технологія виготовлення виробів	(14)

	<i>із фанери та ДВП</i>	
	Тема 2.1. Процес розмічання заготовок	1
	Тема 2.2. Процес пиляння фанери та ДВП	7
	Тема 2.3. Прийоми свердління фанери та ДВП	1
	Тема 2.4. Процес підготовки деталей виробу до оздоблення	2
	Тема 2.5. Способи з'єднання деталей із фанери та ДВП	1
	Тема 2.6. Оздоблення виробів із фанери та ДВП. Ознайомлення з професіями деревообробної промисловості	2
4	<i>Розділ 3. Основи техніки, технологій і проектування</i>	(4)
	Тема 3.1. Знаряддя праці, які використовують у побуті	1
	Тема 3.2. Поняття про деталь. Способи отримання деталей	1
	Тема 3.3. Основи проектної діяльності	2
5	<i>Розділ 4. Технологія побутової діяльності</i>	(4)
	Тема 4.1. Безпечне користування побутовими електроприладами	1
	Тема 4.2. Культура споживання їжі. Етикет за столом	2
	Тема 4.3. Елементи грамоти споживача	1
	Варіативна складова	40
6	Варіативний модуль	20
7	Варіативний модуль	20
8	<i>Резерв часу</i>	4
	Разом	70

Блок 2. Технологія виготовлення виробів з аплікацією

№ п/п	Розділ і тема	Кількість годин
	Обов'язкова для вивчення складова	26
1	<i>Вступ</i>	1
2	<i>Розділ 1. Основи матеріалознавства</i>	(3)
	Тема 1.1. Види конструкційних матеріалів. Матеріали для виготовлення аплікацій	1
	Тема 1.2. Короткі відомості про текстильні волокна	2
3	<i>Розділ 2. Оздоблення виробів аплікацією</i>	(14)
	Тема 2.1. Аплікація як вид художнього оздоблення виробів	2
	Тема 2.2. Процес виготовлення виробу з аплікацією	8

	Тема 2.3. Оздоблення виробу з аплікацією	4
4	<i>Розділ 3. Основи техніки, технологій і проектування</i>	(4)
	Тема 3.1. Знаряддя праці, які використовують у побуті	1
	Тема 3.2. Поняття про деталь. Способи отримання деталей	1
	Тема 3.3. Основи проектної діяльності	2
5	<i>Розділ 4. Технологія побутової діяльності</i>	(4)
	Тема 4.1. Безпечне користування побутовими електроприладами	1
	Тема 4.2. Культура споживання їжі. Етикет за столом	2
	Тема 4.3. Елементи грамоти споживача	1
	Варіативна складова	40
6	Варіативний модуль	20
7	Варіативний модуль	20
8	<i>Резерв часу</i>	4
	Разом:	70

Освоєння варіативних модулів здійснюється на основі проектно-технологічної діяльності. Варіативні модулі обираються залежно від матеріально-технічного та кадрового забезпечення навчального процесу, бажання учнів, регіональних традицій. Варіативні модулі, які пропонуються для вивчення у 5 класі:

1. Технологія виготовлення народної ляльки.
2. Технологія виготовлення м'якої іграшки.
3. Технологія виготовлення виробів, оздоблених об'ємною аплікацією.
4. Технологія виготовлення вишитих виробів.
5. Технологія виготовлення швейних виробів (машинним способом).
6. Технологія приготування страв.
7. Технологія плетіння з бісеру.
8. Технологія виготовлення виробів із бісеру на дротяній основі.
9. Технологія писанкарства.
10. Технологія виконання електротехнічних робіт.
11. Технологія оздоблення виробів художнім випалюванням.
12. Технологія виготовлення виробів із тонкого листового металу .
13. Технологія виготовлення виробів із дроту
14. Технологія виконання аплікації із природних матеріалів.
15. Технологія виготовлення дерев'яної іграшки.
16. Технологія виготовлення виробів із деревини та деревних матеріалів (способом ажурного випилювання).
17. Технологія виготовлення сувенірів із деревних матеріалів.

- 18.Технологія виготовлення виробів способом металопластики.
- 19.Технологія виготовлення макетів споруд із деревини та деревних матеріалів.
- 20.Технологія вирощування рослин (квітів) та догляд за ними.
- 21.Технологія догляду за тваринами.
- 22.Технологія оздоблення виробу елементами геометричного різьблення

З зазначеного переліку для кожного 5 класу слід обрати по 2 варіативні модулі, на освоєння яких відводиться по 20 годин навчального часу. Освоєння варіативних модулів відбувається за окремо розробленими програмами до них.

Вся проектна документація (зображення виробу, розрахунок матеріалів, послідовність виготовлення тощо) учнями 5 класу виконується в робочих зошитах.

Резерв часу, передбачений програмою, вчитель може використати на підсилення окремих складових навчальної програми на свій вибір.

Результатом діяльності учнів при вивченні кожного блока обов'язкової для вивчення складової програми модуля має бути виріб, а будь-якого варіативного модуля – проект.

Під час роботи у навчальній майстерні на кожному уроці треба звертати увагу на дотримання учнями правил безпечної роботи, виробничої санітарії й особистої гігієни, навчати їх тільки безпечних прийомів роботи, ознайомлювати із заходами попередження травматизму.

Навчання хлопців і дівчат на уроках трудового навчання має відбуватися окремо. Поділ класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.02 р. №128, і відбувається за наявності в класі більше 27 учнів для міських шкіл та більше 25 для сільських.

Якщо кількість учнів у класі не дає змоги здійснити поділ на групи на гендерній основі, можна скористатись іншими варіантами формування груп: з паралельних класів; формування змішаної групи хлопців і дівчат; поділ на групи за рахунок варіативної частини навчального плану.

ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я

На вивчення предмета «Основи здоров'я» в 5 класах усіх загальноосвітніх навчальних закладів, відповідно до зазначених Типових навчальних планів, передбачена 1 година на тиждень.

Нова навчальна програма з основ здоров'я реалізує завдання нового

Державний стандарт визначає *здоров'язберезувальну компетентність як ключову*, що формується на міжпредметному рівні шляхом інтеграції у зміст всіх предметів інваріантної та варіативної складових Типових навчальних

планів, і як *предметну*, що формується у результаті засвоєння змісту предметів освітньої галузі "Здоров'я і фізична культура".

Компетентнісний підхід до вивчення основ здоров'я вимагає продовження формування в учнів і застосування ними навичок здорового і безпечного способу життя, здатності дітей передбачати ризики небезпеки та зменшувати їх вплив.

Змістову лінію «Основи здоров'я», підпорядковану загальній меті – формуванню і розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів, структуровано за чотирма розділами: «Здоров'я людини», «Фізична складова здоров'я», «Соціальна складова здоров'я», «Психічна і духовна складові здоров'я». Зазначені розділи є наскрізними для початкової і основної школи, що забезпечує наступність вивчення предмета. Водночас концентричний спосіб систематизації змісту дозволяє змінювати, ускладнювати навчальний матеріал, маневрувати його вивчення відповідно до конкретних пізнавальних ситуацій.

Завданнями навчального предмету «Основи здоров'я» в основній школі є:
формування в учнів знання про здоров'я і безпеку, здоровий і безпечний спосіб життя;

розвиток в учнів життєво необхідних умінь та навичок, вміння використовувати їх у навчальній та повсякденній діяльності;

створення мотивації учнів щодо дбайливого ставлення до власного здоров'я, вдосконалення фізичної, соціальної, психічної і духовної складових здоров'я;

усвідомлення учнями цінності життя і здоров'я, значущості здорового і безпечного способу життя;

збагачення власного досвіду учнів щодо збереження здоров'я;

підготовка учнів до забезпечення власної безпеки та безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях.

Знаннєвий компонент здоров'язбережувальної компетентності учнів слід формувати з урахуванням сучасного розуміння сутності здоров'я як складного явища, яке характеризує життєдіяльність окремої людини, групи людей, і суспільства загалом. У школярів має накопичуватися інформація щодо сучасного трактування сутності здорового способу життя, його складових та, особливо, його чинників:

способу життя сім'ї, найближчого оточення та суспільства;

рівня культури особи, сім'ї, суспільства;

місця здоров'я в системі цінностей людини та суспільства, у якому вона живе;

бажання людини берегти своє життя і зміцнювати здоров'я;

налаштованості на довге здорове життя та на розвиток усіх складових свого здоров'я: фізичної, соціальної, психічної, духовної.

З метою формування ціннісного компоненту здоров'язбережувальної компетентності необхідно активізувати мотиваційну і виховну функції навчання, задіювати емоціогенність навчального матеріалу, що дозволяє формувати позитивний світогляд дитини у ставленні до самого себе й до інших людей. Мотивування і виховання учнів необхідно базувати на позитивних мотивах навчання, активізації їхніх пізнавальних потреб та інтересів. Цьому сприятиме використання завдань на розвиток мотивації (ігрових ситуації та рухливих пауз, персоніфікація запитань, виконання творчих завдань тощо), ілюстрацій, цікавих фактів, гуморесок. Особливої уваги заслуговує включення в навчальний процес опори на життєвий досвід учнів.

Діяльнісний підхід до вивчення основ здоров'я забезпечується відпрацюванням практичних дій при вивченні кожної навчальної теми. Зміст нової навчальної програми з основ здоров'я складається з двох частин: *понятійного і діяльнісного*, що складається з вправ для відпрацювання ключових умінь і навичок щодо збереження життя і зміцнення здоров'я (наприклад виконання вправ для розвитку життєвих навичок, відпрацювання алгоритму дій, моделювання поведінки, розробка пам'яток тощо). Виконання зазначених вправ є *обов'язковим елементом навчальних занять* відповідної тематики. Знаком * позначено вправи, які слід виконувати учням не лише в класі, а й вдома з допомогою дорослих.

Для реалізації *особистісно зорієнтованого підходу до вивчення основ здоров'я* доцільно використовувати навчальні тексти, відеофрагменти, які передбачають рефлексію – встановлення зворотнього зв'язку між зовнішнім світом і внутрішнім станом учня, спеціально дібраними завданнями (наприклад: Як ти поводишся в такій ситуації? Що тобі подобається або не подобається в запропонованих порадах? тощо), що потребують осмислення дій, колективної комунікації, де кожен учень має змогу реалізувати власний потенціал.

При плануванні вивчення основ здоров'я учнями 5 класу вчителю необхідно керуватися, насамперед, принципами наступності, перспективності, активності та емоційності. Необхідним є використання системи завдань, спрямованих на уможливлення оволодіння здоров'язбережувальними компетенціями (розвиток життєвих і спеціальних здоров'я-збережувальних навичок) та загальнонавчальними вміннями (управління процесом розуміння учнями прочитаного тексту, оволодіння ними вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, встановлювати причиново-наслідкові зв'язки, брати участь у проектній діяльності, рольовій грі, розв'язанні конкретних ситуацій тощо).

Особливість методики проведення уроків предмету «Основи здоров'я» полягає в тому, що оволодіння сприятливими для здоров'я і розвитку

особистості життєвими навичками потребує багаторазового вправлення, насамперед у процесі групової взаємодії.

Ефективними на уроках основ здоров'я можуть бути сучасні педагогічні технології, що ґрунтуються на використанні методів інтерактивного навчання, у тому числі й системи завдань і вправ, зорієнтованих на діалогові форми навчальної взаємодії, використання елементів тренінгових форм, проектної діяльності, ведення індивідуальних і колективних портфоліо.

З методів інтерактивного навчання, які є найефективнішими на уроках основ здоров'я, пропонуємо такі.

Мозковий штурм. Використовується для генерування ідей та активізації діяльності учнів щодо розв'язання певної проблеми. Можна застосовувати на початку заняття, щоб з'ясувати обізнаність з темою. Всі висловлені ідеї можна об'єднати або проаналізувати, використовуючи інші методи (наприклад, концептуальну карту, «павутиння»).

Дискусії-роздуми. Заохочують до обмірковування й обговорення того, що учні спостерігали, чули або читали. Починають дискусію, ставлячи питання, яке вимагає висловлювання власної позиції та інтерпретації (обговорення) власного досвіду, навчальних відеофільмів, текстів підручників, статей, газетних публікацій тощо. Поставлені запитання заохочують учнів співвідносити зміст опрацьованої інформації з власним досвідом.

Обговорення забезпечує можливість кожному учаснику навчального процесу висловити власні думки і погляди щодо конкретного питання. Невеликі групи – 5–7 учнів – найоптимальніші для обговорення, оскільки кожен член групи має нагоду висловитися, хоча це можна здійснити і фронтально.

Міні-лекція (узагальнена назва словесного повідомлення інформації). Метод можна використати для повідомлення такої інформації, яка має основоположне значення і яку учні не можуть здобути самостійно. Можуть вважатися ефективними, коли: продовжуються 5-8 хв; включають групову дискусію, покази, демонстрації.

Навчальний фільм. Це знятий та записаний сюжет, представлений особою, яку неможливо запросити на урок та поради якої дуже важливі. Фільм може бути зроблений у форматі інтерв'ю або репортажу з міста подій, що дає можливість показати обладнання, предмети, дії, яких немає і не відбувається в класі. Фільм тем не менш повинен бути коротким, 5–8 хвилин. Після фільму доцільне обговорення.

Показ/демонстрація. Забезпечує зв'язок між «знати про» і «бути спроможним зробити». Демонстрацію можна вважати ефективною, якщо учні можуть чітко бачити і розуміти те, що відбувається, та коли мають місце короткі пояснення вчителя і групові обговорення впродовж показу.

Доповнення. Цей метод передбачає надання можливості для доповнення інформації, що характеризує певні факти, ознаки, методи. Учні мають завершити текст так, щоб він мав сенс. Метод використовують у письмовій або усній формі із застосуванням власного досвіду учнів, повідомленнями про випадки в їхньому житті.

Аналіз окремої життєвої ситуації. Стосується заздалегідь визначених сценаріїв, випадків, котрі ґрунтуються на ситуаціях з реального життя, які учні спостерігають, аналізують, роблять висновки, дають рекомендації.

Концептуальна карта (опорна схема). Складання концептуальних карт часто застосовується для того, щоб можна було побачити зв'язок між новою і відомою інформацією. Також цей метод використовується для того, щоб визначити основні поняття або показати зв'язки між поняттями, схематично відобразити структурні компоненти інформації.

Коло знання. Цей метод залучає кожного до обговорення наданих вчителем фактів з товаришами в групі, а потім – до обміну думками спочатку в іншій групі (кожний учасник переходить в іншу групу як носій частини нової інформації). Насамкінець представники кожної групи в оновленому складі представляють отримані в результаті обговорення знання перед своєю або всіма групами. Для цього методу потрібно заготувати картки з інформацією, яка має бути раціонально викладеною, добре оформленою; найчастіше надається така інформація, яку можна швидко запам'ятати, щоб легко викласти її членам групи.

Дебати. Структура дебатів заохочує учнів знаходити і наводити переконливі аргументи своїм твердженням. У дебатах більшого значення надається конкретним фактам та знанням, ніж неформальному обговоренню. Групи, утворені для проведення дебатів, мають співпрацювати у процесі пошуку і підготовки своїх аргументів. Важливою умовою ефективного проведення методу є обговорення і прийняття заздалегідь правил співпраці під час дебатів. Метод особливо актуальний, адже він не лише дозволяє оволодіти тим чи іншим матеріалом, але й сприяє розвитку навичок вирішення проблем, творчого та критичного мислення, ефективного спілкування, почуття гідності, чинення опору тиску, міжособистісних взаємин.

Схеми/таблиці досвіду. Такі схеми/таблиці фіксують досвід, яким діляться учні. Вони є важливими ресурсними матеріалами. Темі для схем/таблиць можуть виникати під час запланованих або спонтанних видів діяльності. Зміст схем/таблиць залежить від рівня та різноманітності тем.

Інтерв'ювання передбачає зустріч учнів з певною особою (науковці, лікарі, батьки, представники державних служб захисту тощо) для обговорення конкретних тем або проблем. З «перших рук» отримується нова найточніша інформація, відбувається знайомство з точкою зору цієї особи з проблеми, яка

цікавить учнів. Метод обов'язково доповнюється таким, що дозволяє зробити висновки, узагальнення; наприклад, дискусії-роздуми.

Взаємонавчання. Цей метод використовується таким чином, що учні, більш досвідчені в якомусь конкретному напрямку («фахівці»), діляться своїм досвідом з іншими членами групи.

Консультативна група. Консультативна група створюється для одержання, корекції, збагачення та поглиблення компетентності під керівництвом учителя. До роботи в цій групі, крім учнів, можна залучити батьків, лікарів, медичних сестер та ін.

Вирішення проблеми. Цей метод найчастіше використовується для оволодіння навичками прийняття рішення. Це – пошук відповідей на запитання або шляхів вирішення проблеми, які можуть бути представлені на занятті.

«Павутиння». Метод зорової репрезентації зв'язків між фактами, поняттями, наслідками чи подіями. Його застосування дозволяє досліджувати й упорядковувати інформацію в певній послідовності за ієрархічним змістом. «Павутиння» зручно будувати на основі будь-якої концептуальної карти.

Уявний образ. Метод спрямований на вироблення навичок створення уявного (віртуального) образу предмета чи об'єкта, події або ситуації. Це розвиває уяву та творче мислення.

Ситуаційні ігри. дозволяють реалізувати творчий потенціал учнів під час короткого перевтілення, коли розігруються певні життєві ситуації, пов'язані переважно з вибором (корисних чи шкідливих звичок, активного чи пасивного відпочинку, вибором друзів, відмовою від участі в діяльності, пов'язаної з ризиком для життя та здоров'я тощо). Після розігрування певної ситуації в навчальній групі створюється надзвичайно сприятлива нагода обговорити інші можливі шляхи вирішення проблеми, виявити ставлення до тієї чи іншої ситуації та зробити загальні висновки.

Ілюстрування. Ілюструючи певні події, фрагменти підручників чи літературних творів, учні передають свої розуміння, особисте сприйняття й ставлення до прочитаного або почутого. Вони розвивають власне творче мислення, коли зображують ту чи іншу особу, середовище, у якому вона живе, тощо. Ілюстрування розповіді вчителя чи іншого учня розкриває досвід особи.

Екскурсії. дозволяють сприймати явища в цілісності, зібрати багатий матеріал для подальшої роботи, набути нові знання та навички, порівняти теоретичні знання з фактами, які мають місце в реальному житті. Екскурсії чітко плануються (наприклад, до Центру здоров'я, дитячої поліклініки, медичного кабінету школи); їх результати фіксуються і обговорюються при реалізації методів навчання, що відносяться до описаних вище навчальних стратегій.

Специфічними засобами змісту предмета «Основи здоров'я» спрямовується діяльність учня на розвиток його активності у засвоєнні істинного здорового способу життя на *розвиток* продуктивного і творчого мислення. З цією метою доцільно використовувати у навчальному процесі завдання, що різняться за характером пізнавальної діяльності учнів (рецептивні, репродуктивні, творчі) та ураховують навчальні і розвивальні цілі (на усвідомлення навчального матеріалу, застосування знань та умінь за зразком, творче застосування набутих знань, формування емоційно-ціннісного ставлення).

Постійної уваги учителя заслуговує співпраця з батьками, дорослими членами сім'ї. Слід звернути увагу учнів і батьків на співпрацю при виконанні завдань, спрямованих на моделювання здоров'язберезувальних компетенцій дітей. Програмою передбачена обов'язкова участь дорослих у виконанні таких завдань (позначені у чинній програмі *): «Прийняття зважених рішень щодо переходу дороги», «Обстеження безпеки своєї оселі», «Відпрацювання навичок вимірювання температури тіла», «Виконання вправ для формування правильної постави та гімнастики для очей».

Оцінювання рівня навчальних досягнень учнів має відбуватися постійно, на усіх етапах розвитку здоров'язберезувальних компетенцій. Особливістю оцінювання здоров'я-зберезувальної діяльності дитини є відзначення як позитивного навіть мінімального досягнення в школі, вдома, у громаді, для чого необхідна тісна співпраця учителя з батьківською громадою. Партнерство школи і батьківської громади щодо здоров'язбереження дітей уможливорює:

- участь батьків у навчанні і вихованні дітей в умовах школи;
- спільну відповідальність за навчально-виховний процес;
- підвищення рівня здоров'язберезувальної компетентності членів сім'ї;
- участь батьківської громади у прийнятті рішень щодо здоров'я дітей, підвищення значимості громади в управлінні життя суспільства;
- поліпшення здоров'язберезувального середовища школи.

Підручники з основ здоров'я для 5 класів.

На конкурсній основі відібрано два підручника з основ здоров'я для 5 класів загальноосвітніх навчальних закладів:

- підручник «Основи здоров'я. 5 клас» – автори: Т. Є. Бойченко, С. В. Василенко, Н. Г. Гуштіна, І. П. Василяшко, Н. С. Коваль, О. К. Гурська, видавництво «Генеза»;
- підручник «Основи здоров'я. 5 клас» – автори: І. Д. Бех, Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко, С. В. Страшко, видавництво «Алатон».

Зміст, структура, методичний апарат підручників підпорядковані загальній меті – формуванню і розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів. Зміст підручника авторського колективу у складі І. Д. Беха, Т. В. Воронцової, В. С. Пономаренка, С. В. Страшка (видавництво «Алатон») базується на сучасній концепції здоров'я і безпеки з урахуванням вікових особливостей учнів, актуальних потреб, проблем, завдань та основних сфер їх життєдіяльності. Методичний апарат підручника ґрунтується на педагогічній технології «Освіта на основі розвитку життєвих навичок», ефективність якої у формуванні здоров'язбережувальних компетенцій зумовлена залученням учнів до навчально-виховного процесу в ролі активних суб'єктів, а не пасивних споживачів інформації. Підручник орієнтовано на застосування групової та індивідуальної форм навчання, в процесі якого учні набувають навичок збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього. Знання і практичні навички здобуваються учнями в процесі діяльності: під час рольових ігор, дебатів, мозкових штурмів, аналізу життєвих ситуацій, роботи в групах, розробки проектів тощо, що сприяє також формуванню у школярів соціальної та комунікативної компетентностей.

Зміст, структура і методичний апарат підручника авторів Бойченко Т. Є., Василенко С. В., Губіної Н. Г., Василяшко І. П., Коваль Н. С., Гурської О. К. (видавництво «Гене́за») розроблено з урахуванням сучасних дидактичних теорій конструювання змісту освіти та положень особистісно зорієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів, а також ключового характеру здоров'язбережувальної компетентності. Рубрики підручника та завдання різного рівня складності спрямовані на поєднання теоретичних знань із практичною діяльністю учнів.

У підручнику розміщено завдання, спрямовані на відтворення, конструювання, творчість. Вони розроблені з урахуванням можливості покрокового розвитку компетенцій, у тому числі й здоров'язбережувальних. У підручниках наведено алгоритми моделювання життєвих навичок, визначених програмою, дослідницькі проекти, які учні можуть виконати за алгоритмом, що пропонується, або власним.

Директор департаменту

О. В. Єресько

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

пр. Перемоги, 10, м. Київ, 01135, тел. (044) 481- 32 -21, факс (044) 236-1049

E-mail: ministry@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Від 15.07.13 № 1/9-493

На № _____ від _____

**Міністерству освіти і науки,
молоді та спорту Автономної
Республіки Крим, управлінням
(департаментам) освіти і науки
обласних, Київської та
Севастопольської міських
державних адміністрацій
Інститутам післядипломної
педагогічної освіти
Загальноосвітнім навчальним
зкладам**

Про орієнтовний перелік навчально-методичного забезпечення базових дисциплін у 2-х та 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів

З метою організованого переходу на нові Державні стандарти Міністерство освіти і науки надсилає для практичного використання орієнтовний перелік навчально-методичного забезпечення базових дисциплін у 2-х та 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів (додається).

Просимо довести зазначену інформацію до відома керівників загальноосвітніх навчальних закладів та вчителів.

Додатки: на 23 арк.

Заступник Міністра

Б. М. Жебровський

Гладковсткий Р.В., 481-47-68

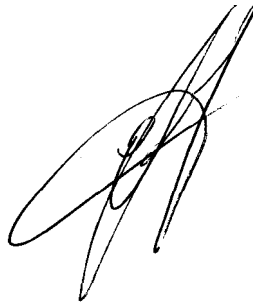
**Перелік орієнтовного навчально-методичного забезпечення для 5 класу
загальноосвітніх навчальних закладів**

№п/п	Назва	Автор(и)	Клас	Видавництво
1.	Навчальна програма з історії для загальноосвітніх навчальних закладів		5-9 (для 5 кл.)	Видавничий дім «Освіта»
2.	Історія України. (Вступ до історії). 5 кл. Книжка для вчителя.	Власов В.С.	5	Генеза
3.	Історія України. (Вступ до історії). 5 кл. Робочий зошит	Власов В.С.	5	Генеза
4.	Історія України. (Вступ до історії). 5 кл. Робочий зошит	Галєгова О.В., Пометун О.І.	5	Видавничий дім «Освіта»
5.	Трудове навчання. Робочий зошит. 5 клас (хлопці)	Терещук Б.М., Загорний В.К.,	5	Генеза
6.	Методичний посібник. Трудове навчання. Технічні види праці»	Терещук Б.М., Загорний В.К., Лещук Р.М., Гошак В.М.	5	Генеза
7.	Робочий зошит з трудового навчання(для дівчат). 5 клас.	Мачача Т.С., Павх С.П.	5	Сиция
8.	Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Основи здоров'я	Бойченко Т.Є. та ін.	5-9 (для учнів 5 кл.)	
9.	Програма факультативного курсу «Я–моє здоров'я–моє життя» для учнів 5-6 класів	Лещук Н.О.	5-6	Наш час

	загальноосвітніх навчальних закладів			
10.	Комплексна програма з профілактики наркотичних та алкогольних проблем	Вієвський та ін.	1-11	
11.	Навчальна програма факультативу «Профілактика ВІФЛ-інфекції і пропаганда здорового способу життя на засадах розвитку життєвих навичок»	Полещук Л.В., Топор І.М.	11	Одеський ОШПО
12.	Основи здоров'я (зошит-практикум)	Бех І.Д., Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Страшко С.В.	5	Алатон
13.	Основи здоров'я. Зошит для учнів 5 класу	Бойченко Т.Є., Василенко С.В., Гущина Н.І., Василяшко І.П., Коваль Н.С., Гурська О.К.	5	Генеза
14.	Основи здоров'я. 5 клас. Вправи, завдання, рольові ігри (робочий зошит)	Поліщук Н.М.	5	Генеза
15.	«Основи здоров'я. 5 клас. Посібник для вчителя» методичний посібник	Воронцова Т.В., Пономаренко В.С.	5	Алатон
16.	Основи здоров'я. 5 клас. Конспекти уроків: книжка для вчителя (методичний посібник)	Поліщук Н.М.	5	Генеза

17.	Основи здоров'я у 5 класі. Книжка для вчителя (методичний посібник)	Бойченко Т.Є., Василенко С.В., Гущина Н.І., Василяшко І.П., Коваль Н.С., Гурська О.К.	5	Гене́за
18.	Основи здоров'я. Оцінювання навчальних досягнень учнів (посібник)	Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Різдва́нецька Л.О., Шпортій Т.Г., Фенюк Н.В.	5	Алатон
19.	«Образотворче мистецтво. 5 клас. Зошит для контролю знань»	Железняк С.М.	5	«Гене́за»

Директор департаменту

О. В. Єресько

Методичні рекомендації щодо вивчення суспільствознавчих дисциплін у 2013-2014 н.р.

Історія України. Всесвітня історія

У 2013-2014 навчальному році учні 6-9 класів навчатимуться за програмою «Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи». Для 10-11 класів академічного рівня та рівня стандарту чинними є програми «Історія України. 10-11 класи» авторів Пометун О.І., Гупана Н.М., Фреймана Г.О. (52 години на рік, 1,5 години на тиждень); для класів історичного профілю чинними є програми «Історія України. 10-11 класи» (140 годин на рік, 4 години на тиждень) авторів Кульчицького С.В., Лебедевої Ю.Г.

Для вивчення всесвітньої історії чинними є програми «Всесвітня історія. 10-11 класи (рівень стандарту/академічний рівень)» колективу авторів Ладиченко Т.В. та ін. Програма розрахована на 35 годин на рік (1 година на тиждень).

Для класів історичного профілю чинною є програма зі всесвітньої історії (автори Ладиченко Т.В., Черевко О.С., Камбалова Я.М.), що розрахована на 3 години тижневі (105 годин на рік).

Вивчення історії України та всесвітньої історії доцільно синхронізувати. Проте вчитель може організувати вивчення учнями програмного матеріалу зазначених курсів як послідовно, так і паралельно.

Як і в попередні навчальні роки, необхідно зосередити увагу на:

- забезпеченні виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, сприяє розвитку і збагаченню українських культурно-історичних традицій, вихованню культури міжетнічних і міжособистісних відносин, формуванню навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості;
- використанні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ);
- роботі з картографічними посібниками – атласами, контурними картами, настінними картами;
- показі взаємозв'язку із сучасністю;
- організації позакласної та позашкільної роботи (дослідницької, пошукової, краєзнавчої, участі в олімпіадах, турнірах).

Правознавство

При вивченні правознавства слід враховувати динамічні зміни у системі суспільних відносин України, найновіші досягнення теоретико-правових поглядів на правові явища, результати активної нормотворчої діяльності органів державної влади та певну ступінь консерватизму українського законодавства.

Прилучення учнів до правової культури збагачує її духовне життя. Водночас знання нею своїх прав і обов'язків розширює можливості її реалізації, зокрема у власних інтересах. Правове виховання зміцнює життєву позицію, підвищує громадську активність та загострює почуття непримиренності до негативних явищ. Порівняно з іншими складниками виховання, правове виховання має свою

специфіку, що визначається передусім соціально правовим статусом учнівської молоді в суспільстві.

Варто звернути увагу на зміни, що відбулись у чинному законодавстві. У 2013 - 2014 навчальному році учні 9–х класів навчатимуться за програмою «Правознавство. Практичний курс» авторів Пометун О.І., Ремех Т.О. На відміну від інших навчальних курсів, «Правознавство. Практичний курс» передбачає, що учні набувають ряд основних умінь, зокрема: орієнтуватися в системі законодавства, користуватися джерелами права; володіти елементарною правовою термінологією; зв'язно та логічно викладати матеріал з морально-правових проблем; використовувати правову літературу; брати участь в обговоренні, дискусії, аргументовано висловлювати і відстоювати свою думку, робити висновки; застосовувати правові знання для пояснення фактів навколишнього життя і вибору варіанта правомірної поведінки в різних життєвих ситуаціях.

«Правознавство» як навчальний предмет у старшій школі має на меті формування системного уявлення в учнів про державу та право як основні засоби впорядкування суспільних відносин, вміння використовувати їх у практичному житті.

Для 10 класів рівня стандарту / академічного на вивчення правознавства відводиться 35 годин на рік (1 година на тиждень). Чинною є програма авторів Котюка І.І. та Палійчук Н.Й.

Для класів правового профілю чинною є програма авторів Ремех Т.О., Ратушняка С.С. «Правознавство. 10-11 класи (профільний рівень)». Програма розрахована на 105 годин протягом навчального року (3 години на тиждень) та охоплює 10-11 класи.

Метою курсу «Правознавство» у профільних класах є формування в учнів розуміння права як відкритої системи, що базується на невід'ємності суспільства від держави, законів від повсякденного життя. Право представлене в курсі елементом цілісного світу, що складається з понять, переживань і практичних дій. Курс спрямований на розвиток правової і громадянської компетентності, відповідних ціннісних орієнтирів, умінь, навичок школярів.

Для ефективного навчання правознавства, профільної та допрофільної підготовки учнів з цього навчального предмета важливим є підготовленість учителя – досконале знання ним змісту основного та елективних правознавчих курсів, володіння педагогічними технологіями, зацікавленість у самоосвіті.

З метою більш кваліфікованого викладання правознавства в загальноосвітніх навчальних закладах бажано, щоб цей навчальний предмет щорічно викладався в школі одним учителем. До проведення уроків з правознавства, активізації правовиховної роботи варто залучати представників обласних (районних) управлінь юстиції.

Філософія

Вивчення філософії учнями загальноосвітніх навчальних закладів (профільний рівень) розпочинається з історії філософії у 10 класі. Для профільного навчання учнів 10-11 класів чинною є програма «Філософія» авторів Огнев'юка В.О., Утюж

І.Г., яка розрахована на 70 годин (2 години на тиждень); вчитель самостійно визначається з кількістю годин до кожної теми.

У курсі «Історія філософії» хронологічно та логічно показано усю різноманітність філософських шкіл та напрямів, що, насправді, є історією філософій. Він дозволяє освоїти теоретичну і методологічну інтелектуальну спадщину та неоціненний, найбагатший категоріальний апарат, необхідний для успішної теоретичної і практичної діяльності. Розглядаючи людину як рівновелику цінність, філософія покликана бути саморефлексією в усвідомленні людиною змісту і цілей свого життя, долі своєї нації та людської цивілізації.

Необхідною умовою формування світоглядної культури є активне усвідомлення ідей системного, узагальненого характеру, які виникають на основі сукупності знань, що їх набувають учні у школі. Високий рівень світоглядної культури можна забезпечити тільки тоді, коли випускник школи здатний самостійно зробити найзагальніший висновок стосовно свого місця, ролі і значення в світі. Тож важливішою формою навчання учнів є самостійна робота, основою якої відповідно до завдань курсу «Філософії» має стати вивчення філософської літератури та інших джерел, в яких знайшли відображення актуальні проблеми філософії.

Таким чином, головними складовими навчального процесу є розв'язання завдань пізнавального характеру, а також виконання практичних робіт, що мають бути спрямовані на розвиток в учнів самостійності мислення, формування вмінь застосовувати набуті знання в житті.

Людина і світ

У старшій школі знання про взаємозв'язки людей і суспільства, про моральний зміст культури та релігій, релігійні моральні цінності, історію та основні засади світових релігій учні отримують під час вивчення навчального предмета «Людина і світ», який з 2011/2012 н.р. став обов'язковим для учнів 11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, що передбачає опанування філософських, світоглядних знань інтегрованого узагальнюючого характеру й має величезний виховний потенціал.

Для рівня стандарту, академічного рівня на вивчення предмета «Людина і світ» відводиться 17 годин на рік (0,5 годин на тиждень), а профільного рівня – 35 годин на рік (1 година на тиждень). Чинними є програми: «Людина і світ. 11 клас (рівень стандарту, академічний рівень)» та «Людина і світ. 11 клас (профільний рівень)» авторів Ладиченко Т.В., Бакки Т.В., Марголіної Л.В.

Предмету притаманний інтегративний характер. Він спрямований на узагальнення знань, отриманих учнями з різних навчальних предметів (літератури, історії, права, географії, біології, астрономії тощо) та досвіду, набутого в процесі життєдіяльності дитини; освоєння базових знань з філософії, політології, соціології, культурології, розвиток теоретичних та практичних умінь і навичок, формування самосвідомості особистості.

Важливість шкільного суспільствознавчого предмета «Людина і світ» зумовлюється змістом стратегічних завдань, які покликані вирішувати

загальноосвітні навчальні заклади, готуючи особистість до життя у суспільстві. Даний курс має допомогти учням якомога краще збагнути природу суспільства і держави, в якій вони живуть, розкрити можливості й передумови для реалізації ними своїх прагнень та інтересів у суспільному житті.

Знання учнів про людину і світ як специфічну цілісність мають бути засвоєні на високому науковому рівні, тому в структурі курсу інтегровані знання цілісного циклу суспільних наук: соціології, політології, правознавства, етики, економічної теорії, соціальної психології, культурології, соціальної екології, філософії.

Предмет «Людина і світ» базується, крім загально-дидактичних принципів, на принципах демократичності, зв'язку з практичною діяльністю, орієнтованістю на позитивні соціальні дії та плюралізм. Для реалізації запропонованого рекомендується використовувати інноваційні досягнення сучасної методичної науки та теоретичні й методичні засади педагогіки співробітництва, що передбачають створення демократичної атмосфери на уроках.

Календарне планування навчального матеріалу вчителі можуть робити безпосередньо в навчальних програмах. Можна користуватися також окремими брошурами, зробленими на основі навчальних програм. На основі календарних планів учителі розробляють поурочні плани, структуру і форму яких визначають самі. Поурочними планами для вчителів можуть слугувати також методичні посібники, що мають гриф Міністерства освіти і науки України. Під час розроблення календарних планів учитель може на власний розсуд використовувати резервні години – планувати проведення контрольних робіт, лабораторних, практичних, семінарів, засідань «круглих столів» тощо.

Учнівські зошити з предметів суспільно-гуманітарного циклу вчителі перевіряють один раз на семестр, виставляючи або не виставляючи (на власний розсуд) бал за ведення зошита в журнал. Виставляючи тематичні оцінки, вчитель може враховувати чи не враховувати оцінку за ведення зошита.

Підручники, посібники, робочі зошити, атласи, зошити для контролю і корекції навчальних досягнень, що використовуються на уроках, повинні мати гриф Міністерства освіти і науки України.

Всі зазначені вище програми з предметів суспільно-гуманітарного циклу розміщені на сайті Міністерства освіти і науки. Вийшов друком збірник програм курсів за вибором та факультативних курсів, рекомендованих міністерством (у трьох частинах).

Курси за вибором, які мають програми, затверджені МОНмолодьспорту України

№ з/п	Назва курсу за вибором	Автори	К-ть год.
1.	Міфологія Стародавнього світу, 6 клас	І.Нікітіна	35
2.	Спецкурс «Трипільська протоцивілізація», 8 клас	М.Відейко	17
3.	Видатні постаті України кінця XVI-XVIII ст., 8 клас	Н.Лівун, В.Островський	35
4.	Українська культура середини XVI-XIX століть, 8-9 класи.	С.Загребельна	35
5.	Видатні постаті України кінця XVIII-початку XX століть, 9 клас	Н.Лівун, В.Космірак, В.Островський	35
6.	Спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни, 10-11 класи	Ю.Василюк, В.Островський	35
7.	Історія українського кінематографа XX ст. (10-11 класи.)	А.Приходько	35
8.	Досліджуємо історію України (10-11 кл.)	Ю.Малієнко	35
9.	Українське відродження у XX ст. (10-11 класи.)	Т.Мацейків	35
10.	Історія України першої половини XX ст. в особах (10-11 класи.)	Т.Чубукова	35
11.	Історія української культури (10-11 класи)	В.Власов	35
12.	Видатні постаті України (10-11 класи.)	І.Гирич	
13.	Полікультурна історія України (11 клас) (Програма опублікована в журналі «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика викладання»)	В.Мисан	35
14.	Міжнародні відносини у другій половині XX століття (11 клас.)	Ю.Василюк, М.Семкіяш, В.Островський	17
15.	Основи християнської етики (5-11 класи)	Авт.кол-в під кер. Жуковського В.М.	по 35 год.
16.	Основи християнської етики: досліджуючи Євангеліє від Івана	Авт.. кол-в Горбачова Л.І., Одинак М.М. Федорак В.Ф.	5-11 кл., по

			35 год. у кожн ому класі осно вної і стар шої школ и
--	--	--	--

Методичні рекомендації щодо використання годин варіативної складової навчальних планів з правознавства у 2013/2014 н.р.

№ з/п	Назва курсу/факультативу за вибором	Програмне забезпечення		Навчально-методичне забезпечення		
		рекомендовано МОНУ		підручники	посібники	робочі зошити
	<i>Від...№..</i>					
1.	Права людини	(лист №1/11-1652 від 12.03.2010 р.)		Пометун О.І., Ремех Т.О. Права людини «Літера ЛТД» 2008		
2.	Права дитини в Україні	Всеукраїнський Комітет Захисту дітей, МОН Проект «Навчання правам дитини в Україні» 2004 р.		ППЗ. Права дитини в Україні. Матеріали навчально-методич-ного семінару проекту «Навчання правам дитини в Україні»		
3.	Конституційн е право України	(лист №1/11-1652 від 12.03.2010 р.)				
4.	Досліджуючи гуманітарне право	Рекомендовано МОНУ (протокол №2 від 17.11.05		Рекомендовано МОНУ (протокол №2 від 17.11.05		
5.	Правознавств о (підсилення)	(наказ МОН від 28.10.2010 №1021)		С.Б.Гавриш, В.Л.Сутковий, Т.М.Філіпенко, «Пра-вознавство. Рівень стан-дарту,		

				академічний рівень» «Генеза» 2010
6.	Я і мої права	Програма курсів за вибором 1-4 класи Книга №2 «Мандрівець» 2011		« Я і Україна»
7.	Практичне право (підсилення)	(лист від 21.05.08 р. №1/11-1969)		Порметун О.І., Ремех Т.О. «Правознавство. Практичний курс «Літера ЛТД» 2009
8.	Правова абетка	Програма курсів за вибором 1-4 класи Книга №2 «Мандрівець» 2011		«Я і Україна»

Громадянська освіта

з/п	Назва курсу/факультативу за вибором	Програмне забезпечення		Навчально-методичне забезпечення		
		рекомендовано МОНУ		підручники	посібники	робочі зошити
<i>Від...№..</i>						
1.	Живи за правилами	(лист №1/11-1652 від 12.03.2010 р.)		Голосова Н., Ратушняк С., Ремех Т. Живи за правилами. Львів: ВА «Нова Доба», 2005		
2.	Ми громадяни України	ВА «Нова Доба» Листи МОН № 1/11-2817, № 1/11-2816 від 20.06.2001		За заг. ред. О.Пометун Ми – громадяни України. Львів: ЗУКЦ, 2008		
3.	Вчимося бути громадянами	Лист МОН № 1/11-1652 від 12.03.2010		Вчимося бути громадянами. За ред. В.Мисана, Л.Вербицької, О.Войтенка. Львів: ЗУКЦ, 2008. Лист МОН № 1/11-7680 твід 26.11.2005		
4.	Мистецтво жити в громаді	ВА «Нова Доба»		Буров С., Жадько О., Педан-Слепухіна О., Шашура Л., Дяків В. Мистецтво жити в громаді Львів: ЗУКЦ, 2008		
5.	Громадянська освіта: основи демократії	(лист №1/11-1652 від 12.03.2010 р.)		Бакка Т. В., Ладиченко Т.В., Марголіна Л. В., Рябов С. Г. Громадянська освіта: основи демократії (навчальний посібник) . К.: Основа, 2011. Лист МОН № 1/11-1145 від 25.02.2009		
6.	Основи критичного мислення	(лист №1/11-1652 від 12.03.2010 р.)		За заг. ред.. О.Пометун Лист ІТЗО № 1.4/18-Г-260 від 02.07.2009		
7.	Ми – різні: ми – рівні.	(лист №1/11-1652 від 12.03.2010 р.)				

Етика та курси духовно-морального спрямування

Формування духовного світу дітей та молоді, духовності як провідної якості особистості – велике і складне завдання. Серед дітей та молоді падає духовність, зріє зневіра у моральних орієнтирах у повсякденному житті. Засоби масової інформації та комунікації дедалі більше впливають на суспільство й особливо на молодь, нерідко потураючи культам сили, зброї, моральному релятивізму і конформізму.

У 2013/2014 навчальному році курс «Етика» буде вивчатись у 6 класі за рахунок інваріантної складової, а у 5 класі – за рахунок варіативної складової Типових навчальних планів. На це вказується і в листі МОН України за №1/9-324 від 16.05.13. Стосовно курсів духовно-морального спрямування, якими є курси з основ християнської етики та моралі, наголошуємо на двох моментах. Перше – це світські курси, а не основи Закону Божого того чи іншого конфесійного спрямування.

Викладання предметів духовно-морального спрямування в ЗНЗ можливе лише за умови письмової згоди батьків та за наявності підготовленого вчителя. Відповідно до Закону України „Про загальну середню освіту”, викладати навчальний предмет „Етика” та факультативні курси морально – етичного спрямування можуть особи, які мають вищу педагогічну освіту та документ про проходження відповідної курсової підготовки. Підготовка вчителів курсів духовно-морального спрямування здійснюється на курсах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів при обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти.

У 2013/2014 н.р. у 5-6 класах чинною є програма «Етика, 5–6 кл.» (видавництво «Перун» 2005 р.).

Основи етики школярі вивчають за рекомендованими Міністерством освіти і науки України підручниками: «Етика. 5 клас» (автори Данилевська О. М., Пометун О.І.) та «Етика. 5 клас» (автори Фесенко В.І., Фесенко О.В., Бакіна Т.С.); «Етика. 6 клас» (автори Данилевська О.М., Пометун О.І.) та «Етика. 6 клас» (автори Мовчун А., Хоружа Л.).

Частиною навчально-методичного комплексу з етики для учнів 5–6 класів є «Робочий зошит з етики для учнів 5 класу», «Робочий зошит з етики для учнів 6 класу» (автор Данилевська О.М.) (видавництво «Літера ЛТД»).

Підготовка вчителів християнської етики здійснюється в навчальних закладах або на курсах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у Національному університеті «Острозька академія», Львівському католицькому університеті, при обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти. Для належного підвищення кваліфікації вчителів етики та інших курсів духовно-морального спрямування, обміну досвідом, підвищення якості викладання можуть бути створені районні (міські) методичні об'єднання вчителів, творчі групи тощо.

Загальні методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу у п'ятих класах ЗНЗ

2013/2014 н.р. є особливим для учнів п'ятих класів: саме з 1 вересня в основній школі розпочнеться поступове впровадження нового Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти й нових навчальних програм з усіх базових дисциплін.

У межах навчального предмета «Історія України» в 5 класах загальноосвітніх навчальних закладах України з 2013/14 н. р. вивчатимуть курс Вступ до історії. Цей курс є пропедевтичний, що й визначає його місце в системі шкільних історичних курсів та поміж інших навчальних дисциплін, а також початковість, елементарність його змістової частини й тих вимог, які висуваються до загальноосвітньої підготовки учнів.

З огляду на це основною метою курсу є створення умов для успішного опанування учнями наступних систематичних курсів історії України та всесвітньої історії.

П'ятикласники уперше ознайомлюються з навчальним предметом «Історія», тому головними завданнями курсу є:

- формування уявлень і початкових знань учнів про історію як галузь людських знань, як науку, що має свій предмет вивчення і свої методи дослідження;

- розвиток у школярів інтересу до предмета та мотивації до його вивчення.

Крім того, курс передбачає розв'язання низки загальнодидактичних завдань із розвитку пізнавальних можливостей та особистісних якостей учнів.

Зміст пропедевтичного курсу передбачає, що після його вивчення учні будуть:

- знати і розуміти, що таке історія, як відбувається відлік часу в історії, як історики довідуються про минуле,

- застосовувати набуті знання та вміння для того, щоб визначати тривалість і послідовність історичних подій, співвідносити рік із століттям, розрізняти умовні позначки і знаходити місця історичних подій на карті,

- знаходити у підручнику та адаптованому тексті документа відповіді на запитання і складати розповідь про подію або постать за запропонованим учителем алгоритмом,

- зіставляти окремі події з історії родини з історією рідного краю та України, виявляти ставлення до історії, окремих подій та вчинків історичних діячів, оцінювати роль громадян, музеїв та історичної науки у збереженні минулого.

У новій програмі зазначено кількість годин на вивчення курсу (загалом – 35 годин, 1 година на тиждень). Передбачено години для уроків узагальнення та тематичної перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок учнів, уроку підсумкового узагальнення та практичних занять. Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки в програмі сформульовано як перелік умінь та навичок, що їх мають набути учні в процесі вивчення кожної теми. Програмою

курсу обов'язково передбачено години резервного часу, які вчитель використовуватиме на власний розсуд.

Історичний зміст курсу реалізовано в хронологічній послідовності, що дає змогу створити конкретні образи історичних епох та сформувавши чіткі просторові й часові уявлення учнів. Беручи до уваги вікові особливості пізнавальної діяльності дітей 10–11 років, в учнів формуються первинні знання та уявлення про розвиток історії як науки і як живої пам'яті про життя людей у минулому, про історичний час і простір, про що саме та про кого пишуть історики. Передбачається ознайомлення дітей з історичними джерелами різних типів – як письмовими, так і візуальними, а також речовими, включаючи пам'ятки, що формують навколишнє історичне середовище.

Курс не передбачає системного викладу інформації про минуле. Відібраний та запропонований у підручниках матеріал про події, явища, історичні персонажі тощо не є вичерпним і може доповнюватись вчителем за умови його збалансованості як з огляду подання національної та регіональної історії, так і багатоаспектності соціальної, політичної історії, історії культури та повсякдення.

За результатами вивчення курсу учні мають набути таких предметних компетентностей:

- позначати на лінії часу запропоновані вчителем дати подій, співвідносити рік зі століттям або їх частинами при не обов'язковому співвіднесенні з подіями; визначати (за вказаними датами) послідовність та тривалість подій, віддаленість від сьогодення;

- орієнтуватися на адаптованій історичній карті, показувати на ній територію України, її головні міста та рідне або найближче місто (село); основні події, зазначені у тексті параграфів.

- свідомо читати текст підручника, переказувати його основний зміст; відрізняти художній та науково-популярний історичні тексти; знаходити в тексті відповіді на поставлені запитання або ставити по кілька запитань до нього; складати простий план, добирати назву, знаходити в тексті історичні поняття і терміни та витлумачувати їх на основі тексту, свідомо застосовувати у навчальних ситуаціях;

- отримувати інформацію з різноманітних адаптованих історичних джерел, насамперед документальних та візуальних, робити нескладні висновки, узагальнення;

- на основі тексту та зображень стисло розповідати про історичну постать, складати план перебігу історичної події та кількома реченнями розповідати про неї на основі тексту, інших матеріалів підручника, висловлювати нескладні оцінні судження щодо історичних постатей і їх діяльності;

- описувати історичні пам'ятки різних історичних періодів, правильно застосовуючи необхідні терміни; визначати приналежність зображених на історичних ілюстраціях пам'яток, портретів історичних діячів до певних епох.

Форми та методи навчання історії в 5 класі, а також зміст історичної освіти повинні обов'язково узгоджуватися з віковими особливостями учнів.

Організуючи роботу на уроках, учитель має віддавати перевагу розвивальним прийомам, уникати лекцій, конспектувань, рефератів та фронтальних зрізів знань.

З метою набуття школярами історичної та інших компетентностей та відповідно до державних вимог із загальноосвітньої підготовки учнів окремою структурною складовою програми вперше стають спеціальні уроки – практичні заняття.

Уроки узагальнення до окремих розділів та урок узагальнення до курсу мають на меті допомогти учням систематизувати вивчене, відрефлексувати процес навчання і повернутись до найскладніших моментів теми, курсу, піднести розуміння навчального матеріалу на новий рівень, використати міжкурсові та міжпредметні зв'язки. Елементарність, початковість курсу зумовлює певні труднощі в проведенні уроків узагальнення.

Звертаємо увагу, що регламентована навчальною програмою година тематичного оцінювання використовується для проведення уроку контролю і корекції навчальних досягнень учнів. Урок контролю і корекції проводиться із пропонуванням усних, письмових або комбінованих видів завдань. На правій сторінці журналу робиться запис «Урок контролю і корекції навчальних досягнень учнів із теми «_____»». На такому уроці оцінюється пізнавальна діяльність усіх присутніх п'ятикласників. Оцінка за урок контролю враховується під час виставлення бала за тему.

Пропедевтичний курс Вступ до історії укомплектований підручниками – переможцями Всеукраїнського конкурсу підручників для 5 класу загальноосвітньої школи: В.Власова (Видавництво «Генеза») та О.Пометун, І.Костюк, Ю.Малієнко (Видавничий дім «Освіта»).

Історична пропедевтика націлена передусім на початкові знання, елементарні уявлення та найпростіші вміння. Історичні знання п'ятикласників можна схарактеризувати як фрагментарні, початкові. Відповідно, їхні навчальні досягнення мають елементарний рівень і більш практичну спрямованість, пов'язані в основному з умінями читати й розуміти адаптований історичний текст, працювати з історичними ілюстраціями, джерелами та адаптованою історичною картою. У компетенції вчителя залишається створення таких навчальних ситуацій, які максимально сприяють досягненню учнями очікуваних результатів навчання, адже елементарний рівень курсу передбачає можливість його успішного засвоєння кожним учнем.

У п'ятому класі написання рефератів не передбачено. Водночас варто заохочувати учнів до читання додаткової історичної літератури, до підготовки та участі у позаурочних тематичних заходах. Бали достатнього та високого рівня з історії може отримати п'ятикласник, який знаходить відповіді на запропоновані вчителем чи у підручнику запитання; складає простий план тексту і невелике історичне повідомлення; вміє виокремлювати історичну інформацію, тобто розповідає, про яку історичну подію чи постать йдеться, вміє сформулювати одне два запитання до тексту та супутніх зображень, демонструючи рівень розуміння запропонованої інформації; позначає на лінії часу запропоновані дати,

співвідносить їх зі століттями або їх частинами; знаходить на історичній карті місця найвизначніших подій тощо.

Особливої уваги вчителів історії всіх класів потребує вивчення пам'яток архітектури та образотворчого мистецтва. Традиційно зображення пам'яток архітектури та образотворчого мистецтва залучають до предметної наочності – таких пам'яток матеріальної культури або їхніх реконструкцій, які дають змогу на основі безпосереднього сприйняття створювати в учнів достовірні зорові образи історичного минулого. Такі зображення служать опорою для розкриття сутності історичних явищ, дають змогу конкретизувати історичні факти, сприяючи формуванню історичних понять, розвитку дослідницьких умінь, пізнавального інтересу до минулого. Окрім того, пам'ятки архітектури виконують роль первинних джерел історичних знань школярів, адже вони справжні, документальні пам'ятки історії й культури досліджуваної епохи.

З метою виконання вимог програми історії, як-от: характеризувати культурні досягнення, розпізнавати найвідоміші пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, стисло описувати їх – комісією з історії Науково-методичної ради МОН України було ухвалено Переліки пам'яток архітектури та образотворчого мистецтва з історії України та всесвітньої історії, обов'язкові для розпізнавання учнями. (Переліки будуть надруковані у фахових виданнях).

Інформуємо також, що Міністерство рекомендує серед інших курсів вивчати курс за вибором «Культура добросусідства» (автори Араджионі М.А., Смірнов О.К.), що сприяє поглибленню знань учнів з питань багатокультурності, історії, географії, культури та традицій народів рідного краю. Курс має позитивний вплив на розвиток міжкультурної освіти, виховної роботи, профілактику ксенофобії та зниження конфліктного потенціалу в освітньому середовищі.

***Галина КЕНЦ,
методист Хмельницького ОІППО.***

Про викладання географії у 2013/2014 н.р.

Вивчення географії у 2013-2014 н.р. буде здійснюватись за збірниками програм:

Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія. Економіка. 6-11; видавництво Перун. 2005,2006 рр.

Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія. Економіка. видавництво Навчальна книга; 2005.

Збірник навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного та технологічного циклу. Географія України. видавництво Вікторія; 2008.

Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи Географія. Економіка. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень. – Київ, 2010.

Географічні курси вивчатимуться в уже традиційному порядку:

6 клас – «Загальна географія» (70 год , 2 год на тиждень) закладає основи формування у школярів понятійно-термінологічного апарату фізичної географії, через розгляд на доступному віковому рівні знань про географічну оболонку, закономірності її будови і розвитку.

7 клас – «Географія материків і океанів» (70 год ,2 год на тиждень). Навчальний предмет, який розкриває знання про диференціацію і цілісність природи Землі, розширює і конкретизує уявлення учнів походження материків і океанів, просторову неоднорідність Землі.

8 клас – «Фізична географія України» (52 год , 1,5 год на тиждень). Навчальний предмет, який забезпечить вивчення особливостей природи як умов життя та господарської діяльності людини.

9 клас – “Економічна і соціальна географія України” (52 год , 1,5 год на тиждень). Навчальний предмет, в якому розкриваються питання населення і трудових ресурсів держави, розвитку і розміщення господарства. Географії України в 9-му класі відводиться роль завершального для основної та пропедевтичного для старшої школи.

Як і в попередні роки, вивчення географії України у 8 та 9 класах рекомендуємо завершувати 17-годинними курсами (за рахунок годин варіативної складової навчального плану) фізичної та економічної й соціальної географії Хмельницької області. Спираючись на краєзнавчий принцип, учитель поглиблює розкриття наукових географічних понять. Здобуті знання сприятимуть прищепленню учням любові до рідної землі, створять підґрунтя для того, щоб у подальшому учень орієнтувався на географічну освіту. Викладання курсу має здійснюватись відповідно до програми «Рідний край», що надрукована у збірнику програм «Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина І» (Київ, 2010).

Вивчення географії в старшій школі на рівні стандарту, академічному та профільному забезпечується у процесі вивчення курсу «Соціально- економічна географія світу» з використанням навчальної програми для ЗНЗ, видавництва «Перун» та підручників, що рекомендовані МОНмолодьспорт України «Географія. 10 клас.» Г. Уварова, В. Пестушко Генеза. 2010; «Географія. 10 клас.» В. Коберник, Р.Коваленко, Оберіг. 2010. Вивчення географії у 10-х класах стандартного (базового) і академічного рівнів у 2012-2013 навчальному році буде здійснюватися у межах систематичного курсу «Соціально-економічна географія світу», загальний обсяг якого 52 години (1,5 години на тиждень). У сучасному змісті курсу «Соціально-економічна географія світу» підсилено ідеї економізації, соціологізації, екологізації і гуманізації шкільної географії.

Організація профільного навчання з географії буде здійснюватися в 10-11 класах за навчальною програмою «Географія. Профільний рівень» (авт. Т.Г. Гільберг, Л.Б. Паламарчук, В.В. Безуглий) та підручниками «Географія. Підручник для 10 кл. загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень», (авт. Л. Б. Паламарчук, Т.Г. Гільберг, В.В. Безуглий), Генеза. 2010, «Географія. Підручник для 11 кл. загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень», (авт. Л.Б. Паламарчук, Т.Г. Гільберг, А.І. Довгань) Генеза. 2011.

Даний курс розрахований на 350 годин (по 5 години на тиждень у 10-11 класах) й охоплює десять взаємопов'язаних розділів. Кожен розділ включає теми, в яких висвітлено основний зміст навчального матеріалу.

Необхідною складовою успішного навчання з географії є картографічна грамотність. Сучасна картографічна база засобів навчання представлена стінними картами, атласами, контурними картами комп'ютерними картографічними програмними педагогічними засобами навчання, які видаються двома видавництвами – ДНВП «Картографія» та ПрАТ «Інститут передових технологій». Їх продукція пройшла науково-методичну експертизу предметної комісії та комісії із засобів навчання та шкільного обладнання і отримала грифи «Рекомендовано МОНмолодьспорт України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах».

Вивчення географічних курсів за вибором та факультативів рекомендується за такими збірниками програм:

Географія. Програми для профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах (Педпреса, К, 2005);

Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Ч. 1, Ч. II (Київ, 2010).

Серед географічних курсів, які найбільш суттєво пов'язані з географічним профілем пропонується до використання «Основи геоінформаційних систем і технологій. 10-11 кл.» (Рекомендовано Міністерством освіти і науки України, лист №1/11-8752 від 20.09.2010 р.).

Для вивчення курсу підготовлено навчальний посібник „Основи геоінформаційних систем і технологій” видавництва ДНВП „Картографія” (автори В.І. Остроух, Л.М. Даценко). Навчальний посібник схвалено до використання в

загальноосвітніх навчальних закладах (лист МОНмолодьспорт України від 15.03.2011 р. за №1.4/18-779).

Курс покликаний сформувати в учнів теоретичну базу знань з основ геоінформатики, умінь і навичок ефективного використання сучасних геоінформаційних систем і технологій у своїй діяльності, що має забезпечити розуміння принципів представлення і візуалізації географічної інформації в геоінформаційних системах та навичок роботи в сучасному геоінформаційному програмному забезпеченні випускниками шкіл.

Курс розрахований на вивчення основ геоінформаційних систем і технологій у 10-11 класах старшої школи загальноосвітніх навчальних закладів усіх профілів природничо-математичного, технологічного напрямів. Вивчення курсу пропонується в обсязі 35 навчальних годин після вивчення основ інформатики за програмою 9 класу та географії за курсами 6-9 класів, опанування основних засад роботи з комп'ютерною технікою та комп'ютерною графікою, мережею Інтернет та просторового уявлення про земну поверхню.

Перелік посібників, які можуть бути використані при вивченні географії постійно оновлюється, друкується у щорічному інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та розміщені на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки (www.mon.gov.ua) та веб-сайті Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitzo.gov.ua).

**Денис ГАЛКІН,
методист Хмельницького ОІППО.**

Про викладання економіки у 2013/2014 н.р.

Актуальність шкільної економічної освіти обумовлена радикальними змінами в економічній системі нашої країни. Концепція сучасної національної школи звертає увагу на те, що сьогодні випускників треба наділяти не стільки конкретними знаннями і навичками, скільки закладати в них базу творчого мислення і культури. Саме це створює умови для всебічного розвитку особистості, що пристосована до самостійного життя в умовах ринкової економіки. Економічні знання, отримані учнями, дозволятимуть аналізувати інформацію, осмислено сприймати сучасні події, орієнтуватися в економічних програмах уряду, вступати у цивілізовані відносини і приймати економічно виважені рішення.

Викладання економіки у 5-9 класах загальноосвітньої школи може бути організоване за рахунок шкільного компоненту освіти за програмами «Подорож у світ економіки» (5-6 клас), «Сімейна економіка» (7 клас), «Людина і світ професій» (8 клас), «Основи економіки» (8-9 клас), «Особиста

готовність учнів до вибору професій економіко – підприємницької сфери» (9 клас), «Ділова активність» (9 – 10 клас).

Інтеграція економічних і правових питань у 8-9 класах може бути представлена факультативними курсами на основі законодавства про захист прав споживача. Для викладання цих курсів рекомендуємо використати програму «Основи споживчих знань», яка має навчально-методичне забезпечення : навчальний посібник та практикум для учнів. Споживча освіта має стати складовою формування громадянина демократичного суспільства. Вміння орієнтуватись на ринку товарів і послуг, знаходити інформацію споживчого характеру повинно бути пріоритетним у підготовці учня до самостійного життя.

При організації допрофільного вивчення економіки у 8-9 класах за рахунок варіативної складової навчального плану рекомендується вивчати курс «Моя економіка» (автори Л.М.Кириленко, Л.П.Крупська, І.М.Пархоменко, І.Є.Тимченко).

У класах з поглибленим вивченням економіки пропонуємо до використання програми «Основи економіки» (авт. Клим'юк І. І.) або

«Основи економіки» (автори Л.М.Кириленко, Л.П.Крупська, І.М.Пархоменко, І.Є.Тимченко).

У старшій школі економіка як базова дисципліна з наступного, 2013/2014 навчального року викладається в 11-класах усіх профілів, окрім економічного (одна година на тиждень). На профільному рівні економіка викладається у класах економічного профілю. Навчання здійснюється з використанням програм, які знайомі вчителям:

– Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Економіка. 11 класи. Рівень стандарту, академічний рівень. – К., 2010;

– Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Економіка. 10-11 клас. Профільний рівень. К., 2010;

– Програми для профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. Програми спецкурсів і факультативів. 10-11 кл. (видавництво Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2003,2006);

– Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (курси за вибором) Частина I. 10-11 класи (для 11 класу), (видавництво . Аксіома, 2008);

– Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (курси за вибором). Частина II, (видавництво: Аксіома, 2008);

– Економіка. Програми курсів за вибором та факультативів. – К., 2010;

– Основи споживчих знань. (Гільберг Т.Г., Капіруліна С.Л., Довгань А.І. та ін.). ЄС і ПРООН, 2008.

Вивчення економіки у 2013-2014 н.р. для загальноосвітніх навчальних закладів рівня стандарту й академічного рівня, як і в попередньому навчальному році, має такі особливості:

– навчальна дисципліна викладається у 11 класах, а програма розрахована на 35 годин, що охоплюють години вивчення матеріалу на уроках, включно з тими, які призначені для виконання практичних робіт, та резервний час;

– програмою передбачено чотири розділи – «1. Основи економічного життя суспільства», «2. Ринкова економіка», «3. Національна економіка як ціле», «4. Світова економіка» – які охоплюють десять тем.

Для вивчення навчальної дисципліни економіка рекомендовано підручники-переможці Всеукраїнського конкурсу підручників для 11-их класів:

I. Економіка (рівень стандарту, академічний рівень). 11 клас (авт. Радіонова І.Ф.), видавництво «Аксіома», 2011.

II. Економіка. (рівень стандарту, академічний рівень), 11 клас (авт. Крупська Л.П., Тимченко І.Є., Чорна Т.І.). – Харків: Ранок, 2011

Профільне навчання економіки у старшій школі забезпечується вивченням курсу «Економіка» протягом 210 годин навчального часу (по три години на тиждень у 10-му та 11-му класах), уведенням курсів за вибором та факультативів і близьких до економіки предметів: математики на академічному рівні та географії на профільному.

Вивчення економіки у 2013-2014 н.р. на профільному рівні у загальноосвітніх навчальних закладах з поглибленим вивченням економіки, також не буде відрізнятися від попереднього навчального року:

– навчальний предмет викладається у 10 та 11 класах, програма розрахована на 105 годин, що охоплюють 90 годин на вивчення матеріалу на уроках, 10 годин – на виконання практичних (лабораторних) робіт та 5 годин – резервного часу в кожному класі;

– програма включає п'ять розділів – 1. «Вступ до економічної теорії», 2. «Фундаментальні поняття ринкової економіки та ринкова інфраструктура», 3. «Теорія і практика підприємницької діяльності», 4. «Національна економіка та роль уряду у її функціонуванні», 5. «Світова економіка та інтеграційні процеси», які охоплюють двадцять чотири теми.

В 11 класі учні переходять до вивчення підприємництва та різних аспектів діяльності фірм, особливостей національної економіки та ролі уряду у її функціонуванні, а також особливостей розвитку світової економіки та інтеграційних процесів у світі.

Університетом банківської справи Національного банку України з метою виховання освіченого фінансового споживача та підготовки його до взаємодії з фінансовою системою розроблено для загальноосвітніх навчальних закладів курс за вибором «Фінансова грамотність». Пропонований курс для 10 класу (34 год.) забезпечено навчальною програмою, робочим зошитом для учня та навчальним посібником, які схвалені комісією з економіки Науково – методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України.

Перелік посібників, які можуть бути використані при вивченні економіки постійно оновлюється, друкується в щорічному інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України та розміщені на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки: (www.mon.gov.ua) та веб-сайті Інституту інноваційних технологій і змісту освіти : (www.iitzo.gov.ua).

Денис ГАЛКІН,
методист Хмельницького ОШПО

Про вивчення трудового навчання, креслення та предмета «Технології» у 2013/2014 н.р.

Вивчення трудового навчання у 2013/2014 н.р. розпочнеться за новою навчальною програмою, розробленою відповідно до вимог Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1392 від 23 листопада 2011 р. та Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затверджених наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 3 квітня 2012 № 409.

Типовими навчальними планами для загальноосвітніх навчальних закладів на вивчення трудового навчання у 2013-2014 н.р. передбачено:

- у 5, 7, 8 класах – 2 год. на тиждень;
- у 6, 9 класах – 1 год. на тиждень;
- у 10-11 класах (незалежно від профілю) – 1 год. на тиждень;
- у 10-11 класах технологічного профілю – 6 год. на тиждень.

Окрім цього, кількість годин на вивчення навчального предмета може збільшуватись за рахунок часу варіативної складової навчальних планів, передбаченої на навчальні предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації.

Навчання хлопців і дівчат на уроках трудового навчання має відбуватися окремо. Поділ класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.02 р. №128, і відбувається за наявності в класі більше 27 учнів для міських шкіл та більше 25 – для сільських.

Якщо кількість учнів у класі не дає змоги здійснити поділ на групи на гендерній основі, можна скористатись іншими варіантами формування груп: з паралельних класів; формування змішаної групи хлопців і дівчат; поділ на групи за рахунок варіативної частини навчального плану.

Реалізація змісту трудового навчання у 5 класах забезпечується навчальною програмою «Трудове навчання. 5-9 класи» за редакцією В.К.Сидоренка, яка має гриф «Затверджено Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України», Київ, 2012. Трудове навчання у 6-9 класах вивчатиметься відповідно до навчальної програми «Трудове навчання. 5-9 класи» (нова редакція) за загальною редакцією В.М.Мадзігона, яка має гриф «Затверджено Міністерством освіти і науки» (від 27.08.2010 № 1/11-8205). Програми з варіативними модулями розміщені на офіційному сайті Міністерства www.mon.gov.ua та на сайті для вчителів трудового навчання trudove.org.ua.

Нова навчальна програма з трудового навчання спрямована на досягнення головної мети, а саме: формування технологічно освіченої особистості, підготовленої до самостійного життя і активної перетворювальної діяльності в умовах сучасного високотехнологічного, інформаційного суспільства.

Зміст предмета має чітко виражену прикладну спрямованість і реалізується переважно шляхом застосування практичних методів і форм організації занять.

Трудове навчання у 5 – 9 класах базується на практичній діяльності учнів. На кожному уроці має бути практична робота. Її зміст визначається вчителем самостійно залежно від теми уроку та виду робіт, що виконуватимуться під час уроку. Засвоєння теоретичного матеріалу доцільно проводити під час практичних робіт, не витрачаючи на це окремого навчального часу. Однак не виключається можливість проведення уроків засвоєння нових знань, під час яких учитель може розкрити навчальний матеріал усього модуля, або його окремої частини. Такі уроки в навчальному процесі можуть бути поодинокими.

Завдяки своїй спрямованості на реалізацію принципу варіативності, програма дозволяє планувати навчальний матеріал відповідно до матеріально-технічного та кадрового забезпечення навчального процесу, віково-статевих особливостей учнів та їхніх інтересів. Вона містить обов'язкову для вивчення складову та варіативну складову.

Обов'язкова для вивчення складова обирається школою із запропонованих блоків залежно від умов поділу на групи хлопців і дівчат, кадрового забезпечення та інтересів учнів. Для 5 класу пропонується на вибір два блоки:

Блок 1. Технологія виготовлення виробів із фанери та ДВП.

Блок 2. Технологія виготовлення виробів з аплікацією.

Обидва блоки містять чотири розділи:

- Основи матеріалознавства.
- Технологія виготовлення виробів.
- Основи техніки, технологій і проектування.
- Технологія побутової діяльності.

Під час вивчення розділу «Основи матеріалознавства» учні ознайомляться з тими матеріалами та їх властивостями, які будуть використовувати в роботі під час освоєння обраного блоку.

Розділ «Технологія виготовлення виробів» є основним у кожному блоці. Під час його вивчення учні ознайомлюються з послідовністю виготовлення виробу, операціями, інструментами, пристосуваннями, які при цьому застосовуються, виготовляють виріб.

Розділ «Основи техніки, технологій і проектування» ознайомлює учнів із технікою, механізмами, машинами, сучасними технологіями та процесами. В цьому розділі також передбачено вивчення основ проектної діяльності, яка буде впроваджуватися при вивченні варіативних модулів. Вивчення теми «Основи проектної діяльності» можливе за двома варіантами:

1) останньою темою обов'язкової для вивчення складової, після якої відразу планується вивчення варіативних модулів;

2) під час освоєння варіативних модулів.

Для набуття учнями корисних навичок під час навчального процесу програмою передбачено розділ «Технологія побутової діяльності». Особливість цього розділу полягає в тому, що кожна його тема може вивчатися в будь-який час, не порушуючи при цьому календарний план. Це може бути після закінчення розділу, блоку чи модуля; перед закінченням чи на початку чверті, семестру,

навчального року; у випадках, коли учні з тих чи інших причин (багато відсутніх, невідповідності до уроку, релігійні чи шкільні свята тощо) не можуть виконати заплановану роботу.

Порядок вивчення розділів і тем обов'язкової для вивчення складової визначено навчальною програмою.

5 клас	
Обов'язкова для вивчення складова. Обирається один блок (26 год)	
1. Технологія виготовлення виробів із фанери та ДВП (26 год)	2. Технологія виготовлення виробів з аплікацією (26 год)
Варіативна складова. Два модулі (40 год)	
Варіативний модуль 1 (20 год)	
Варіативний модуль 2 (20 год)	
Резерв часу (4 год)	

Освоєння варіативних модулів здійснюється на основі проектно-технологічної діяльності. Варіативні модулі обираються залежно від матеріально-технічного та кадрового забезпечення навчального процесу, бажання учнів, регіональних традицій. Варіативні модулі, які пропонуються для вивчення у 5 класі:

1. Технологія виготовлення народної ляльки.
2. Технологія виготовлення м'якої іграшки.
3. Технологія виготовлення виробів, оздоблених об'ємною аплікацією.
4. Технологія виготовлення вишитих виробів.
5. Технологія виготовлення швейних виробів (машинним способом).
6. Технологія приготування страв.
7. Технологія плетіння з бісеру.
8. Технологія виготовлення виробів із бісеру на дротяній основі.
9. Технологія писанкарства.
10. Технологія виконання електротехнічних робіт.
11. Технологія оздоблення виробів художнім випалюванням.
12. Технологія виготовлення виробів із тонкого листового металу .
13. Технологія виготовлення виробів із дроту.
14. Технологія виконання аплікації із природних матеріалів.
15. Технологія виготовлення дерев'яної іграшки.
16. Технологія виготовлення виробів із деревини та деревних матеріалів (способом ажурного випилювання).
17. Технологія виготовлення сувенірів із деревних матеріалів.
18. Технологія виготовлення виробів способом металопластики.
19. Технологія виготовлення макетів споруд із деревини та деревних матеріалів.
20. Технологія вирощування рослин (квітів) та догляд за ними.

21. Технологія догляду за тваринами.

22. Технологія оздоблення виробу елементами геометричного різьблення.

Із зазначеного переліку для кожного 5 класу слід обрати по 2 варіативні модулі, на освоєння яких відводиться по 20 годин навчального часу. Освоєння варіативних модулів відбувається за окремо розробленими програмами до них.

Вся проектна документація (зображення виробу, розрахунок матеріалів, послідовність виготовлення тощо) учнями 5 класу виконується в робочих зошитах.

Резерв часу, передбачений програмою, вчитель може використати на підсилення окремих складових навчальної програми на свій вибір.

Результатом діяльності учнів при вивченні кожного блока обов'язкової для вивчення складової програми модуля має бути виріб, а будь-якого варіативного модуля – проект.

Навчальна програма з трудового навчання для учнів 6-9 класів побудована за модульною системою. Вона складається з інваріантних (обов'язкових), варіативних (на вибір) та базового (для класів, що не поділяються на групи хлопців і дівчат) модулів.

Інваріантний зміст трудового навчання розрахований на засвоєння окремими групами хлопців і дівчат. Він займає приблизно половину навчального часу. Інваріантний модуль вивчається у 5-8 класах у першому півріччі.

Варіативні модулі обирає вчитель у залежності від матеріально-технічної бази, фахової підготовленості, регіональних традицій, наповнюваності класів та бажання учнів. Розроблено окремий перелік варіативних модулів для 6 та 7-9 класів. Варіативні модулі розраховані на 16 годин кожен. Їх вивчення відбувається за окремо розробленими програмами.

Зміст трудового навчання для класів, що не поділяються на групи хлопців і дівчат, складається лише з варіативних модулів. При цьому, учні мають освоїти базовий модуль. Наскрізними лініями, що закладені у зміст базового модуля, є:

- проектування виробів;
- конструкційні матеріали;
- основи техніки і технологій.

На освоєння навчального матеріалу, передбаченого базовим модулем, не відводиться окремих годин. Він вивчається інтегровано з вивченням варіативних модулів. Учителеві на початку навчального року слід спланувати перелік та послідовність вивчення варіативних модулів, а також розподілити навчальний матеріал, передбачений базовим модулем.

Трудове навчання у 6-9 класах базується на практичній діяльності учнів. Засвоєння теоретичного матеріалу доцільно проводити під час практичних робіт, не витрачаючи на це окремого навчального часу. Однак не виключається можливість проведення уроків засвоєння нових знань, під час яких вчитель може розкрити навчальний матеріал всього модуля або його окремої частини. Такі уроки у навчальному процесі можуть бути одиничними.

Акцент у роботі з учнями 6 - 9 класів переноситься на розвиток творчого і конструктивного мислення, уміння працювати з інформаційними джерелами,

різними видами проектно-технологічної документації; формування в учнів навичок проектної діяльності, уміння здійснювати аналіз та оцінку технологічних об'єктів, свідомо обирати ті чи інші технологічні процеси, трудові прийоми і технічні засоби. Таким чином, знання, уміння та навички, якими повинні оволодіти учні, є передумовою для успішного вирішення ними задач проектно-технологічної діяльності.

Під час роботи у навчальній майстерні на кожному уроці треба звертати увагу на дотримання учнями правил безпечної роботи, виробничої санітарії та особистої гігієни, навчати їх безпечних прийомів роботи, ознайомлювати із заходами попередження травматизму.

З метою свідомого вибору учнями профілю навчання з 8 класу запроваджується допрофільне навчання. У 8-9 кл. учні повинні глибше познайомитися з різними профілями та напрямками навчання. Таке ознайомлення може здійснюватися за рахунок упровадження курсів за вибором та профорієнтаційних курсів.

Курси за вибором дають змогу учням не тільки оволодіти технологією вибору, а й апробувати різний зміст з метою самовизначення.

Іншою складовою допрофільного навчання є профорієнтаційні курси. Міністерством освіти і науки України надано гриф навчальним програмам курсів «Людина і світ професій» для учнів 8-9 класів та «Побудова кар'єри» для учнів 10-11 класів. Зазначені курси за вибором можуть бути розраховані на 9, 18, 35 і навіть 70 год. Програми курсів надруковано на сторінках фахового журналу «Трудова підготовка в закладах освіти» та фахової газети «Трудове навчання».

Головна мета курсу «Людина і світ професій» — підготовка учнів 8-9 класів до вибору профілю навчання у старшій школі. Мета курсу реалізується у процесі виконання комплексу навчальних і виховних завдань.

Учні 10-11-х класів, незалежно від профілю навчання (крім технологічного), освоюють навчальний предмет технології (трудове навчання) за навчальною програмою «Технології. 10-11 класи» (авт.: А.І.Терещук та інші).

Програма має модульну структуру і складається з двох частин – інваріантної та варіативної. Основою інваріантної складової є базовий модуль «Проектні технології у перетворюючій діяльності людини». На вивчення базового модуля у 10-11 класах відводиться по 12 годин. Вивчення другої частини програми передбачається в обсязі 20 годин (один варіативний модуль). Модулі слід обирати з урахуванням побажань учнів, матеріально-технічної бази навчальних шкільних майстерень, фахової підготовленості вчителя. Це дасть можливість учням, незалежно від профілю навчання, оволодіти практичними технологіями, які викликають зацікавленість.

Варіативні модулі мають засвоюватися старшокласниками через проектну діяльність, результатом якої є творчий проект.

Наразі дозвіл на використання у загальноосвітніх навчальних закладах мають такі варіативні модулі до навчальної програми «Технології. 10-11 класи»:

Технологія бісерного плетіння на дротяній основі.

Технологія художнього різьблення по дереву.
Технологія геометричного гострокутного гуцульського різьблення.
Основи лісового господарства.
Технологія виготовлення малих архітектурних форм.
Технологія вишивання технікою мережки.
Технологія художнього набивання на тканині.
Технологія плетіння спицями
Технологія рельєфного різьблення.
Технологія розпису на склі.
Технологія соломоплетіння.
Технологія інкрустації виробів з деревини.
Технологія токарної обробки деревини.
Технологія вишивання стрічками.
Технологія виготовлення м'якої іграшки.
Технологія вишивання шовковими стрічками.
Технологія писанкарства.
Технологія клаптикового шиття (печворк).
Технологія хлібопекарського та кондитерського виробництва.
Технологія об'ємної вишивки.
Технологія виготовлення листівок.
Технологія ниткової графіки.
Технологія художньої обробки деревини випилюванням.
Технологія в'язання гачком.
Технологія дизайну інтер'єру.
Технологія пірографії (випалювання на деревині).
Технологія дизайну шкільних та офісних меблів.
Технологія ручного розпису тканини.
Технологія виготовлення штучних квітів.
Технологія ліплення.
Технологія ручного ткацтва.
Технологія виготовлення подарункових упаковок.
Технологія виготовлення дитячого одягу.
Технологія дизайну предметів інтер'єру.
Об'ємне комп'ютерне моделювання.
Технологія виготовлення виробів із сучасних деревних матеріалів.
Технологія аплікації з текстильних матеріалів та фурнітури.
Технологія виготовлення народної ляльки-оберега.
Технологія матчворку (конструювання із сірників).
Програми зазначених варіативних модулів друкуються у видавництвах «Літера ЛТД» та «Абетка нова».

Особливістю технологічного профілю є широкий перелік спеціалізацій, за якими може здійснюватися навчання:

Деревообробка.

Кулінарія.
Основи дизайну.
Агровиробництво.
Будівництво. Опоряджувальні роботи.
Енергетика.
Конструювання та моделювання одягу.
Легка промисловість.
Матеріалознавство та технологія
конструкційних матеріалів.
Металообробка.
Основи бджільництва.
Технічне проектування.
Українська народна вишивка.
Художня обробка матеріалів.
Швейна справа.
Технології сільськогосподарського
виробництва.

За наявності відповідного грифа Міністерства освіти і науки профільне навчання може здійснюватися за авторськими програмами з інших, не передбачених переліком, спеціалізацій.

У межах технологічного профілю також можлива професійна підготовка старшокласників. Наказом Міністерства освіти і науки № 904 від 23.09.2010 р. затверджено Типові навчальні плани та Типові програми професійно-технічного навчання для учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Зазначені плани та програми розроблено з метою узгодження Державних стандартів професійно-технічної освіти та навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів.

Професії, за якими здійснюється професійно-технічне навчання, відповідно до Типових навчальних планів та Типових програм, розділено за трьома групами, в залежності від кількості годин, що відводиться на їх опанування.

До першої групи відносяться:

- «Продавець (з лотка, на ринку)»;
- «Водій автотранспортних засобів категорії «В»»;
- «Водій автотранспортних засобів категорії «С»»;
- «Манікюрниця»;
- «Штукатур».

На опанування зазначених професій відводиться до 480 годин навчального часу: 6 годин на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок технологічного профілю (наказ МОН від 27.08. 2010 № 834, додаток 10) та 10 робочих днів навчальної практики у 10 класі.

До другої групи відносяться:

- «Вишивальниця»;
- «Агент з організації туризму»;
- «Оператор комп'ютерного набору»;

- «Різьбяр по дереву та бересту»;
- Інтегрована професія – «Швачка, Кравець».

На опанування зазначених професій відводиться до 540 годин навчального часу: 6 годин на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок технологічного профілю та 20 робочих днів навчальної практики у 10 класі.

До третьої групи відносяться:

- «Секретар керівника (організації, підприємства, установи)»;
- «Касир (на підприємстві, в установі, організації)»;
- «Перукар (перукар-модельєр)»;
- «Молодша медична сестра з догляду за хворими»;
- «Офіціант»;
- «Секретар-друкарка»;
- «Слюсар з ремонту автомобілів»;
- «Столяр будівельний».

На опанування зазначених професій відводиться до 680 годин навчального часу: 6 годин на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок технологічного профілю, по 2 години на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок варіативної складової навчальних планів та 20 робочих днів навчальної практики у 10 класі.

Збільшення часу навчальної практики передбачається тільки для професійного навчання з метою забезпечення потрібної кількості навчальних годин. Збільшення навчальної практики можна уникнути за рахунок виділення (збільшення) годин з варіативної складової навчальних планів.

У випадку, коли кількість годин на опанування професії менша передбаченої навчальними планами, рекомендуємо запроваджувати профільні курси та курси за вибором профорієнтаційного спрямування, які мають відповідний гриф Міністерства.

Здійснення професійно-технічного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах та міжшкільних навчально-виробничих комбінатах можливе і за іншими професіями, за умови дотримання вимог Державних стандартів професійно-технічної освіти.

Важливою складовою технологічної підготовки школярів є знання ними основ графічної грамоти. Вивчення курсу креслення передбачено в 11 кл. технологічного напрямку в обсязі 2 год. на тиждень.

У 8-11 кл. креслення може вивчатися як курс за вибором. Міністерством освіти і науки України рекомендовано програму «Креслення. 8-11 класи» (В.К.Сидоренко. К.: Шкільний світ, 2001), яка забезпечена підручниками „Креслення” для загальноосвітніх навчально-виховних закладів (В.К.Сидоренко. К.: Школяр, 2004).

У навчальному процесі слід користуватися підручниками, посібниками та навчально-наочними матеріалами, що мають відповідний гриф Міністерства.

Під час роботи у навчальній майстерні особливу увагу слід звертати на дотримання учнями правил безпечної роботи, виробничої санітарії й особистої

гігієни, навчати їх тільки безпечних прийомів роботи, ознайомлювати із заходами попередження травматизму.

Учні 11 класу складають державну підсумкову атестацію з предметів освітньої галузі «Технологія».

Зокрема, всі учні, які навчаються за технологічним профілем, складають державну підсумкову атестацію з технологій (профільний рівень).

Учні складають ДПА з технологій у навчальних закладах, на базі яких вони вивчали профільні предмети. Це можуть бути міжшкільні навчально-виробничі комбінати, професійно-технічні навчальні заклади, опорні загальноосвітні школи та ін. Склад комісій та порядок оформлення документації заздалегідь визначаються спільно місцевими органами управління освітою, адміністраціями закладів освіти, на базі яких здійснювалося навчання, та адміністраціями загальноосвітніх навчальних закладів за основним місцем навчання учнів.

Державна підсумкова атестація проводиться окремо від кваліфікаційних іспитів з присвоєння робітничої професії.

Матеріали, які висвітлюють питання організації навчальної діяльності з технологій вчителі можуть почерпнути на сторінках періодичних видань та спеціалізованих сайтів:

1. Журнал «Трудова підготовка в закладах освіти» видавництва «Педагогічна преса».

2. Газета «Трудове навчання» видавництва «Шкільний світ».

3. Науково-методичний журнал «Трудове навчання в школі». Видавнича група «Основа».

4. Сайт www.trudove.org.ua.

Звертаємо увагу вчителів на те, що з 5 класу в 2013/2014 навчальному році вивчення трудового навчання за новою програмою розпочнеться.

**Ніна ПАВИЧ,
методист Хмельницького ОШПО.**

Про викладання основ здоров'я у 2013/14 н.р.

На вивчення основ здоров'я у 5 класах усіх загальноосвітніх навчальних закладів, відповідно до зазначених Типових навчальних планів, передбачена 1 година на тиждень.

Нова навчальна програма з основ здоров'я реалізує завдання нового державного стандарту.

Державний стандарт визначає здоров'язбережувальну компетентність як ключову, що формується на міжпредметному рівні шляхом інтеграції у зміст всіх предметів інваріантної та варіативної складових Типових навчальних планів, і як предметну, що формується у результаті засвоєння змісту предметів освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура».

Компетентнісний підхід до вивчення основ здоров'я вимагає продовження формування в учнів і застосування ними навичок здорового і безпечного способу життя, здатності дітей передбачати ризики небезпеки та зменшувати їх вплив.

Змістову лінію предмета «Основи здоров'я», яка підпорядкована загальній меті – формуванню і розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів, структуровано за чотирма розділами: «Здоров'я людини», «Фізична складова здоров'я», «Соціальна складова здоров'я», «Психічна і духовна складові здоров'я». Зазначені розділи є наскрізними для початкової і основної школи, що забезпечує наступність вивчення предмета. Водночас концентричний спосіб систематизації змісту дозволяє змінювати, ускладнювати навчальний матеріал, маневрувати його вивчення відповідно до конкретних пізнавальних ситуацій.

Завданнями навчального предмета «Основи здоров'я» в основній школі є:

- формування в учнів знання про здоров'я і безпеку, здоровий і безпечний спосіб життя;
- розвиток в учнів життєво необхідних умінь та навичок, вміння використовувати їх у навчальній та повсякденній діяльності;
- створення мотивації учнів щодо дбайливого ставлення до власного здоров'я, вдосконалення фізичної, соціальної, психічної і духовної складових здоров'я;
- усвідомлення учнями цінності життя і здоров'я, значущості здорового і безпечного способу життя;
- збагачення власного досвіду учнів щодо збереження здоров'я;
- підготовка учнів до забезпечення власної безпеки та безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях.

Знаннєвий компонент здоров'язбережувальної компетентності учнів слід формувати з урахуванням сучасного розуміння сутності здоров'я як складного явища, яке характеризує життєдіяльність окремої людини, групи людей і суспільства загалом. У школярів має накопичуватися інформація щодо сучасного трактування сутності здорового способу життя, його складових та, особливо, його чинників:

- способу життя сім'ї, найближчого оточення та суспільства;

- рівня культури особи, сім'ї, суспільства;
- місця здоров'я в системі цінностей людини та суспільства, у якому вона живе;
- бажання людини берегти своє життя і зміцнювати здоров'я;
- налаштованості на довге здорове життя та на розвиток усіх складових свого здоров'я: фізичної, соціальної, психічної, духовної.

З метою формування ціннісного компоненту здоров'язбережувальної компетентності необхідно активізувати мотиваційну і виховну функції навчання, задіяти емоціогенність навчального матеріалу, що дозволяє формувати позитивний світогляд дитини у ставленні до самого себе й до інших людей. Мотивування і виховання учнів необхідно базувати на позитивних мотивах навчання, активізації їхніх пізнавальних потреб та інтересів. Цьому сприятиме використання завдань на розвиток мотивації (ігрові ситуації та рухливі паузи, персоніфікація запитань, виконання творчих завдань тощо), ілюстрацій, цікавих фактів, гуморесок. Особливої уваги заслуговує включення в навчальний процес опори на життєвий досвід учнів.

Діяльнісний підхід до вивчення основ здоров'я забезпечується відпрацюванням практичних дій при вивченні кожної навчальної теми. Зміст нової навчальної програми з основ здоров'я складається з двох частин: понятійної та діяльнісної, що складаються з вправ для відпрацювання ключових умінь і навичок щодо збереження життя і зміцнення здоров'я (наприклад, виконання вправ для розвитку життєвих (соціально-психологічних) навичок, відпрацювання алгоритму дій, моделювання поведінки, розробка пам'яток тощо). Виконання зазначених вправ є обов'язковим елементом навчальних занять відповідної тематики. Знаком * позначено вправи, які слід виконувати учням не лише в класі, а й вдома з допомогою дорослих.

Для реалізації особистісно зорієнтованого підходу до вивчення основ здоров'я доцільно використовувати навчальні тексти, відеофрагменти, які передбачають рефлексію – встановлення зворотнього зв'язку між зовнішнім світом і внутрішнім станом учня, спеціально дібраними завданнями (наприклад: Як ти поведишся в такій ситуації? Що тобі подобається або не подобається в запропонованих порадах? Що ти відчував, виконуючи цю роль, завдання? Що нам дало виконання певної вправи?), що потребують осмислення дій, колективної комунікації, де кожен учень має змогу реалізувати власний потенціал, усвідомити власний вибір, почуття, емоції.

При плануванні вивчення основ здоров'я учнями 5 класу вчителю необхідно керуватися, насамперед, принципами наступності, перспективності, активності та емоційності. Необхідним є використання системи завдань, спрямованих на уможливлення оволодіння здоров'язбережувальними компетенціями (розвиток життєвих і спеціальних здоров'язбережувальних навичок) та загальнонавчальними вміннями (управління процесом розуміння учнями прочитаного тексту, оволодіння ними вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, встановлювати

причиново-наслідкові зв'язки, брати участь у проектній діяльності, рольовій грі, розв'язанні конкретних ситуацій тощо).

Особливість методики проведення уроків з основ здоров'я полягає в тому, що оволодіння сприятливими для здоров'я і розвитку особистості життєвими навичками потребує багаторазового вправляння, насамперед у процесі групової взаємодії.

Ефективними на уроках основ здоров'я можуть бути сучасні педагогічні технології, що ґрунтуються на використанні методів інтерактивного навчання, у тому числі й системи завдань і вправ, зорієнтованих на діалогові форми навчальної взаємодії, використання елементів тренінгових форм, проектної діяльності, ведення індивідуальних і колективних портфоліо.

З методів інтерактивного навчання, які є найефективнішими на уроках основ здоров'я, пропонуємо такі.

Мозковий штурм. Використовується для генерування ідей та активізації діяльності учнів щодо розв'язання певної проблеми. Можна застосовувати на початку заняття, щоб з'ясувати обізнаність з темою (виявлення рівня поінформованості). Всі висловлені ідеї можна об'єднати або проаналізувати, використовуючи інші методи (наприклад, концептуальну карту, «павутиння»).

Дискусії-роздуми. Заохочують до обмірковування й обговорення того, що учні спостерігали, чули або читали. Починають дискусію, ставлячи питання, яке вимагає висловлювання власної позиції та інтерпретації (обговорення) власного досвіду, навчальних відеофільмів, текстів підручників, статей, газетних публікацій тощо. Поставлені запитання заохочують учнів співвідносити зміст опрацьованої інформації з власним досвідом.

Обговорення в групах кооперативного навчання (ГКН) забезпечує можливість кожному учаснику навчального процесу висловити власні думки і погляди щодо конкретного питання. Невеликі групи – 5-7 учнів – найоптимальніші для обговорення, оскільки кожен член групи має нагоду висловитися, хоча це можна здійснити і фронтально.

Міні-лекція (узагальнена назва словесного повідомлення інформації). Метод можна використати для повідомлення такої інформації, яка має основоположне значення і яку учні не можуть здобути самостійно. Можуть вважатися ефективними, коли: продовжуються 5-8 хв; включають групову дискусію, покази, демонстрації.

Навчальний фільм. Це знятий та записаний сюжет, представлений особою, яку неможливо запросити на урок та поради якої дуже важливі. Фільм може бути зроблений у форматі інтерв'ю або репортажу з місця події, що дає можливість показати обладнання, предмети, дії, яких немає і не відбувається в класі. Фільм тем не менш повинен бути коротким, 5–8 хвилин. Після фільму доцільне обговорення.

Показ/демонстрація. Забезпечує зв'язок між «знати про» і «бути спроможним зробити». Демонстрацію можна вважати ефективною, якщо учні

можуть чітко бачити і розуміти те, що відбувається, та коли мають місце короткі пояснення вчителя і групові обговорення впродовж показу.

Доповнення. Цей метод передбачає надання можливості для доповнення інформації, що характеризує певні факти, ознаки, методи. Учні мають завершити текст так, щоб він мав сенс. Метод використовують у письмовій або усній формі із застосуванням власного досвіду учнів, повідомленнями про випадки в їхньому житті.

Аналіз окремої життєвої ситуації. Стосується заздалегідь визначених сценаріїв, випадків, котрі ґрунтуються на ситуаціях з реального життя, які учні спостерігають, аналізують, роблять висновки, дають рекомендації.

Концептуальна карта (опорна схема). Складання концептуальних карт часто застосовується для того, щоб можна було побачити зв'язок між новою і відомою інформацією. Також цей метод використовується для того, щоб визначити основні поняття або показати зв'язки між поняттями, схематично відобразити структурні компоненти інформації.

Коло знань (карусель). Цей метод залучає кожного до обговорення наданих вчителем фактів з товаришами в групі, а потім – до обміну думками спочатку в іншій групі (кожний учасник переходить в іншу групу як носій частини нової інформації). Насамкінець представники кожної групи в оновленому складі представляють отримані в результаті обговорення знання перед своєю або всіма групами. Для цього методу потрібно заготувати картки з інформацією, яка має бути раціонально викладеною, добре оформленою; найчастіше надається така інформація, яку можна швидко запам'ятати, щоб легко викласти її членам групи.

Дебати. Структура дебатів заохочує учнів знаходити і наводити переконливі аргументи своїм твердженням. У дебатах більшого значення надається конкретним фактам та знанням, ніж неформальному обговоренню. Групи, утворені для проведення дебатів, мають співпрацювати у процесі пошуку і підготовки своїх аргументів. Важливою умовою ефективного проведення методу є обговорення і прийняття заздалегідь правил співпраці під час дебатів. Метод особливо актуальний, адже він не лише дозволяє оволодіти тим чи іншим матеріалом, але й сприяє розвитку навичок вирішення проблем, творчого та критичного мислення, ефективного спілкування, почуття гідності, чинення опору тиску, міжособистісних взаємин.

Схеми/таблиці досвіду. Такі схеми/таблиці фіксують досвід, яким діляться учні. Вони є важливими ресурсними матеріалами. Теми для схем/таблиць можуть виникати під час запланованих або спонтанних видів діяльності. Зміст схем/таблиць залежить від рівня та різноманітності тем.

Інтерв'ювання. Передбачає зустріч учнів з певною особою (науковці, лікарі, батьки, представники державних служб захисту тощо) для обговорення конкретних тем або проблем. З «перших рук» отримується нова найточніша інформація, відбувається знайомство з точкою зору цієї особи з проблеми, яка цікавить учнів. Метод обов'язково доповнюється таким, що дозволяє зробити висновки, узагальнення; наприклад, дискусії-роздуми.

Взасмонавчання. Цей метод використовується таким чином, що учні, більш досвідчені в якомусь конкретному напрямку («фахівці»), діляться своїм досвідом з іншими членами групи.

Консультативна група. Консультативна група створюється для одержання, корекції, збагачення та поглиблення компетентності під керівництвом учителя. До роботи в цій групі, крім учнів, можна залучити батьків, лікарів, медичних сестер та ін.

Вирішення проблеми. Цей метод найчастіше використовується для оволодіння навичками прийняття рішення. Це – пошук відповідей на запитання або шляхів вирішення проблеми, які можуть бути представлені на занятті.

«Павутиння». Метод зорової репрезентації зв'язків між фактами, поняттями, наслідками чи подіями. Його застосування дозволяє досліджувати й упорядковувати інформацію в певній послідовності за ієрархічним змістом. «Павутиння» зручно будувати на основі будь-якої концептуальної карти.

Уявний образ. Метод спрямований на вироблення навичок створення уявного (віртуального) образу предмета чи об'єкта, події або ситуації. Це розвиває уяву та творче мислення.

Ситуаційні ігри. Дозволяють реалізувати творчий потенціал учнів під час короткого перевтілення, коли розігруються певні життєві ситуації, пов'язані переважно з вибором (корисних чи шкідливих звичок, активного чи пасивного відпочинку, вибором друзів, відмовою від участі в діяльності, пов'язаної з ризиком для життя та здоров'я тощо). Після розігрування певної ситуації в навчальній групі створюється надзвичайно сприятлива нагода обговорити інші можливі шляхи вирішення проблеми, виявити ставлення до тієї чи іншої ситуації та зробити загальні висновки. Звертаємо увагу: ситуаційні ігри передбачають розвиток емпатії (співпереживання), вміння поставити себе на місце іншої людини, а не розвиток акторських здібностей.

Ілюстрування. Ілюструючи певні події, фрагменти підручників чи літературних творів, учні передають свої розуміння, особисте сприйняття і ставлення до прочитаного або почутого. Вони розвивають власне творче мислення, коли зображують ту чи іншу особу, середовище, у якому вона живе, тощо. Ілюстрування розповіді вчителя чи іншого учня розкриває досвід особи.

Експерсії дозволяють сприймати явища в цілісності, зібрати багатий матеріал для подальшої роботи, набути

нові знання та навички, порівняти теоретичні знання з фактами, які мають місце в реальному житті. Експерсії чітко плануються (наприклад, до Центру здоров'я, дитячої поліклініки, медичного кабінету школи); їх результати фіксуються і обговорюються при реалізації методів навчання, що відносяться до описаних вище навчальних стратегій.

Зміст предмета вимагає спрямування діяльності учня на розвиток його активності у засвоєнні істин здорового способу життя, на розвиток продуктивного і творчого мислення. З цією метою доцільно використовувати у навчальному процесі завдання, що різняться за характером пізнавальної діяльності учнів

(рецептивні, репродуктивні, творчі) та ураховують навчальні і розвивальні цілі (на усвідомлення навчального матеріалу, застосування знань та умінь за зразком, творче застосування набутих знань, формування емоційно-ціннісного ставлення).

Постійної уваги учителя заслуговує співпраця з батьками, дорослими членами сім'ї. Слід звернути увагу учнів і батьків на співпрацю при виконанні завдань, спрямованих на моделювання здоров'язбережувальних компетенцій дітей. Програмою передбачена обов'язкова участь дорослих у виконанні таких завдань (позначені у чинній програмі *): «Прийняття зважених рішень щодо переходу дороги», «Обстеження безпеки своєї оселі», «Відпрацювання навичок вимірювання температури тіла», «Виконання вправ для формування правильної постави та гімнастики для очей».

Оцінювання рівня навчальних досягнень учнів має відбуватися постійно, на всіх етапах розвитку здоров'язбережувальних компетенцій. Особливістю оцінювання здоров'язбережувальної діяльності дитини є відзначення як позитивного навіть мінімального досягнення в школі, вдома, у громаді, для чого необхідна тісна співпраця учителя з батьківською громадою. Партнерство школи і батьківської громади щодо здоров'язбереження дітей уможлиблює:

- участь батьків у навчанні і вихованні дітей в умовах школи;
- спільну відповідальність за навчально-виховний процес;
- підвищення рівня здоров'язбережувальної компетентності членів сім'ї;
- участь батьківської громади у прийнятті рішень щодо здоров'я дітей, підвищення значимості громади в управлінні життя суспільства;
- поліпшення здоров'язбережувального середовища школи.

Підручники з основ здоров'я для 5 класів

На конкурсній основі відібрано два підручники з основ здоров'я для 5 класів загальноосвітніх навчальних закладів:

– підручник «Основи здоров'я. 5 клас» – автори: Т.Є.Бойченко, С.В.Василенко, Н.Г.Гущіна, І.П.Василяшко, Н.С.Коваль, О.К.Гурська, видавництво «Генеза»;

– підручник «Основи здоров'я. 5 клас» – автори: І.Д.Бех, Т.В.Воронцова, В. С. Пономаренко, С. В. Страшко, видавництво «Алатон».

Зміст, структура, методичний апарат підручників підпорядковані загальній меті – формуванню і розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів. Зміст підручника авторського колективу у складі І.Д.Бе́ха, Т.В.Воронцової, В.С.Пономаренка, С.В.Страшка (видавництво «Алатон») базується на сучасній концепції здоров'я і безпеки з урахуванням вікових особливостей учнів, актуальних потреб, проблем, завдань та основних сфер їх життєдіяльності. Методичний апарат підручника ґрунтується на педагогічній технології «Освіта на основі розвитку життєвих навичок», ефективність якої у формуванні здоров'язбережувальних компетенцій зумовлена залученням учнів до навчально-виховного процесу в ролі активних суб'єктів, а не пасивних споживачів інформації. Підручник орієнтовано на застосування групової та індивідуальної форм навчання, в процесі якого учні набувають навичок збереження, зміцнення,

використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього. Знання і практичні навички здобуваються учнями в процесі діяльності: під час рольових ігор, дебатів, мозкових штурмів, аналізу життєвих ситуацій, роботи в групах, розробки проектів тощо, що сприяє також формуванню у школярів соціальної та комунікативної компетентностей.

Зміст, структура і методичний апарат підручника авторів Бойченко Т. Є., Василенко С. В., Губіної Н. Г., Василяшко І. П., Коваль Н. С., Гурської О. К. (видавництво «Генеза») розроблено з урахуванням сучасних дидактичних теорій конструювання змісту освіти та положень особистісно зорієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів, а також ключового характеру здоров'язбережувальної компетентності. Рубрики підручника та завдання різного рівня складності спрямовані на поєднання теоретичних знань із практичною діяльністю учнів.

У підручнику вміщено завдання, спрямовані на відтворення, конструювання, творчість. Вони розроблені з урахуванням можливості покрокового розвитку компетенцій, у тому числі й здоров'язбережувальних. У підручниках наведено алгоритми моделювання життєвих навичок, визначених програмою, дослідницькі проекти, які учні можуть виконати за алгоритмом, що пропонується, або власним.

Міністерство освіти і науки України рекомендує за рахунок годин варіативної складової запровадити факультативи з формування здорового способу життя та профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу, насамперед у 10 – 11 класах, забезпечуючи таким чином неперервність і наступність шкільної превентивної освіти і виконання завдань Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009-2013 роки, затвердженою Законом України від 19 лютого 2009 року № 1026-VI.

Звертаємо увагу керівників навчальних закладів на необхідність забезпечення викладання основ здоров'я і факультативних курсів для молоді з формування здорового способу життя і профілактики ВІЛ-інфекції педагогічними працівниками, які мають документ про проходження навчання за методикою розвитку життєвих навичок (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17.08.2011 № 982 «Про виконання Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД щодо підготовки педагогічних працівників та охоплення навчанням учнівської молоді за програмами розвитку життєвих навичок»).

Неприпустимим є використання годин, відведених на предмет «Основи здоров'я», для довантаження вчителів або класних керівників, що не мають відповідної підготовки.

У рамках реалізації проектів за підтримки Глобального фонду і Європейського Союзу «Посилення спроможності педагогів у забезпеченні дієвої профілактики ВІЛ/СНІДу, протидії стигмі і дискримінації» навчальні заклади області забезпечені посібниками для учнів, науково-методичними матеріалами. Для

ефективного їх використання на уроках та під час проведення факультативних занять необхідно створити тренінгові кабінети.

**Анна ПОЛІЩУК,
завідувач сектора Хмельницького ОІППО.**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

НАКАЗ

м. Київ

22.09.2011

№ 1099

Про затвердження Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 17 листопада 2011 за № 318/20056

Відповідно до статті 2 Закону України «Про загальну середню освіту», Постанови Верховної Ради України від 09.01.2007 № 536-V «Про стан і перспективи розвитку загальної середньої освіти в Україні», Указу Президента України від 20.03.2008 № 244 «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні», з метою створення належних умов для виявлення та підтримки обдарованої молоді, розвитку її інтересів, схильностей та обдаровань, науково-методичного забезпечення системи загальної середньої освіти

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, що додається.

2. Визнати таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти України від 18.08.98 № 305 «Про затвердження Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади з базових і спеціальних дисциплін, турніри, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт та конкурси фахової майстерності», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 24.09.98 за № 598/3038.

3. Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (Удод О. А.) подати цей наказ на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України в установленому порядку.

4. Цей наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

5. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра

Жебровського Б. М.

Міністр

Д. В. Табачник

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України
22.09.2011 № 1099
Зареєстровано в Міністерстві юстиції
України від 17 листопада 2011 року
за № 1318/20056

ПОЛОЖЕННЯ
про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри,
конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-
дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової
майстерності

I. Загальні положення

1.1. Це Положення визначає порядок організації та проведення Всеукраїнських інтелектуальних та професійних змагань, їх організаційне, методичне і фінансове забезпечення, порядок участі в змаганнях і визначення переможців.

1.2. Всеукраїнські учнівські олімпіади проводяться щороку серед учнів загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів з таких навчальних предметів:

- українська мова і література;
- російська мова і література;
- іноземні мови (англійська, німецька, французька, іспанська);
- правознавство;
- історія;
- економіка;
- математика;
- біологія;
- географія;
- астрономія;
- фізика;
- хімія;
- екологія;
- інформатика;
- інформаційні технології;
- трудове навчання;
- педагогіка і психологія.

Всеукраїнські конкурси фахової майстерності, олімпіади зі спеціальних дисциплін проводяться щороку серед учнів випускних груп професійно-технічних навчальних закладів і міжшкільних навчально-виробничих комбінатів.

Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України учнів проводиться щороку за науковими відділеннями:

- філології і мистецтвознавства;
- історико-географічне;
- економіки;
- математики;
- хімії і біології;
- екології і аграрних наук;
- філософії і суспільствознавства;
- фізики і астрономії;
- комп'ютерних наук;
- технічних наук.

Всеукраїнські турніри юних біологів, винахідників та раціоналізаторів (навчальний предмет - фізика), географів, економістів, журналістів (навчальні предмети – українська мова і література), інформатиків, істориків, математиків, правознавців, фізиків, хіміків проводяться щороку серед учнів загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів.

За потреби можуть проводитись олімпіади, турніри, конкурси (державного рівня) з інших навчальних предметів, спеціальних дисциплін, наукових відділень, а також спеціальні комплексні олімпіади, в тому числі й для учнів початкової школи. Правила (умови) проведення зазначених заходів затверджуються наказом МОНмолодьспорту України.

Міністерством освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій можуть проводитись олімпіади з мов і літератур національних меншин, що проживають в Україні, інші олімпіади, турніри, конкурси.

За бажанням учасник має право на загальних засадах брати участь у змаганнях серед учнів старших (порівняно з класом (курсом) фактичного навчання) класів (курсів) у межах визначених вікових груп кожного навчального предмета (крім учасників 11-го класу).

Студенти вищих навчальних закладів будь - якого рівня акредитації не мають права змагатись в учнівських олімпіадах, турнірах, конкурсах на будь-яких етапах.

1.3. Основними завданнями учнівських олімпіад, турнірів, конкурсів з навчальних предметів, конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт, олімпіад зі спеціальних дисциплін та конкурсів фахової майстерності є:

- стимулювання творчого самовдосконалення дітей, учнівської молоді;
- виявлення, розвиток обдарованих учнів, надання їм допомоги у виборі професії, залучення їх до навчання у вищих навчальних закладах;
- реалізація здібностей талановитих учнів;

формування творчого покоління молодих науковців та практиків для різних галузей суспільного життя;

підвищення інтересу до поглибленого вивчення навчальних, спеціальних та фахових дисциплін, формування у колах учнівської молоді навичок дослідницької роботи;

популяризація досягнень науки, техніки та новітніх технологій;

підбиття підсумків роботи факультативів, гуртків, секцій, учнівських наукових товариств;

активізація всіх форм позакласної та позашкільної роботи з учнями;

підвищення рівня викладання навчальних, спеціальних та фахових дисциплін, фахової підготовки учнів;

залучення професорсько-викладацького складу, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, працівників наукових установ до активної роботи з обдарованою учнівською молоддю;

формування команд для участі в міжнародних олімпіадах, конкурсах, турнірах.

1.4. Керівником Всеукраїнських учнівських олімпіад, турнірів, конкурсів з навчальних предметів, конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт, олімпіад зі спеціальних дисциплін та конкурсів фахової майстерності (далі – олімпіади, турніри, конкурси) є МОНмолодьспорт України.

1.5. Організатором та координатором Всеукраїнських учнівських олімпіад, турнірів, конкурсів з навчальних предметів, конкурсів фахової майстерності, олімпіад зі спеціальних дисциплін є Інститут інноваційних технологій і змісту освіти (далі – Інститут), на який покладається організаційно-методичне забезпечення проведення відповідних змагань.

Організатором та координатором Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України є Національний центр „Мала академія наук України” (далі – НЦ МАН).

Організаційно-методичне забезпечення конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України НЦ МАН здійснює разом з Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді та Українським державним центром туризму і краєзнавства учнівської молоді.

1.6. МОНмолодьспорт України забезпечує контроль за дотриманням вимог цього Положення при проведенні всіх етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад, турнірів і конкурсів з навчальних предметів, олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності та конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт.

1.7. Для організації та проведення олімпіад, турнірів і конкурсів МОНмолодьспортом України створюються організаційні комітети, призначаються координатори, експерти-консультанти, а для перевірки виконання завдань та оцінювання результатів – журі.

1.8. Для складання завдань олімпіад, турнірів і конкурсів голови журі та координатори відповідних змагань формують предметно-методичні комісії, до

яких входять фахівці відповідної галузі у складі не більше п'яти осіб. Члени предметно-методичної комісії забезпечують науковий рівень змісту завдань та їх нерозголошеність до моменту оприлюднення. Надання підготовлених завдань будь-якій особі, яка не є членом предметно-методичної комісії, категорично забороняється.

На всіх етапах змагань завдання готуються окремо для кожного класу (курсу).

1.9. Для консультацій щодо розв'язання спірних питань у роботі журі (правильність перевірки, об'єктивність оцінювання робіт, визначення переможців олімпіад, турнірів, конкурсів) наказом МОНмолодьспорту України призначаються експерти-консультанти.

1.10. Переможців Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів, конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт, олімпіад зі спеціальних дисциплін та конкурсів фахової майстерності визначають в особистій першості.

Переможців Всеукраїнських турнірів визначають за результатами командної першості. Якщо змагання відповідного етапу турніру проходили в особистій першості, переможці визначаються відповідно до правил (умов) проведення турніру.

Переможців Всеукраїнських учнівських конкурсів з навчальних предметів визначають в особистій або командній першості відповідно до правил (умов) їх проведення.

1.11. Всеукраїнські учнівські олімпіади з навчальних предметів всіх етапів, турніри, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності є очною формою змагань.

Етапи Всеукраїнських учнівських конкурсів з навчальних дисциплін і конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт можуть бути очною або заочною формою змагань відповідно до умов їх проведення.

1.12. Учасники олімпіад, турнірів і конкурсів отримують завдання та дають на них відповідь державною мовою (крім олімпіад з іноземних і російської мов).

За рішенням журі учасники можуть отримувати завдання та давати відповіді мовою вивчення навчального предмета.

II. Проведення олімпіад, турнірів, конкурсів

2.1. Всеукраїнські учнівські олімпіади з навчальних предметів проводяться в чотири етапи:

I (перший) етап – шкільні (міжшкільні, училищні) на базі загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів і міжшкільних навчально-виробничих комбінатів;

II (другий) етап – районні (міські);

III (третій) етап – обласні (в Автономній Республіці Крим – республіканська, у містах Києві та Севастополі – міські);

IV (четвертий) етап – на державному рівні.

Проведення олімпіад I, II, III етапів з різних предметів одночасно забороняється.

Олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності проводяться у три етапи:

I (перший) етап – училищні на базі професійно-технічних навчальних закладів і міжшкільних навчально-виробничих комбінатів (районні (міські) – не проводяться);

II (другий) етап – обласні (в Автономній Республіці Крим – республіканські, у містах Києві та Севастополі – міські);

III (третій) етап – на державному рівні.

Конкурс-захист науково-дослідницьких робіт проводяться в три етапи:

I (перший) етап – районні (міські);

II (другий) етап – обласні (в Автономній Республіці Крим – республіканські, у містах Києві та Севастополі – міські);

III (третій) етап – на державному рівні.

Турніри, як правило, проводяться у два етапи:

I (перший) етап – між командами загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів на районному та (або) обласному рівнях;

II (другий) етап – фінальний – на державному рівні.

Конкурси з навчальних предметів проводяться у кілька етапів відповідно до їх правил (умов), які затверджуються наказом МОНмолодьспорту України.

Фінальний етап конкурсів проводиться на державному рівні.

Порядок проведення фінальних етапів олімпіад, конкурсів, турнірів, їх організаційне, методичне забезпечення визначає Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій відповідно до цього Положення розробляють правила (умови) проведення I, II, III етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів, I, II етапів олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності, якими визначається кількісний склад, місце та інші питання проведення Всеукраїнських учнівських олімпіад, конкурсів з фахової майстерності з урахуванням місцевих можливостей.

Кожна олімпіада проводиться у межах одного міста (селища міського типу, селища, села).

2.2. I етап: шкільні (міжшкільні, училищні) олімпіади з навчальних та училищні – зі спеціальних дисциплін, конкурси фахової майстерності, міжшкільний (міжучилищний) етап турнірів.

2.2.1. I етап олімпіад з навчальних предметів проводиться у жовтні, олімпіад зі спеціальних дисциплін та конкурсів фахової майстерності – у лютому, турнірів – у вересні-листопаді поточного року.

2.2.2. Порядок проведення, персональний склад оргкомітетів та журі, експерти-консультанти I етапу олімпіад, турнірів, конкурсів з навчальних предметів, олімпіад зі спеціальних дисциплін та конкурсів фахової майстерності, а також рішення відповідних оргкомітетів затверджуються наказами керівника навчального закладу.

2.2.3. Завдання I етапу для учасників олімпіад і конкурсів з навчальних предметів, олімпіад зі спеціальних дисциплін та конкурсів фахової майстерності готують предметно-методичні комісії, склад яких затверджується наказом керівника навчального закладу.

Турніри проводяться за завданнями оргкомітетів, які надсилаються до загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів до 15 серпня поточного року.

2.2.4. Звіти про проведення олімпіад з навчальних предметів та заявки на участь команд у наступному етапі оргкомітети I етапу надсилають до районних (міських) оргкомітетів до 1 листопада поточного року.

Звіти про проведення олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності та заявки на участь команд в наступному етапі оргкомітети I етапу надсилають оргкомітетам обласних (в Автономній Республіці Крим – республіканським, у містах Києві та Севастополі - міським) олімпіад і конкурсів до 1 березня поточного року.

Оргкомітети фінальних етапів турнірів розглядають заявки учасників, результати їх виступів у I етапі та надсилають учасникам запрошення для участі у фінальному етапі турніру.

Звіти про проведення I етапу конкурсів з навчальних предметів та заявки на участь у II етапі надсилаються до відповідних оргкомітетів у строки, визначені правилами (умовами), затвердженими наказами МОУмолодьспорту України.

2.3. II етап: районні (міські) олімпіади, конкурси з навчальних предметів;

I етап: районні (міські) конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт.

2.3.1. II етап олімпіад з навчальних предметів та I етап конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт проводяться щороку у листопаді-грудні за завданнями обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, територіальних відділень Малої академії наук України. Кількість турів олімпіад, їхня тривалість та форми проведення визначаються Міністерством освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій разом з оргкомітетами та журі відповідних олімпіад, конкурсів з навчальних предметів та конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт.

2.3.2. Персональний склад оргкомітетів і журі, в тому числі голови, їх заступники, секретар, експерти-консультанти олімпіад, конкурсів з навчальних предметів, конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт, а також рішення відповідних оргкомітетів затверджуються наказами відділу освіти районної (міської) державної адміністрації.

2.3.3. Звіти про проведення II етапу олімпіад з навчальних предметів та заявки на участь у III етапі оргкомітети цих олімпіад надсилають відповідним обласним (в Автономній Республіці Крим – республіканському, в містах Києві та Севастополі міським) оргкомітетам до 30 грудня поточного року, а про проведення I етапу конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт – до кінця січня наступного року.

2.3.4. II етап конкурсів з навчальних предметів проводиться, якщо це передбачено відповідними правилами (умовами), затвердженими наказами МОНмолодьспорту України.

Оргкомітети III етапу конкурсів розглядають заявки учасників, результати їх виступів у II етапі й надсилають запрошення для подальшої участі в змаганнях у визначені цими правилами (умовами) строки.

2.4. III етап: обласні олімпіади з навчальних предметів;

II етап: обласні олімпіади зі спеціальних дисциплін, конкурси фахової майстерності, конкурс-захист науково-дослідницьких робіт (в Автономній Республіці Крим – республіканські, у містах Києві та Севастополі – міські).

2.4.1. Персональний склад оргкомітетів і журі, в тому числі голови і його заступники, секретар, експерти-консультанти III етапу олімпіад з навчальних предметів, II етапу олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності, конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт, а також рішення відповідних оргкомітетів затверджуються наказами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управлінь освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

2.4.2. III етап олімпіад з навчальних предметів, II етап конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт проводяться у січні-лютому; II етап олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності – у березні за графіками, які встановлює щорічно МОНмолодьспорт України.

2.4.3. III етап конкурсів з навчальних предметів проводиться, якщо це передбачено відповідними правилами (умовами) у строки, визначені МОНмолодьспортом України.

Оргкомітети IV етапу конкурсів з навчальних предметів розглядають заявки учасників, результати їх виступів у III етапі й надсилають запрошення для подальшої участі у фінальному етапі змагань.

2.4.4. Умови проведення олімпіад з навчальних предметів і спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності, конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт визначаються і затверджуються Міністерством освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. В умовах визначається кількісний склад, пропорційність представленості навчально-виховних закладів в олімпіадах і конкурсах, місце та інші питання їх проведення з урахуванням місцевих можливостей.

2.4.5. Олімпіади з навчальних предметів та спеціальних дисциплін, конкурси фахової майстерності проводяться за завданнями (рекомендаціями)

МОНмолодьспорту України та, у разі потреби за безпосередньої участі його представника, який стежить за дотриманням вимог цього Положення.

Олімпіади з фізики, хімії, біології, математики, інформатики, інформаційних технологій, трудового навчання проводяться у два – три тури. Кількість турів інших змагань, їх тривалість та форми проведення визначає МОНмолодьспорту України разом з оргкомітетами та журі відповідних олімпіад.

Якщо МОНмолодьспортом України надано рекомендації щодо підготовки олімпіадних завдань, то для складання завдань створюються предметно-методичні комісії, склад яких затверджується Міністерством освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. Змагання проводяться за завданнями предметно-методичних комісій обласних (в Автономній Республіці Крим – республіканського, у містах Києві, Севастополі – міських) інститутів післядипломної педагогічної освіти, складеними з урахуванням цих рекомендацій.

Завдання II етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України складаються предметно-методичними комісіями, склад яких затверджується Міністерством освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

2.4.6. Звіти про проведення III етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів (додаток 1), заявки на участь команди у IV етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади (додаток 2) оргкомітети надсилають до Інституту та оргкомітетам Всеукраїнських учнівських олімпіад (за місцем проведення) до 5 березня поточного року.

Звіти про проведення II етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України надсилаються в Міністерство освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Заявки на участь команд у III етапі конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України надсилаються до відповідних оргкомітетів у строки, визначені умовами, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України.

Заявки на участь у III етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади зі спеціальної дисципліни, конкурсу фахової майстерності за професією (додаток 3) оргкомітети надсилають до Інституту у строки згідно з умовами олімпіад зі спеціальних дисциплін та конкурсів фахової майстерності.

III етап конкурсів з навчальних предметів проводиться, якщо це передбачено відповідними правилами (умовами), затвердженими наказами МОНмолодьспорту України.

Оргкомітети IV етапу конкурсів розглядають заявки учасників, результати їх виступів у III етапі й надсилають запрошення для подальшої участі в змаганнях у визначені цими правилами (умовами) строки.

2.4.7. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій проводять відбірково-тренувальні збори переможців III етапу олімпіад з навчальних предметів та II етапу олімпіад зі спеціальних дисциплін і конкурсів для формування відповідно складу команд на IV етап олімпіад з навчальних предметів, III етап олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності та конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт, затверджують кількісний склад учасників, визначають тривалість та порядок проведення зборів.

Персональний склад учасників зборів визначається Міністерством освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій за результатами (набраними балами), досягнутими зазначеними переможцями у відповідних змаганнях. Остаточний склад команд, що братимуть участь у наступному етапі змагань, формується з урахуванням результатів учасників відбірково-тренувальних зборів.

Кількісний склад команд, що братимуть участь у IV етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів, розраховується відповідно до рейтингів, які визначаються розділом IX цього Положення та затверджуються наказом МОНмолодьспорту України щорічно.

2.5. IV етап: Всеукраїнські олімпіади з навчальних предметів, фінальні етапи турнірів, конкурсів на державному рівні.

III етап: Всеукраїнські олімпіади зі спеціальних дисциплін, конкурси фахової майстерності; Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт на державному рівні.

2.5.1. Персональний склад оргкомітетів, журі та експерти-консультанти олімпіад, конкурсів, турнірів затверджуються наказами МОНмолодьспорту України.

2.5.2. Олімпіади з навчальних предметів і спеціальних дисциплін, конкурси фахової майстерності проводяться в два-три тури. Кількість турів (теоретичний, практичний, експериментальний), форми (письмові роботи, співбесіди тощо) та час їх проведення визначає МОНмолодьспорту України спільно з оргкомітетами та журі відповідних олімпіад і конкурсів.

2.5.3. Програма роботи кожної секції конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт передбачає три тури:

- I – конкурс науково-дослідницьких робіт;
- II – виконання контрольних завдань з навчальних предметів;
- III – захист науково-дослідницьких робіт.

2.5.4. Фінальні етапи турнірів включають проведення:

відбіркового конкурсу, на якому у формі наукових диспутів обговорюються результати розв'язання завдань першого етапу турнірів, у яких безпосередню участь беруть учні, студенти, викладачі, учені; чвертьфінальних і півфінальних конкурсів; фіналу як заходу підбиття підсумків.

2.5.5. Заклади освіти, на базі яких проводяться олімпіади, конкурси або турніри, готують приміщення і територію, ділянки на підприємствах, матеріально-технічну базу, технічну і технологічну документацію, створюють безпечні умови для виконання олімпіадних і конкурсних завдань, виділяють за потреби для членів журі і оргкомітету спецодяг і захисні засоби.

Обладнання (механізми, машини, агрегати), інструменти, реактиви тощо для проведення олімпіад, турнірів, конкурсів повинні бути однотипними або однакової продуктивності (потужності, вантажопідйомності, швидкості та ін.) та за можливості новими і найбільш поширеними, попередньо випробуваними і відрегульованими.

2.5.6. Завдання для проведення олімпіад, турнірів, конкурсів готують предметно-методичні комісії, які очолює голова журі.

Завдання для проведення змагань складаються з авторських задач і вправ (тестів).

За умови, що з відповідного навчального предмета (дисципліни, фаху) проводиться міжнародна олімпіада, конкурс або турнір завдання останнього етапу відповідної олімпіади, конкурсу, турніру готуються з урахуванням програми міжнародних змагань.

2.5.7. Вимоги до написання і оформлення науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України додаються до умов проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт, які щорічно затверджуються МОНмолодьспортом України.

2.5.8. Конкурси фахової майстерності передбачають виконання їхніми учасниками теоретичних і практичних завдань, зміст яких має відповідати вимогам навчальних програм, державного переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах і робіт за розрядом, класом, категорією не нижчих випускних, з яких здійснюється підготовка кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах та міжшкільних навчально-виробничих комбінатах. Теоретичні знання учасників перевіряються шляхом письмового опитування.

2.6. Практичні та експериментальні завдання для олімпіад, турнірів, конкурсів складаються так, щоб забезпечити рівні можливості виконання їх всіма учасниками і сприяти повному виявленню кожним із них досягнутого рівня знань, вмінь та фахової майстерності.

2.7. При виконанні завдань забороняється користуватися довідниками, словниками, таблицями, картами, обчислювальними засобами, електронним обладнанням, засобами комунікації (Інтернет, мобільні телефони тощо), крім засобів, що офіційно дозволені оргкомітетом та журі та затверджені протоколом.

На практичних турах олімпіад дозволяється користуватися лише обладнанням, програмним забезпеченням, друкованими матеріалами, що надаються оргкомітетом та журі.

При виконанні письмових робіт, які підлягають шифруванню, забороняється використання будь-яких позначок, які сприяли б дешифруванню робіт.

При виконанні практичних завдань на конкурсах фахової майстерності та олімпіаді з трудового навчання можна користуватися власними інструментами і пристроями, за умови якщо це передбачено відповідними правилами (умовами).

2.8. Учні загальноосвітніх навчальних закладів щороку беруть участь у Міжнародних учнівських олімпіадах з навчальних предметів згідно з переліком, визначеним МОНмолодьспортом України.

2.8.1. За результатами IV етапу олімпіад з навчальних предметів, III етапу конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт та II (фінального) етапу турнірів визначаються кандидати для участі у відповідних Міжнародних олімпіадах, конкурсах і турнірах, якщо такі проводяться.

2.8.2. Для підготовки команд учнів до участі у Міжнародних олімпіадах, конкурсах і турнірах МОНмолодьспорт України може проводити осінні настановчі, зимові навчально-тренувальні збори. До участі в осінніх та зимових зборах запрошуються переможці відповідної олімпіади минулого навчального року.

2.8.3. Для визначення МОНмолодьспортом України остаточного складу команд учнів до участі у Міжнародних олімпіадах, турнірах, конкурсах з навчальних предметів проводяться весняні конкурсні відбірково-тренувальні збори, до участі в яких запрошуються переможці IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад поточного навчального року.

Пропозиції до списку учасників весняних конкурсних відбірково-тренувальних зборів приймаються на спільному засіданні оргкомітету та журі IV етапу відповідної олімпіади з навчального предмета.

Список учасників весняних конкурсних відбірково-тренувальних зборів з формування та підготовки команд учнів до Міжнародних олімпіад, турнірів, конкурсів з навчальних предметів затверджується наказом МОНмолодьспорту України.

2.8.4. Кількісний склад учасників весняних конкурсних відбірково-тренувальних зборів, які є кандидатами на участь у відповідних міжнародних змаганнях поточного року, не повинен перевищувати подвійної кількості учнів, що входять до складу команди України, згідно з правилами відповідної Міжнародної олімпіади, конкурсу або турніру.

Понад зазначену кількість до числа учасників відбірково-тренувальних зборів, які є кандидатами на участь у відповідних міжнародних змаганнях поточного року, включаються переможці відповідних міжнародних змагань минулого року, якщо вони є учнями загальноосвітніх навчальних закладів.

2.8.5. Персональний склад команд Міжнародних олімпіад, турнірів, конкурсів з навчальних предметів формується з числа переможців конкурсних

відбірково-тренувальних зборів за максимальною кількістю набраних у змаганнях балів.

2.8.6. Персональний склад членів та керівників команд учнів для участі в Міжнародних олімпіадах, конкурсах та турнірах затверджується наказом МОНмолодьспорту України.

III. Учасники олімпіад, турнірів, конкурсів

3.1. Учні мають право брати участь у кількох предметних олімпіадах, турнірах, конкурсах за умови, що строки їх проведення не збігаються.

До участі в II, III та IV етапах олімпіади допускаються тільки учні, які стали переможцями попереднього етапу відповідних змагань. Кількісний склад учасників кожного етапу визначає оргкомітет цього етапу.

Кількісний склад команд IV етапу олімпіад з навчальних предметів визначається Міністерством освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій згідно з рейтингом команд, а фінального етапу олімпіад зі спеціальних дисциплін, турнірів і конкурсів – відповідно до правил (умов) їх проведення.

3.2. На всіх етапах олімпіад, конкурсів, турнірів з навчальних предметів, олімпіад зі спеціальних дисциплін та конкурсів фахової майстерності учні мають право брати участь в змаганнях за клас (курс) не молодший, ніж клас (курс) їх навчання в загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах у межах визначених вікових груп для кожного навчального предмета. Учасники змагань виступають у складі команд, сформованих відповідно до адміністративно-територіального підпорядкування навчальних закладів.

3.3. У I етапі олімпіад з навчальних предметів і спеціальних дисциплін беруть участь усі учні загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів та міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, які бажають; у конкурсах фахової майстерності – всі учні, які бажають і мають відповідний допуск до роботи з механізмами та обладнанням, у I етапі турнірів – команди учнів одного навчального закладу.

Будь-які обмеження права участі учнів в I етапі олімпіад з навчальних предметів і спеціальних дисциплін, у конкурсах фахової майстерності забороняються.

Перелік предметів, з яких проводиться олімпіада, та класів (курсів), які беруть участь у змаганнях, визначається відповідним оргкомітетом навчального закладу.

3.4. У II етапі олімпіад з навчальних предметів беруть участь:

- 3.4.1. Учні, що стали переможцями I етапу олімпіад відповідно:
з української мови і літератури	7-11 класів
з російської мови і літератури	9-11 класів
з іноземних мов	8-11 класів
з правознавства	9-11 класів
з історії	8-11 класів

з економіки	9-11 класів
з математики	6-11 класів
з біології	8-11 класів
з географії	8-11 класів
з хімії	7-11 класів
з екології	10-11 класів
з астрономії	10-11 класів
з фізики	7-11 класів
з інформатики	8-11 класів
з інформаційних технологій	8-11 класів
з трудового навчання	8-11 класів
з педагогіки і психології	11 класу.

3.4.2. Учні відповідних курсів професійно-технічних навчальних закладів, що стали переможцями I етапу відповідних олімпіад.

3.4.3. Учні Українського фізико-математичного лицю Київського національного університету імені Тараса Шевченка беруть участь у II етапі олімпіад, зазначених у підпункті 3.4.1 пункту 3.4 цього розділу, які проходять у відповідному районі м. Києва, крім олімпіад з математики, фізики, хімії, інформатики, інформаційних технологій, астрономії, що проводяться навчальним закладом самостійно.

3.4.4. У II етапі конкурсу (якщо такий проводиться) беруть участь переможці попереднього етапу змагань.

3.5. У III етапі олімпіад з навчальних предметів беруть участь:

3.5.1. Учні загальноосвітніх навчальних закладів, що стали переможцями II етапу олімпіад і включені до складу команди району (міста) відповідно:

з української мови і літератури	8-11 класів
з російської мови та літератури	9-11 класів
з іноземних мов	9-11 класів
з правознавства	9-11 класів
з історії	8-11 класів
з економіки	9-11 класів
з математики	7-11 класів
з біології	8-11 класів
з географії	8-11 класів
з хімії	8-11 класів
з екології	10-11 класів
з астрономії	10-11 класів
з фізики	8-11 класів
з інформатики	8-11 класів
з інформаційних технологій	9-11 класів
з трудового навчання	9-11 класів
з педагогіки і психології	11 класу.

3.5.2. Учні відповідних курсів професійно-технічних навчальних закладів, що стали переможцями II етапу відповідних олімпіад і включені до складу команди району (міста).

3.5.3. Учні Українського фізико-математичного лицюю Київського національного університету імені Тараса Шевченка беруть участь у III етапі олімпіад з математики, фізики, хімії, інформатики, інформаційних технологій, астрономії в м. Києві (або області за місцем постійного проживання учнів, якщо олімпіади проходять під час канікул) у складі окремих команд. Роботи учасників (перевірені журі) передаються до лицюю для визначення кандидатів-учасників IV етапу відповідних олімпіад.

3.5.4. Формування команд, визначення кількісного складу учасників, умови проведення II і III етапів олімпіад і конкурсів з кожного предмета або профілю здійснюють відповідно до цього Положення управління (відділи) освіти районних (міських) державних адміністрацій, управління освіти і науки обласних, Київської, Севастопольської міських державних адміністрацій, в Автономній Республіці Крим – Міністерство освіти і науки, молоді та спорту.

3.5.5. У III етапі конкурсу (якщо такий проводиться) беруть участь переможці попереднього етапу змагань.

3.6. У IV етапі олімпіад з навчальних предметів беруть участь обласні (від Автономної Республіки Крим – республіканська), київська та севастопольська міські команди, сформовані з учнів загальноосвітніх навчальних закладів та I-III курсів професійно-технічних навчальних закладів, а також (в олімпіадах з математики, фізики, хімії, інформатики, інформаційних технологій, астрономії) – команди учнів Українського фізико-математичного лицюю Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

IV етап олімпіад з навчальних предметів проводиться для учнів відповідно:

з української мови і літератури	8-11 класів
з російської мови та літератури	9-11 класів
з іноземних мов	9-11 класів
з правознавства	9-11 класів
з історії	8-11 класів
з економіки	9-11 класів
з математики	8-11 класів
з біології	8-11 класів
з географії	8-11 класів
з хімії	8-11 класів
з екології	10-11 класів
з астрономії	10-11 класів
з фізики	8-11 класів
з інформатики	9-11 класів
з інформаційних технологій	10-11 класів
з трудового навчання	9 та 11 класів
з педагогіки і психології	11 класу.

Кількісний склад кожної команди визначається Міністерством освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій відповідно до її рейтингу.

До складу команд включають учнів, які за станом здоров'я можуть бути допущені до участі у змаганнях, брали участь у попередньому III етапі олімпіад і стали переможцями.

3.7. У III етапі олімпіад зі спеціальних дисциплін і конкурсів фахової майстерності беруть участь переможці II етапу цих олімпіад і конкурсів із числа учнів випускних груп професійно-технічних навчальних закладів. У III етапі конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт беруть участь переможці II етапу із числа учнів загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів.

3.8. Кількісний склад учасників III етапу олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності та конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт і фінального етапу турнірів та їхнє представництво у командах від Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя визначаються відповідними правилами (умовами) їх проведення, які затверджуються наказом МОНмолодьспорту України.

3.9. У IV етапі олімпіад, турнірів, конкурсів з навчальних предметів беруть участь за погодженням з МОНмолодьспортом України переможці Інтернет-олімпіад, інших олімпіад та конкурсів (державного рівня).

Переможці зазначених олімпіад і конкурсів включаються понад рейтингову кількість, визначену згідно з пунктом 9.9 розділу IX цього Положення, до складу команд Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя або Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка відповідно до місцезнаходження їхнього навчального закладу.

3.10. Будь-які винятки щодо участі учнів у Всеукраїнських учнівських олімпіадах з навчальних предметів і спеціальних дисциплін, турнірах, конкурсів-захисті науково-дослідницьких робіт та конкурсах фахової майстерності, не передбачені цим Положенням, заборонені.

3.11. До місця проведення олімпіад, турнірів і конкурсів учні прибувають організовано у супроводі керівника команди, маючи при собі паспорт або свідоцтво про народження, учнівський квиток, копію реєстраційного номера облікової картки платника податків – фізичної особи або серії паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний орган державної податкової служби і мають відмітку у паспорті) (за наявності), медичну довідку про відсутність інфекційних хвороб і контакту з інфекційними хворими та посвідчення про допуск до роботи на відповідних машинах та обладнанні.

3.12. Керівник команди призначається з числа вчителів, майстрів виробничого навчання, викладачів навчальних закладів, які брали участь у

підготовці учнів до олімпіад, турнірів і конкурсів, в їх проведенні і не є членами журі або оргкомітету відповідного етапу змагань.

3.13. Команду чисельністю понад 5 осіб супроводжує двоє дорослих, які є керівниками команди.

3.14. Керівники команди забезпечують безпеку життя і здоров'я членів команди.

3.15. На олімпіади зі спеціальних дисциплін і конкурси фахової майстерності прибувають представники професійно-технічних навчальних закладів та міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, кількість яких визначається із розрахунку один майстер чи викладач від кожного навчального закладу, що скерував учня на олімпіаду або конкурс. Представник може бути призначений керівником відповідної команди.

3.16. Керівники команд, представники навчальних закладів повинні забезпечити своєчасне оформлення документів, передбачених у пункті 3.11 цього розділу, прибуття учнів на олімпіаду, турнір або конкурс і повернення їх до навчальних закладів.

3.17. Керівники команд після прибуття до місця проведення відповідного етапу олімпіади, турніру, конкурсу подають до оргкомітетів копії звітів і заявок, оригінали яких були попередньо надіслані до Інституту та оргкомітетів за місцем проведення змагань, на право участі учнів у них.

До заявки на олімпіади з інформатики, інформаційних технологій включаються відомості про програмне та апаратне забезпечення, мову програмування для кожного учня, які узгоджуються з оргкомітетами відповідних олімпіад.

3.18. За відсутності звіту про проведення попереднього етапу та заявки про участь команди у відповідному етапі олімпіад, турнірів або конкурсів, неправильного їх оформлення або порушення строку їх подання питання про допуск команди до змагань вирішується оргкомітетом на його засіданні та фіксується в протоколі.

3.19. У разі заміни з поважних причин деяких учасників олімпіад керівник команди після прибуття до місця проведення змагань подає до оргкомітету оригінал нової заявки із зазначенням причини заміни учнів.

3.20. Забороняється втручання батьків учасників (або осіб, що їх замінюють) та інших осіб в перебіг змагань, проживання та харчування разом з учасниками змагань, участь у перевірці робіт та апеляцій.

Оргкомітетом можуть бути створені відповідні особливі умови для участі в змаганнях дитини з особливими потребами. Особа, яка супроводжує цю дитину, має обов'язково надати медичну довідку про відсутність інфекційних хвороб і контакту з інфекційними хворими.

3.21. Учасники олімпіад, турнірів, конкурсів до початку змагань мають бути ознайомлені з порядком і правилами (умовами) їх проведення, обладнанням, інструментами, матеріалами, характером і обсягом виконуваних робіт, видами і формами морального і матеріального заохочення тощо.

3.22. Учасники олімпіад, турнірів, конкурсів повинні дотримуватись вимог їх проведення, норм і правил безпеки життєдіяльності, виконувати рішення оргкомітету і журі, проявляти бережливість у використанні обладнання, приладів, інструментів тощо.

3.23. Порядок проведення конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт та склад їх учасників визначаються правилами (умовами) проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України, які затверджуються МОНмолодьспортом України.

IV. Апеляція

4.1. Учасники олімпіад, турнірів, конкурсів усіх етапів мають право ознайомитись з відповідями (розв'язками) завдань, запропонованими журі, та з попередніми результатами перевірки робіт учасників до підбиття остаточних підсумків.

4.2. У разі виникнення питань учасники мають право після завершення всіх турів відповідного етапу змагань подавати заяву у письмовій формі апеляційній комісії з приводу правильності та об'єктивності оцінювання виконаних ними завдань і одержати письмову відповідь (за вимогою учня) до підбиття остаточних підсумків відповідних змагань.

Строки подання апеляції визначаються оргкомітетом, про що повідомляється учасникам перед початком змагань.

У заяві учень повинен зазначити причину апеляції.

4.3. Для проведення апеляції оргкомітетом олімпіад, турнірів, конкурсів створюється апеляційна комісія. Рішення апеляційної комісії фіксується у протоколі засідання цієї комісії та надається для ознайомлення заявнику.

V. Нагородження учасників олімпіад, турнірів, конкурсів

5.1. Переможцями відповідного етапу олімпіад, турнірів, конкурсів вважаються учні, нагороджені дипломами I, II та III ступенів.

5.2. Прізвища, імена переможців та учасників змагань записуються в дипломах у називному відмінку.

5.3. Переможці I і II етапів олімпіад, I етапу турнірів, I етапу конкурсів (II та III етапів, якщо такі проводяться) визначаються на спільному засіданні відповідних оргкомітетів та журі.

5.4. Переможці III етапу олімпіад з навчальних предметів, II етапу олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності та конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт нагороджуються дипломами I, II, III ступенів окремо за класами (курсами) або за відповідними спеціалізаціями у кількості, яка не перевищує 50% числа учасників змагань відповідного класу (курсу) з орієнтовним розподілом кількості дипломів у співвідношенні 1:2:3.

Переможцем не може бути учасник, який за сумарним результатом виступів на всіх обов'язкових турах відповідного етапу олімпіади набрав менше ніж третину від максимально можливої сумарної (за всіма обов'язковими турами) кількості балів. Решті учасників вручаються дипломи учасника.

Результати проведення III етапу олімпіад з навчальних предметів, II етапу олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності та конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт затверджуються відповідними наказами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управлінь освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Кращі роботи учасників олімпіад і конкурсів можуть бути відзначені спеціальними дипломами або призами.

5.5. Окремо, згідно із зазначеними в пункті 5.4 цього розділу вимогами, Головним управлінням освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) нагороджуються члени команд Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка, що стали переможцями III етапу олімпіад з математики, фізики, хімії, інформатики, інформаційних технологій, астрономії в м. Києві. При визначенні кількості переможців III етапу зазначених олімпіад в м. Києві (згідно з пунктом 5.4 цього розділу) кількість переможців від Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка не враховується.

5.6. Переможці IV етапу олімпіад з навчальних предметів, III етапу конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт нагороджуються дипломами I, II, III ступенів окремо за класами (курсами) або за профілями у кількості, що не перевищує 30% загальної кількості учасників змагань відповідного класу (курсу), з орієнтовним розподілом їх у співвідношенні 1:2:3.

Переможцем не може бути учасник, який за сумарним результатом виступів на всіх обов'язкових турах відповідного етапу олімпіади набрав менше ніж третину від максимально можливої сумарної (за всіма обов'язковими турами) кількості балів. Решта учасників нагороджується дипломами учасника.

Переможці III етапу олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності нагороджуються дипломами I, II, III ступенів. Решта учасників нагороджується дипломами учасника. Переможцями є учасники, які за сумарним результатом турів набрали найбільшу кількість балів.

5.7. Кількість переможців IV етапу олімпіад з навчальних предметів, III етапу конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт і фінального етапу турнірів, нагороджених дипломами I ступеня, не повинна перевищувати однієї шостої, а нагороджених дипломами II ступеня – однієї третини від кількості переможців відповідних змагань окремо за класами (курсами). Решта осіб з числа переможців нагороджуються дипломами III ступеня.

Команди – переможці фінального етапу турнірів нагороджуються дипломами I, II, III ступенів у кількості, що не перевищує 50% загальної кількості команд-учасників змагань, з орієнтовним розподілом їх у співвідношенні 1:2:3.

5.8. Дипломи переможців та учасників IV етапу олімпіад з навчальних предметів, III етапу науково-дослідницьких робіт і фінального етапу турнірів підписуються головами оргкомітетів та журі і завіряються відповідно до місця

проведення змагань гербовою печаткою Міністерства освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управлінь освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

У разі втрати диплом не поновлюється і дублікат не видається.

Дипломи III етапу олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності підписує Міністр освіти і науки, молоді та спорту України.

5.9. Результати проведення IV етапу олімпіад з навчальних предметів, III етапу олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності та конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт і фінального етапу турнірів, конкурсів з навчальних предметів затверджуються наказами МОНмолодьспорту України.

5.10. Учасники олімпіад, конкурсів і турнірів можуть бути нагороджені спеціальними призами відповідних оргкомітетів, журі, благодійних фондів, спонсорів тощо.

VI. Оргкомітет олімпіад, турнірів, конкурсів

6.1. Оргкомітет змагань створюється із числа керівників наукових установ та організацій, що проводять олімпіади, турніри, конкурси працівників методичних установ, представників місцевих органів державної влади, громадських організацій, товариств, благодійних фондів тощо.

При проведенні конкурсів, пов'язаних з роботою на об'єктах, що підлягають державному нагляду уповноваженими органами, до складу оргкомітетів включаються представники цих органів.

6.2. Очолює оргкомітет голова, який має заступників і секретаря. Голова оргкомітету здійснює розподіл доручень між його членами та керує роботою з організації проведення відповідної олімпіади, конкурсу або турніру.

6.3. При проведенні IV етапу олімпіад з навчальних предметів, III етапу олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності і конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт та фінального етапу турнірів до складу оргкомітету входить координатор (представник МОНмолодьспорту України чи Інституту), який забезпечує координування та узгодження дій оргкомітету і відповідного журі під час підготовки та проведення заходів, відповідно до вимог цього Положення.

6.4. IV етап олімпіад з навчальних предметів, III етап олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності проводиться в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі за графіком, складеним на 5 років та затвердженим наказом МОНмолодьспорту України.

Головами оргкомітетів призначаються відповідно Міністр освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, начальники управлінь освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

6.5. Оргкомітети:

6.5.1. Проводять організаційну роботу з підготовки і проведення олімпіад, турнірів, конкурсів.

6.5.2. Забезпечують порядок проведення олімпіад, турнірів, конкурсів.

6.5.3. Розподіляють робочі місця між учасниками конкурсів фахової майстерності відповідно до результатів жеребкування.

6.5.4. Розробляють правила проведення турнірів й умови проведення олімпіад зі спеціальних дисциплін та конкурсів фахової майстерності.

6.5.5. Створюють комісію, яка проводить реєстрацію учасників олімпіад, конкурсів і турнірів, перевіряють відповідність складів команд до переліку осіб, поданих у заявках, наявність і правильність оформлення документів, передбачених пунктом 3.11 розділу III цього Положення, приймає рішення про допуск учнів до участі у конкурсі фахової майстерності, визначає жеребкуванням стартові номери його учасників.

6.5.6. Створюють робочі групи для проведення олімпіад зі спеціальних дисциплін і конкурсів фахової майстерності.

6.5.7. Готують документацію для проведення олімпіад, конкурсів, турнірів (програми, посвідчення учасників, бланки протоколів, звіти тощо).

6.5.8. Формують склад учасників олімпіад, конкурсів, турнірів із числа переможців попереднього етапу за результатами їх виступів на змаганнях або за результатами відбірково-тренувальних зборів.

6.5.9. На спільному із журі засіданні приймають рішення щодо визначення переможців змагань та нагородження переможців і учасників олімпіад, турнірів, конкурсів, визначають персональний склад учасників відбірково-тренувальних зборів та остаточний склад команд для участі у наступному етапі змагань, готують документацію про результати виступу команд.

6.5.10. Складають спільно з журі рішення про проведення олімпіад, турнірів, конкурсів. Рішення за підсумками проведення олімпіад, конкурсів, турнірів підписується головами оргкомітету, журі та секретарем оргкомітету олімпіади, конкурсу, турніру і завіряється відповідно до місця проведення змагань, печаткою Міністерства освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управлінь освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, які забезпечують їх проведення.

У рішенні про проведення олімпіад, турнірів, конкурсів обов'язково вказуються:

прізвище та ім'я (в називному відмінку) переможців і учасників змагань, найменування навчального закладу та клас (курс) навчання;

прізвище, ім'я кандидатів до складу команди для участі в наступному етапі змагань (в тому числі – до участі у відбірково-тренувальних зборах та (або) до збірної команди на відповідні Міжнародні олімпіади, конкурси, турніри, якщо такі проводяться);

короткий аналіз (в тому числі аналіз завдань по класах), висновки щодо результатів та рівня проведення олімпіади, турніру, конкурсу.

6.5.11. Сприяють висвітленню результатів олімпіад, турнірів і конкурсів у засобах масової інформації.

6.6. Секретар оргкомітету олімпіади, турніру, конкурсу забезпечує ведення необхідної документації.

6.6.1. Документація фінальних етапів олімпіад, турнірів, конкурсів з навчальних предметів, олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності та роботи учасників зберігаються протягом року в Інституті.

Документація фінальних етапів конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України зберігається протягом року в НЦ МАН.

6.6.2. Документація і роботи учасників I етапу олімпіад зберігаються у загальноосвітніх навчальних закладах, II етапу – у відділах освіти районних (міських) державних адміністрацій, III етапу – в інститутах післядипломної педагогічної освіти упродовж року з дня закінчення олімпіади.

VII. Журі олімпіад, турнірів, конкурсів

7.1. Журі формується з фахівців відповідного профілю з числа наукових працівників академічних установ та вищих навчальних закладів, викладачів, учителів, методистів тощо. Його очолює голова, який має одного або кількох заступників; решта – члени журі, доручення між якими розподіляє голова, а за його відсутності – заступник.

7.1.1. Кількість членів журі не повинна перевищувати третини від кількості учасників, які беруть участь у відповідній олімпіаді, турнірі, конкурсі.

7.1.2. До складу журі III і IV етапів олімпіад, фінальних етапів турнірів, конкурсів з навчальних предметів, III етапу олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів та фінальних етапів турнірів не можуть входити близькі особи учасників відповідних змагань.

7.1.3. До складу журі IV етапу олімпіад з навчальних предметів, III етапу олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів та фінальних етапів турнірів не може входити більше ніж 20% від загального числа членів журі відповідних змагань, працівників однієї установи або навчального закладу.

7.2. Голова журі:

7.2.1. Бере участь у формуванні складу журі.

7.2.2. Забезпечує об'єктивність перевірки та оцінювання робіт учасників змагань.

7.2.3. Надає науково-методичну допомогу членам журі під час перевірки робіт учасників змагань.

7.2.4. Формує та очолює предметно-методичну комісію зі складання завдань для олімпіад, турнірів, конкурсів.

7.3. Журі:

7.3.1. Перевіряє та оцінює учнівські роботи.

7.3.2. Після завершення змагань проводить консультації для учасників олімпіад, турнірів, конкурсів і керівників команд щодо виконання запропонованих завдань.

7.3.3. Аналізує рівень підготовки учасників змагань, готує подання про нагородження переможців, складає відповідний аналітичний звіт.

7.3.4. Надає до оргкомітету відповідного етапу олімпіад, турнірів, конкурсів аналітичні звіти про результати проведення відповідного етапу змагань.

7.3.5. Рекомендує кандидатів до складу команд для участі у наступному етапі змагань.

7.3.6. Рекомендує персональний склад учасників відбірково-тренувальних зборів команд з підготовки команд України до відповідних Міжнародних олімпіад, турнірів, конкурсів.

7.4. Експерт-консультант олімпіади, турніру, конкурсу:

7.4.1. Надає науково-методичну допомогу членам журі під час перевірки робіт учасників змагань.

7.4.2. Бере участь у роботі апеляційної комісії.

7.4.3. Бере участь у засіданні журі або спільному засіданні журі та оргкомітету, де має право дорадчого голосу.

7.4.4. Бере участь у складанні аналітичних і науково-методичних документів за результатами проведеної олімпіади, турніру, конкурсу.

VIII. Робочі групи олімпіад зі спеціальних дисциплін та конкурсів фахової майстерності

8.1. Робочі групи створюються із числа інженерно-педагогічних працівників, професійно-технічних навчальних закладів, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, працівників підприємств і організацій, на базі яких проводиться олімпіада або конкурс.

8.2. Кількість робочих груп та їхній склад визначаються оргкомітетом олімпіад зі спеціальних дисциплін та конкурсів фахової майстерності залежно від конкретних умов проведення олімпіади або конкурсу. Очолює робочу групу керівник.

8.3. Керівником робочої групи призначається старший майстер професійно-технічних навчальних закладів, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, до обов'язків якого входить організація проведення інструктажу учасників олімпіади або конкурсу з техніки безпеки з оформленням відповідного протоколу.

8.4. Робочі групи:

8.4.1. Забезпечують справність обладнання, машин, механізмів, агрегатів, режим їх експлуатації, перевіряють наявність на робочих місцях учасників необхідних інструментів, приладів, матеріалів, що використовуються в процесі проведення олімпіади або конкурсу.

8.4.2. Стежать за дотриманням учасниками конкурсів правил техніки безпеки.

8.4.3. Беруть участь за потреби в технологічному процесі, контролюють процес виконання учасниками олімпіад або конкурсу робіт, готують необхідні матеріали на розгляд журі.

ІХ. Порядок визначення кількісного складу команд

9.1. Кількісний склад команд, що беруть участь у I, II, III етапах олімпіад та відповідних етапах турнірів, конкурсів з навчальних предметів та конкурсах фахової майстерності, визначається відповідними оргкомітетами.

9.2. Кількісний склад команд для участі в IV етапі олімпіад з навчальних предметів визначається відповідно до рейтингу команд.

Кількісний склад команд або окремих учасників фінальних етапів турнірів, конкурсів визначається правилами (умовами) їх проведення.

9.3. Командам-учасникам IV етапу олімпіад з навчальних предметів надається право включення до їх складу понад рейтингову кількість одного учасника додатково за кожний диплом I ступеня, отриманий членом відповідної команди у IV етапі олімпіади попереднього року.

9.4. Дія пункту 9.3 цього розділу не поширюється на команди, які мали переможців, нагороджених дипломом I ступеня в позаминулому році, навіть якщо попереднього року відповідні олімпіади не проводились.

9.5. Рейтинг команд у Всеукраїнських учнівських олімпіадах з навчальних предметів державного рівня визначається МОНмолодьспортом України за результатами їх виступів протягом двох останніх років.

9.6. За кожний диплом, отриманий членом команди, нараховується така кількість балів:

диплом I ступеня – 5 балів;

диплом II ступеня – 3 бали;

диплом III ступеня – 1 бал.

9.7. Щорічний рейтинг команди визначається як частка від ділення загальної кількості балів (ЗКБ), набраних R_i (де i – індекс, що відповідає року, за який визначається рейтинг) усіма переможцями, які є членами даної команди, до загальної кількості членів команди (N), які фактично брали участь у змаганнях, тобто:

$$R_i = \frac{\text{ЗКБ}}{N}$$

У разі включення відповідно до пункту 3.9 розділу III цього Положення, за погодженням з МОНмолодьспортом України, додаткових членів до складу команди, їхні результати враховуються при обчисленні рейтингу команди.

9.8. Загальний рейтинг команди $R_{\text{заг}}$ визначається як сума рейтингів за останні два роки, тобто:

$$R_{\text{заг}} = R_2 + R_1.$$

За рейтингом складається список команд, починаючи з команди, яка має найвищий рейтинг.

9.9. На наступний рік формування команд IV етапу олімпіад з навчальних предметів з урахуванням кількості класів, що беруть в них участь, здійснюється таким чином:

9.9.1. З української мови та літератури, історії, математики, фізики, хімії, біології, географії беруть участь учні 8-11 класів без урахування додаткових

членів команди з числа переможців, які попереднього року одержали дипломи I ступеня, команда, яка розташована на 1 місці у списку, формує свій склад у кількості не більше 11-ти осіб;

команди, які посіли відповідно:

II, III місця - із 9-ти осіб;

IV-VI місця – із 8-ми осіб;

VII-X місця – із 7-ми осіб;

XI-XV місця – із 6-ти осіб.

Решта команд формується у складі не більше 4-х учнів.

9.9.2. З іноземних мов (англійська, німецька, французька, іспанська), правознавства, інформатики, економіки, російської мови і літератури беруть участь учні 9-11 класів без урахування додаткових членів команди з числа переможців, які попереднього року одержали дипломи I ступеня, команда, яка розташована на 1 місці у списку, формує свій склад у кількості не більше 9-ти осіб;

команди, які посіли відповідно:

II, III місця – із 7-ми осіб;

IV-VI місця – із 6-ти осіб;

VII-X місця – із 5-ти осіб;

XI-XV місця – із 4-х осіб.

Решта команд формується у складі не більше 3-х учнів.

9.9.3. З трудового навчання беруть участь учні 9 та 11 класів без урахування додаткових членів команди з числа переможців, які попереднього року одержали дипломи I ступеня, команда, яка розташована на I місці у списку, формує свій склад у кількості не більше 6-ти осіб;

команди, які посіли відповідно:

II-IV місця – із 5-ти осіб;

V-IX місця – із 4-х осіб;

X-XV місця – із 3-х осіб.

Решта команд формується у складі не більше 2-х учнів.

За однакового рейтингу команди у списку розташовуються в алфавітному порядку, а кількісний склад цих команд визначається як округлене до цілого числа середнє арифметичне між представництвом, що відповідає їх фактичному місцю у списку команд.

9.9.4. З екології, астрономії, інформаційних технологій беруть участь учні 10-11 класів без урахування додаткових членів команди з числа переможців, які попереднього року одержали дипломи I ступеня; команда, яка розташована на I місці у списку, формує свій склад у кількості не більше 6-ти осіб;

команди, які посіли відповідно:

II-IV місця – із 5-ти осіб;

V-IX місця – із 4-х осіб;

X-XV місця – із 3-х осіб.

Решта команд формується у складі не більше 2-х учнів.

9.9.5. З педагогіки і психології беруть участь учні 11 класів без урахування додаткових членів команди з числа переможців, які попереднього року одержали дипломи I ступеня, команда, яка розташована на I місці у списку, формує свій склад у кількості не більше 5-ти осіб;

команди, які посіли відповідно:

II-IV місця – із 4-х осіб;

V-IX місця – із 3-х осіб;

X-XV місця – із 2-х осіб.

Решта команд формується у складі не більше 1-го учня.

9.9.6. Якщо певна олімпіада не проводилась протягом двох останніх років, то склад усіх команд, що братимуть участь в цьогорічній олімпіаді, формується у кількості, що відповідає кількісному складу команди, яка розташована на XVI місці в рейтинговому списку, складеному для відповідної олімпіади.

Якщо олімпіада проводилась в один з двох попередніх років, то рейтинг команд визначається за результатами виступу учнів цього року.

9.9.7. До складу команд, що посіли I-VI місця (в олімпіаді з трудового навчання, астрономії, інформаційних технологій та екології I-IX місця), обов'язково включається по 2 учні, а решти команд – по одному учню із класу (курсу).

X. Контроль та громадське спостереження за проведенням олімпіад, турнірів, конкурсів

10.1. Контроль за проведенням олімпіад, турнірів, конкурсів здійснює МОНмолодьспорту України в установленому чинним законодавством порядку.

10.2. Громадське спостереження за проведенням олімпіад, турнірів конкурсів можуть здійснювати представники учнівського самоврядування, навчальних закладів, засобів масової інформації.

10.3. Суб'єкти громадського спостереження повинні дотримуватися вимог чинного законодавства.

10.4. Суб'єкти громадського спостереження можуть звертатися з пропозиціями, питаннями до апеляційної комісії та отримувати відповідь в установленому чинним законодавством порядку.

XI. Фінансування олімпіад, турнірів, конкурсів

11.1. Проведення олімпіад, конкурсів, турнірів фінансується за рахунок державного та місцевих бюджетів.

11.2. Витрати для проведення шкільних (училищних), районних (міських), обласних (в Автономній Республіці Крим – республіканських, у містах Києві та Севастополі – міських) етапів олімпіад, турнірів і конкурсів, витрати на проїзд (в обидва кінці), харчування в дорозі, відрядження осіб, що супроводжують учасників, проведення відбірково-тренувальних зборів кандидатів до складу команд на наступний етап олімпіад, турнірів і конкурсів, проживання, харчування, проведення культурно-масових заходів, оплату роботи членів журі та оргкомітетів, експертів-консультантів, заохочення учасників несуть відповідні

управління освіти і науки, установи і навчальні заклади, які направляють команду або окремих учасників на олімпіаду, турнір чи конкурс.

11.3. Фінансування проведення фінальних етапів олімпіад, конкурсів, турнірів, конкурсних відбірково-тренувальних зборів кандидатів до складу команд учнів України для участі у Міжнародних учнівських олімпіадах, турнірах, конкурсах з навчальних предметів здійснюється МОНмолодьспортом України, Міністерством освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій в межах асигнувань, передбачених місцевими та Державним бюджетами.

11.4. Витрати на проїзд, харчування в дорозі учасників фінальних етапів олімпіад, турнірів, конкурсів та відрядження осіб, що супроводжують, покладаються на відповідні управління освіти і науки, установи або окремі навчальні заклади, які відряджають команду або окремих учасників.

11.5. Харчування учасників I-III етапів олімпіад з навчальних предметів, I-II етапів олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності та конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт проводиться за нормами, передбаченими для вихованців шкіл-інтернатів; IV етапу олімпіад з навчальних дисциплін, III етапу олімпіад зі спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності, конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт і фінальних етапів турнірів і конкурсів – за нормами для вихованців училищ фізичної культури.

11.6. Оплата відряджень членів оргкомітетів, журі, експертів-консультантів та координаторів Всеукраїнських олімпіад, турнірів, конкурсів здійснюється за рахунок установ, у яких вони працюють.

11.7. Для проведення олімпіад, турнірів, конкурсів дозволяється залучення коштів фізичних осіб, підприємств, установ, організацій, фондів та інших добровільних внесків тощо.

11.8. До роботи зі складання завдань для олімпіад, конкурсів і турнірів усіх етапів та до участі в роботі оргкомітету і журі можуть залучатися працівники різних навчальних закладів, установ та організацій на договірних підставах з оплатою праці відповідно до чинного законодавства.

Директор департаменту загальної середньої та
дошкільної освіти

Єресько О. В.

Додаток 1

до Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності

ЗВІТ

про проведення III етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у ____ / ____ навчальному році

з _____
(назва олімпіади) (Автономної Республіки Крим, області, міста)

1. Відомості про учасників олімпіад:

Кількість навчальних закладів, учні яких брали участь у I етапі олімпіади			Класи	Кількість учасників олімпіад за етапами									Кількість переможців III етапу за ступенями диплома		
				I			II			III					
міських	сільських (селищних)	спеціалізованих*		міських	сільських (селищних)	спеціалізованих*	міських	сільських (селищних)	спеціалізованих*	міських	сільських (селищних)	спеціалізованих*	I	II	III
			7												
			8												
			9												
			10												
			11												
			Разом												

2. Коротко подаються відомості про організацію і проведення олімпіад, виконання учасниками завдань, участь учителів і працівників закладів освіти, вносяться пропозиції щодо поліпшення роботи олімпіади.

Начальник управління освіти і науки

Голова оргкомітету олімпіади

М.П.

Голова журі олімпіади

“ ___ ” _____ 20__ року.

* Заклади освіти для розвитку здібностей обдарованих і талановитих дітей.

Додаток 2

до Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності

ЗАЯВКА

на участь команди _____

(Автономної Республіки Крим, області, міста)

у IV етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з _____ у 20__ році.

За рішенням оргкомітету і журі III етапу Всеукраїнської олімпіади на IV етап Всеукраїнської олімпіади направляються такі учні-переможці III етапу олімпіади:

№ з/п	Прізвище, ім'я та по батькові учня	Число, місяць (словами), рік народження	Найменування навчального закладу	Клас (курс) навчання	Клас (курс), за який буде виконувати завдання на олімпіаді	Місце, зайняте на III етапі олімпіади	Прізвище, ім'я та по батькові працівника, який підготував учня	Додаткова інформація (комп'ютерна мова програмування тощо)

Керівником команди призначено _____

(прізвище, ім'я та по батькові, посада)

Начальник управління освіти і науки

М.П. Голова оргкомітету олімпіади

Голова журі олімпіади

“ ____ ” _____ 20__ року.

конкурси

Додаток 3
до Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів,
конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та
фахової майстерності

ЗАЯВКА

на участь у III етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади зі спеціальної дисципліни _____,
конкурсу фахової майстерності за професією _____ у 20__ році.

(Автономної Республіки Крим, області, міста)

За рішенням оргкомітету II етапу олімпіади з _____, конкурсу фахової майстерності
на III етап Всеукраїнської олімпіади, конкурсу направляються:

№ з/п	Прізвище, ім'я та по батькові учня	Число, місяць (словом), рік народження	Найменування професійно-технічного навчального закладу	Курс навчання	Місце, зайняте на II етапі конкурсу (олімпіади)	Прізвище, ім'я, по батькові майстра виробничого навчання, який підготував учня	Прізвище, ім'я, по батькові майстра виробничого навчання, який супроводжує учня

М.П. _____
Начальник управління освіти і науки
Голова оргкомітету олімпіади
Голова журі олімпіади

“ ____ ” _____ 20__ року.

УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ЗАОЧНИХ ЕКСПЕДИЦІЙ ТА КОНКУРСІВ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

НАКАЗ

№ 98 від 02 лютого 2012 року

Зареєстровано
в Міністерстві юстиції України
20 лютого 2012 р. за №257/20570

Про затвердження Правил проведення Міжнародного учнівського конкурсу юних істориків "Лелека"

Відповідно до Закону України "[Про освіту](#)" та пункту 1.2 розділу I Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22.09.2011 [№1099](#), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 17.11.2011 за №1318/20056 (із змінами), з метою популяризації історичних знань серед учнівської молоді для пізнання власної історії в контексті загальносвітової, патріотичного виховання школярів і формування у них історичної пам'яті, створення умов для міжнародної співпраці у сфері вивчення учнями всесвітньої історії наказую:

1. Затвердити Правила проведення Міжнародного учнівського конкурсу юних істориків "Лелека" (далі - конкурс), що додаються.

2. Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти (Єресько О.В.), департаменту професійно-технічної освіти (Супрун В.В.), Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (Удод О.А.) сприяти участі учнів загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів у конкурсі.

3. Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти (Єресько О.В.) вжити заходів щодо визначення базової організації з проведення конкурсу (за згодою).

4. Подати цей наказ на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України.

5. Міністерству освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій сприяти педагогічним колективам

загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів в організації та проведенні конкурсу.

6. Цей наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

7. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра Жебровського Б.М.

Міністр

Д.В. Табачник

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України
02.02.2012 №98

Зареєстровано
в Міністерстві юстиції України
20 лютого 2012 р. за №257/20570

ПРАВИЛА

проведення Міжнародного учнівського конкурсу юних істориків "Лелека"

I. Загальні положення

1.1. Ці Правила визначають порядок організації та проведення Міжнародного учнівського конкурсу юних істориків "Лелека" (далі - конкурс).

1.2. У конкурсі беруть участь учні 5-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, учні професійно-технічних навчальних закладів, учнівська молодь, яка проживає за межами України.

1.3. Мета конкурсу - популяризація історичних знань серед учнівської молоді для пізнання власної історії в контексті загальносвітової; активізація та актуалізація вивчення історії у навчальних закладах; підвищення рівня знань з історії; розвиток дослідницьких здібностей учнів; патріотичне виховання школярів та формування у них історичної пам'яті; популяризація ідей конкурсу серед учнівської молоді в інших державах.

1.4. Основними завданнями конкурсу є:

- підвищення інтересу учнів до вивчення вітчизняної та всесвітньої історії;
- поглиблення та структурування знань учнів з історії;
- сприяння вихованню в учнів патріотизму та поваги до історичного минулого;
- створення підґрунтя в підготовці до державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання з історії;
- залучення широкого кола сільської молоді до активної участі в інтелектуальних змаганнях з історії;

- співпраця вчителів різних країн у галузі шкільної історичної освіти.

II. Організація проведення конкурсу

2.1. Конкурс проводиться щороку Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти (далі - Інститут) спільно з базовою організацією (за згодою), яку визначає Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

2.2. Для організації проведення конкурсу утворюється організаційний комітет (далі - Оргкомітет).

2.3. На місцях конкурс проводять фахівці-координатори. Дорадчим органом є Координаційна рада, до складу якої входять найактивніші і найдосвідченіші координатори конкурсу в областях, районах (містах), загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах.

2.4. Для організації проведення конкурсу в інших державах на добровільних засадах утворюються організаційні комітети (далі - осередок).

2.5. Оргкомітет - постійно діючий орган, який здійснює підготовку, проведення конкурсу та підбиття його підсумків, проводить додаткові заходи щодо удосконалення проведення конкурсу.

Оргкомітет:

- визначає дату проведення конкурсу, забезпечує регіональних координаторів інформаційними матеріалами;
- готує завдання, здійснює тиражування та розсилання текстів завдань, бланків відповідей, бланків реєстрації учасників та координаторів конкурсу, інструкцій та інших додаткових матеріалів для координаторів, які проводять конкурс;
- делегує частину своїх повноважень координаторам;
- налагоджує зв'язки з осередками, які проводять конкурс в інших державах, надає їм необхідну науково-методичну допомогу та рекомендації;
- складає і затверджує кошторис конкурсу;
- забезпечує перевірку робіт учасників конкурсу та проводить аналіз результатів перевірки;
- готує і розсилає звіти про результати конкурсу координаторам;
- визначає порядок нагородження і заохочення переможців та учасників конкурсу;
- розробляє бланки дипломів для відзначення учасників конкурсу;
- проводить спільні семінари для регіональних координаторів, які проводять конкурс в Україні та за її межами, з метою узагальнення підсумків змагань, удосконалення порядку його проведення;
- подає звіт до Інституту про підсумки проведення конкурсу;
- висвітлює у засобах масової інформації хід проведення, підсумки конкурсу.

2.6. Координаційна рада - дорадчий орган конкурсу, який складається з координаторів конкурсу, активних і досвідчених вчителів, керівників гуртків, науково-педагогічних працівників.

Оргкомітет разом з Координаційною радою можуть вносити пропозиції до Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України щодо змін до цих Правил для поліпшення організації та проведення конкурсу, нагородження його учасників.

2.7. Діяльність координаторів може охоплювати один або кілька загальноосвітніх і (або) професійно-технічних навчальних закладів регіону (в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі), району (міста), села.

Проведення конкурсу на місцях здійснюється координаторами, які:

- поширюють ідеї конкурсу в регіоні, районі (місті), селі, загальноосвітньому та професійно-технічному навчальному закладі;
- отримують та розповсюджують між учасниками конкурсу інструктивні та інформаційні матеріали, завдання, бланки відповідей та реєстраційні бланки;
- допомагають учням, вчителям і батькам у підготовці до участі у конкурсі;
- забезпечують самостійність і чесність роботи учнів над виконанням завдань;
- надсилають Оргкомітету заявку, де вказують загальну кількість учасників відповідно до їх вікових категорій;
- збирають бланки з відповідями, реєстраційні бланки, списки учнів і вчителів на електронних носіях, надсилають їх Оргкомітету у день виконання завдань або на наступний день;
- повідомляють учасників про результати конкурсу, організовують відзначення учнів дипломами, інформаційними збірниками та заохочувальними призами;
- подають звіт до Оргкомітету про використання дипломів та інших відзнак.

III. Учасники конкурсу

3.1. У конкурсі мають право брати участь за власним бажанням учні 5-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, учні професійно-технічних навчальних закладів України, учнівська молодь інших держав.

3.2. Для участі у конкурсі учень реєструється у вчителя-організатора, який реєструє свою групу учнів у районного (міського) координатора змагань. Координатор надсилає загальну заявку від району до регіонального координатора.

Заявки на участь у конкурсі приймаються на групу учнів від 10 осіб і більше, до якої можуть входити представники різних вікових категорій.

У разі відсутності районного (міського) координатора вчителі самостійно подають заявки на участь у конкурсі до регіонального координатора.

Регіональний координатор надсилає до Оргкомітету узагальнену заявку від регіону.

3.3. У конкурсі можуть брати участь учні інших держав, про що керівники їх осередків мають повідомити Оргкомітет не пізніше січня поточного року.

IV. Порядок проведення конкурсу

4.1. Конкурс проводиться відповідно до графіка:

з/п	Заходи	Терміни виконання
	Повідомлення про конкурс та умови його проведення, розсилання форм заявок на участь у конкурсі. Повідомлення осередків інших держав про участь у конкурсі	січень
	Організація роботи координаторів	січень-лютий
	Реєстрація Оргкомітетом заявок на участь у конкурсі	до 15 березня
	Проведення конкурсу	до 20 квітня

	Підбиття підсумків конкурсу та оголошення результатів конкурсу, розсилання дипломів	до 31 травня
	Підготовка, видання, розсилання збірників тестових завдань, відповідей на них	до 30 вересня
	Міжнародний семінар за участю Оргкомітету, Координаційної ради, представників осередків інших держав, учасників конкурсу	липень - вересень

4.2. Конкурс проводиться протягом одного дня за єдиними завданнями для кожної вікової категорії. Дата проведення конкурсу визначається Оргкомітетом та осередком.

4.3. Оргкомітет надсилає поштою завдання для кожного учасника згідно із заявкою координаторів за 15 днів до початку конкурсу. Кількість бланків відповідей (так само, як і кількість завдань) має відповідати кількості учнів, зазначених у заявці.

4.4. Головна вимога до проведення конкурсу - чесність і самостійність учнів у роботі над завданнями. Учні повинні сидіти по одному за партою і працювати індивідуально.

Пакет із завданнями та бланками відповідей відкривається у присутності учнів. Кожний учасник отримує індивідуальний аркуш із завданням, який після закінчення конкурсу може залишити собі. Бланк відповідей учень заповнює за відповідним зразком (зразки надсилаються разом із завданнями).

Конкурс триває 75 хвилин - час на виконання завдань без урахування тривалості інструктажу.

4.5. Після закінчення часу, відведеного на проведення конкурсу, вчитель, який проводить конкурс, збирає всі бланки відповідей разом з реєстраційними бланками. Списки на електронних носіях разом з цими бланками вкладає в конверт, скріплює печаткою навчального закладу у присутності учасників конкурсу. Цей конверт не пізніше наступного дня надсилає на адресу Оргкомітету з поміткою "Лелека".

4.6. Роботи учнів інших держав, які брали участь у конкурсі, надсилаються до осередків, що організують конкурс у цих державах. Звіти та інформація про проведення конкурсу у відповідній державі надсилаються Оргкомітету в Україні.

4.7. Координатори, учасники конкурсу, їх батьки та вчителі можуть у письмовій формі висловити свої зауваження, побажання щодо порядку проведення конкурсу, змісту завдань. Зауваження приймаються до 1 липня поточного року.

4.8. Бланки відповідей зберігаються в Оргкомітеті один календарний рік.

V. Зміст і структура завдань

5.1. Конкурсні завдання складаються з тестових і творчих завдань.

5.2. Тестові завдання розробляються окремо для кожного класу відповідно до навчальної програми.

Учаснику пропонуються 30 тестових завдань з історії, які мають 3 рівні складності.

До кожного із тестових завдань пропонуються чотири варіанти відповідей, з яких лише одна правильна.

5.3. Творчі завдання можуть оголошуватися Оргкомітетом додатково і виконуються учасниками конкурсу на бажання.

Умови і термін виконання творчих завдань визначаються і надсилаються Оргкомітетом на місця додатково. Творчі завдання виконуються відповідно до тематики та рекомендацій, наданих Оргкомітетом.

Учасники, які виконують творчі завдання, отримують сертифікати, заохочувальні призи тощо.

5.4. Завдання для учнів з інших держав розробляють осередки в цих державах відповідно до методичних рекомендацій Оргкомітету в Україні.

VI. Підбиття підсумків конкурсу

6.1. Оцінювання тестових завдань здійснюється відповідно до їх рівня:

- кожне із завдань I рівня оцінюється 2 балами;
- кожне із завдань II рівня оцінюється 4 балами;
- кожне із завдань III (вищого) рівня оцінюється 5 балами.

Учасник може набрати максимум 100 балів.

При оцінюванні відповідей тестових завдань враховується правильне оформлення бланків відповідей.

Критерії оцінювання творчих завдань визначаються Оргкомітетом окремо.

6.2. Результати конкурсу оприлюднюються не пізніше 1 червня поточного року. Результати виконаних робіт, дипломи, інформаційні збірники та інші друковані матеріали з логотипом конкурсу надсилаються Оргкомітетом координаторам.

VII. Нагородження учасників конкурсу та його фінансування

7.1. Учні, які показали найкращі результати, отримують дипломи переможців. Інші учні отримують дипломи учасників. Зразки дипломів затверджує Оргкомітет.

7.2. Кожний учень, який бере участь у конкурсі, отримує інформаційний збірник "Лелека" або іншу друковану продукцію з логотипом конкурсу.

7.3. Для учнів, які постійно беруть участь у конкурсі та показують високі результати, можуть бути організовані додаткові заохочувальні заходи (літні школи, екскурсії тощо).

7.4. Організація та проведення конкурсу, нагородження його учасників здійснюються за рахунок коштів, не заборонених законодавством.

7.5. Кошторис конкурсу затверджується Оргкомітетом щороку.

Директор департаменту загальної середньої
та дошкільної освіти

О.В. Єресько

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти
і науки України,
Міністерства культури
і мистецтв України,
Державного комітету України
у справах сім'ї та молоді
29.08.2003 № 585/529/875

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
9 вересня 2003 р.
за № 779/8100

ПОЛОЖЕННЯ

про Всеукраїнський конкурс учнівської творчості

1. Загальні положення

Всеукраїнський конкурс учнівської творчості (далі - Конкурс) проводиться згідно з Указом Президента України від 22.03.2002 № 284 під гаслом "Об'єднаймося ж, брати мої!" та присвячується Шевченківським дням.

2. Мета конкурсу

2.1. Метою Конкурсу є популяризація творчої спадщини Т.Г.Шевченка, утвердження його духовних заповідей як важливого чинника консолідації суспільства, активізація виховної та патріотичної роботи серед учнівської молоді, збереження і розвиток інтелектуального потенціалу України, державна підтримка талановитої молоді та творчої праці вчителів, викладачів, керівників студій тощо.

2.2. Тема Конкурсу: "Ідея соборності України: творчість Тараса Шевченка; народ, суспільство, держава, родина. Минуле, сучасне і майбутнє".

3. Організація та проведення конкурсу

3.1. Організаторами Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості є Міністерство освіти і науки України, Міністерство культури і мистецтв України, Державний комітет України у справах сім'ї та молоді. До участі в організації та проведенні Конкурсу залучаються представники творчих спілок, громадських та освітянських організацій.

3.2. Для проведення 1, 2, 3-го етапів Конкурсу на місцях утворюються організаційні комітети та журі Конкурсу.

3.3. Склад оргкомітету та журі загальноосвітнього, професійно-технічного і позашкільного навчального закладу затверджується їх

керівниками; районного (міського) оргкомітету Конкурсу та журі - спільним рішенням відповідних районних (міських) відділів (управлінь) освіти та культури.

3.4. Організаційний комітет та журі Конкурсу Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя затверджуються спільним рішенням Міністерства освіти Автономної республіки Крим, Міністерства культури Автономної Республіки Крим, Республіканського комітету у справах сім'ї та молоді Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів управлінь освіти і науки обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій, управлінь культури обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій, управлінь у справах сім'ї та молоді обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій.

3.5. Склад Всеукраїнського журі Конкурсу затверджується спільним наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури і мистецтв України, Державного комітету України у справах сім'ї та молоді.

3.6. У Конкурсі можуть брати участь учні 5-11(12)-х класів загальноосвітніх та учні професійно-технічних і позашкільних навчальних закладів.

3.7. Конкурс проводиться у чотирьох номінаціях: "Література", "Історія України і державотворення", "Образотворче мистецтво", "Декоративно-прикладне мистецтво" з 1 листопада поточного року до 25 лютого наступного року в чотири етапи:

1-й етап - з 1 до 30 листопада - у загальноосвітніх, професійно-технічних і позашкільних навчальних закладах, за результатами якого визначаються по одному переможцю в кожній номінації;

2-й етап - з 1 до 31 грудня - у районних центрах і містах обласного підпорядкування, за результатами якого визначаються по три переможці в кожній номінації;

3-й етап - з 10 до 31 січня - в Автономній Республіці Крим, обласних центрах, містах Києві та Севастополі, за результатами якого визначаються по п'ять переможців у кожній номінації;

4-й (підсумковий) етап - з 10 до 25 лютого - у столиці України місті Києві. Всеукраїнське журі Конкурсу підбиває підсумки та визначає по 27 переможців у кожній номінації (серед учнів випускних класів (курсів) визначається не більше 6 переможців).

3.8. На Конкурс можуть подаватися різноманітні за жанрами літературні твори; дослідження з історії України та її державотворення; твори образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, формат (розмір) і техніка виконання яких довільні. Роботи учасників конкурсу не рецензуються і не повертаються.

3.9. Протягом п'яти років роботи учасників Конкурсу зберігаються:

- з номінацій "Література", "Історія України і державотворення" - у Науково-методичному центрі середньої освіти Міністерства освіти і науки України;
- з номінацій "Образотворче мистецтво", "Декоративно-прикладне мистецтво" - у Державному методичному центрі навчальних закладів культури і мистецтв України.

4. Нагородження переможців конкурсу

4.1. Переможці 1-го, 2-го та 3-го етапів Конкурсу нагороджуються дипломами та подарунками.

4.2. Переможці 4-го етапу Конкурсу нагороджуються дипломами "Переможець Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості" та цінними подарунками.

4.3. Учні випускних класів (курсів), які стали переможцями в номінаціях "Література" та "Історія України і державотворення", при вступі до державних, комунальних та інших форм власності вищих навчальних закладів користуються пільгами, передбаченими для переможців 4-го етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін ("Українська мова та література", "Історія України").

4.4. Учителі (викладачі, керівники студій тощо), які підготували переможців 4-го етапу Конкурсу, нагороджуються цінними подарунками та можуть відзначатися галузевими нагородами в установленому порядку.

4.5. Урочиста церемонія нагородження переможців 4-го етапу Конкурсу та вчителів (викладачів, керівників студій тощо), які їх підготували, відбувається за участю представників регіонів на Тарасовій горі в Шевченківському національному заповіднику (м. Канів Черкаської області).

4.6. Нагороди та подарунки переможцям 4-го етапу Конкурсу та вчителям (викладачам, керівникам студій тощо), які їх підготували, вручаються головою Організаційного комітету та головою Всеукраїнського журі Конкурсу.

4.7. Міністерство освіти і науки України, Міністерство культури і мистецтв України, Державний комітет України у справах сім'ї та молоді сприяють організації виставок та публікації творчих робіт переможців 4-го етапу Конкурсу.

4.8. Роботи переможців 3-го етапу Конкурсу приймаються на розгляд Всеукраїнського журі щорічно до 10 лютого.

4.9. Роботи з поміткою "Всеукраїнський конкурс учнівської творчості" надсилаються за адресами:

- з номінацій "Література", "Історія України і державотворення" - Науково-методичний центр середньої освіти Міністерства освіти і науки України, вул. Сагайдачного, 37, м. Київ, 04070;

- з номінацій "Образотворче мистецтво", "Декоративно-прикладне мистецтво" - Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв України, вул. Архітектора Городецького, 1/3, м. Київ, 01032.

4.10. У супровідних документах необхідно чітко вказати назву роботи, прізвище, ім'я та по батькові учасника, дату народження, повну домашню адресу, назву навчального закладу, клас (курс), а також прізвище, ім'я, по батькові вчителя, викладача, керівника студії, який його підготував до участі в Конкурсі.

Директор департаменту
загальної середньої та
дошкільної освіти

П.Б. Полянський

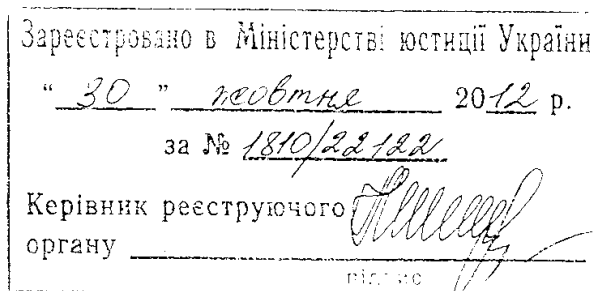
Начальник відділу
навчальних закладів
Міністерства культури
і мистецтв

Ю.Л. Афанасьєв

Заступник Голови
Державного комітету
України у справах
сім'ї та молоді

З.П. Кияниця

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти
і науки, молоді та спорту
11 жовтня 2012 року № 1092

Правила
проведення Всеукраїнського учнівського конкурсу юних
суспільствознавців «Кришталева сова»

I. Загальні положення

1.1. Ці Правила визначають порядок організації та щорічного проведення Всеукраїнського учнівського конкурсу юних суспільствознавців «Кришталева сова» (далі – конкурс).

1.2. У конкурсі беруть участь учні 2 - 11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів (далі – навчальні заклади).

1.3. Мета конкурсу – популяризація правових, філософських знань серед учнів; активізація та актуалізація вивчення суспільних дисциплін у навчальних закладах; підвищення рівня знань з етики, основ правознавства, філософії, християнської етики, громадянської освіти; розвиток дослідницьких здібностей учнів; патріотичне виховання школярів та формування у них демократичних цінностей.

1.4. Основними завданнями конкурсу є:

поглиблення та структурування знань учнів з основ правознавства, етики, християнської етики, громадянської освіти, філософії, курсу «Людина і світ»; сприяння вихованню в учнів моральних, демократичних цінностей; створення підґрунтя в підготовці до державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання;

підвищення рівня викладання основ правознавства, філософії, етики, християнської етики, курсу «Людина і світ»;

створення безперервного зв'язку між галуззю «Суспільствознавство» у початковій та основній школі у навчальних закладах;

розвиток пізнавальних можливостей школярів: уваги, сприйняття, пам'яті, мислення, аналізу;

сприяння формуванню в учнів духовно-моральних цінностей, вихованню патріотизму, поваги до себе та членів суспільства, людяності, гідності, толерантності;

забезпечення належної підготовки учнів до щорічних інтелектуальних змагань;

інтегрування суспільствознавчих знань учнів через комплексні завдання з курсів «Основи правознавства», «Філософія», «Етика», «Християнська етика», «Людина і світ», «Громадянська освіта»;

залучення професорсько-викладацького складу, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, працівників наукових установ до активної роботи з обдарованою учнівською молоддю.

II. Організація проведення конкурсу

2.1. Конкурс проводиться щороку Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України (далі – МОНмолодьспорт України) спільно з базовою організацією (за згодою), яку визначає МОНмолодьспорт України.

2.2. Для організації проведення конкурсу утворюється організаційний комітет(далі – Оргкомітет).

2.3. На місцях конкурс проводять фахівці-координатори. Дорадчим органом є Координаційна рада, до складу якої входять найактивніші і найдосвідченіші координатори конкурсу в областях, районах (містах), загальноосвітніх навчальних закладах.

2.4. Оргкомітет – постійно діючий орган, який здійснює підготовку, проведення конкурсу та підбиття його підсумків, проводить додаткові заходи щодо удосконалення проведення конкурсу.

Оргкомітет:

визначає дату проведення конкурсу, забезпечує регіональних координаторів інформаційними матеріалами;

готує завдання, здійснює тиражування та розсилання текстів завдань, бланків відповідей, бланків реєстрації учасників та координаторів конкурсу, інструкцій та інших додаткових матеріалів для координаторів, які проводять конкурс;

делегує частину своїх повноважень координаторам;

складає і затверджує кошторис конкурсу;

забезпечує перевірку робіт учасників конкурсу та проводить аналіз результатів перевірки;

готує і розсилає звіти про результати конкурсу координаторам;

визначає порядок нагородження і заохочення переможців та учасників конкурсу;

розробляє бланки дипломів для відзначення учасників конкурсу;

проводить спільні семінари для регіональних координаторів з метою узагальнення підсумків змагань, удосконалення порядку проведення конкурсу;

висвітлює у засобах масової інформації хід проведення, підсумки конкурсу.

2.5. Оргкомітет разом з Координаційною радою можуть вносити пропозиції до МОНмолодьспорту України щодо змін до цих Правил для поліпшення організації та проведення конкурсу, нагородження його учасників.

2.6. Діяльність координаторів може охоплювати один або кілька навчальних закладів регіону (в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі), району (міста), села.

Проведення конкурсу на місцях здійснюється координаторами, які: поширюють ідеї конкурсу в регіоні, районі (місті), селі, навчальному закладі;

отримують та розповсюджують між учасниками конкурсу інструктивні та інформаційні матеріали, завдання, бланки відповідей та реєстраційні бланки; допомагають учням, вчителям і батькам у підготовці до участі у конкурсі;

забезпечують самостійність і чесність роботи учнів над виконанням завдань;

надсилають Оргкомітету заявку, де вказують загальну кількість учасників відповідно до їх вікових категорій;

збирають бланки з відповідями, реєстраційні бланки, списки учнів і вчителів навчальних закладів на електронних носіях, надсилають їх Оргкомітету у день виконання завдань або на наступний день;

повідомляють учасників про результати конкурсу, організують відзначення учнів навчальних закладів дипломами, інформаційними збірниками та заохочувальними призами;

подають звіт до Оргкомітету про використання дипломів та інших відзнак.

III. Учасники конкурсу

3.1. У конкурсі мають право брати участь за власним бажанням учні 2-11-х класів навчальних закладів.

3.2. Для участі у конкурсі учень реєструється у вчителя-організатора, який реєструє свою групу учнів у районного (міського) координатора змагань. Координатор надсилає загальну заявку від району до регіонального координатора.

Заявки на участь у конкурсі приймаються на групу учнів навчальних закладів від 10 осіб і більше, до якої можуть входити представники різних вікових категорій.

У разі відсутності районного (міського) координатора вчителі самостійно подають заявки на участь у конкурсі до регіонального координатора.

Регіональний координатор надсилає до Оргкомітету узагальнену заявку від регіону.

IV. Порядок проведення конкурсу

4.1. Конкурс проводиться відповідно до графіка:

Заходи	Строки виконання
Повідомлення про конкурс та умови його проведення, розсилання форм заявок на участь у конкурсі	листопад грудень
Організація роботи координаторів	грудень

	Реєстрація Оргкомітетом заявок на участь у конкурсі	до 25 січня
	Проведення конкурсу	лютий
	Підбиття підсумків конкурсу та оголошення результатів конкурсу, розсилання дипломів	до 01 травня
	Підготовка, видання, розсилання збірників тестових завдань, відповідей на них	до 01 вересня
	Семінар за участю Оргкомітету, Координаційної ради, учасників конкурсу	вересень

4.2. Конкурс проводиться протягом одного дня за єдиними завданнями для кожної вікової категорії. Дата проведення конкурсу визначається Оргкомітетом.

4.3. Оргкомітет надсилає поштою завдання для кожного учасника згідно із заявою координаторів за 15 днів до початку конкурсу. Кількість бланків відповідей (так само, як і кількість завдань) має відповідати кількості учнів, зазначених у заявці.

4.4. Головна вимога до проведення конкурсу – чесність і самостійність учнів у роботі над завданнями. Учні навчальних закладів повинні сидіти по одному за партою і працювати індивідуально.

Пакет із завданнями та бланками відповідей відкривається у присутності учнів. Кожний учасник отримує індивідуальний аркуш із завданням, який після закінчення конкурсу може залишити собі. Бланк відповідей учень заповнює за відповідним зразком (зразки надсилаються разом із завданнями).

Конкурс триває 75 хвилин – час на виконання завдань без урахування тривалості інструктажу.

4.5. Після закінчення часу, відведеного на проведення конкурсу, вчитель, який проводить конкурс, збирає всі бланки відповідей разом з реєстраційними бланками. Списки на електронних носіях разом з цими бланками вкладає в конверт, скріплює печаткою навчального закладу у присутності учасників конкурсу. Цей конверт не пізніше наступного дня надсилає на адресу Оргкомітету з поміткою «Кришталева сова».

4.6. Координатори, учасники конкурсу, їх батьки та вчителі можуть у письмовій формі висловити свої зауваження, побажання щодо порядку проведення конкурсу, змісту завдань. Зауваження приймаються до 1 травня поточного року.

4.7. Бланки відповідей зберігаються в Оргкомітеті один календарний рік.

V. Зміст і структура завдань

5.1. Конкурсні завдання складаються з тестових і творчих завдань.

5.2. Тестові завдання розробляються окремо для кожного класу відповідно до навчальної програми.

Учаснику пропонуються 30 тестових завдань, які мають 3 рівні складності.

5.3. Творчі завдання можуть оголошуватися Оргкомітетом додатково і виконуються учасниками конкурсу за бажанням.

Умови і строки виконання творчих завдань визначаються і надсилаються Оргкомітетом на місця додатково. Творчі завдання виконуються відповідно до тематики та рекомендацій, наданих Оргкомітетом.

Учасники, які виконують творчі завдання, отримують сертифікати, заохочувальні призи тощо.

VI. Підбиття підсумків конкурсу

6.1. Оцінювання тестових завдань здійснюється відповідно до їх рівня:

кожне із завдань I рівня оцінюється 2 балами;

кожне із завдань II рівня оцінюється 4 балами;

кожне із завдань III (вищого) рівня оцінюється 5 балами.

Учасник може набрати максимум 100 балів.

При оцінюванні відповідей тестових завдань враховується правильне оформлення бланків відповідей.

Критерії оцінювання творчих завдань визначаються Оргкомітетом окремо.

6.2. Результати конкурсу оприлюднюються не пізніше 1 травня поточного року. Результати виконаних робіт, дипломи, інформаційні збірники та інші друковані матеріали з логотипом конкурсу надсилаються Оргкомітетом координаторам.

VII. Нагородження учасників конкурсу та його фінансування

7.1. Учні навчальних закладів, які набрали найбільшу кількість балів (50% від загальної кількості учасників), отримують дипломи переможців. Інші учні отримують дипломи учасників. Зразки дипломів затверджує Оргкомітет.

7.2. Кожний учень, який бере участь у конкурсі, отримує інформаційний збірник «Кришталева сова» або іншу друковану продукцію з логотипом конкурсу.

7.3. Для учнів, які постійно беруть участь у конкурсі та показують високі результати, за рішенням Оргкомітету можуть бути організовані додаткові заохочувальні заходи (літні школи, екскурсії тощо).

7.4. Організація та проведення конкурсу, нагородження його учасників здійснюються за рахунок коштів, не заборонених законодавством.

7.5. Кошторис конкурсу затверджується Оргкомітетом щороку.

Директор департаменту загальної
середньої та дошкільної освіти

О. В. Єресько

УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ КРАЄЗНАВЧИХ ЗАОЧНИХ ЕКСПЕДИЦІЙ ТА КОНКУРСІВ

Умови проведення міського етапу Всеукраїнської історико-географічної експедиції «Історія міст і сіл України»

Загальні положення

Історія населених пунктів - це історія нашої країни, історія українського народу. Ми маємо зберегти для прийдешніх поколінь пам'ять про них.

Мета і завдання експедиції

Експедиція проводиться з метою виховання в учнівській молоді любові до рідного краю, шанобливого ставлення до його історії, духовної спадщини, бажання пізнавати і вивчати історико-культурні надбання нашого народу, природне довкілля.

Завданнями експедиції є:

залучення навчальних закладів, до участі в дослідженні історії міст і сіл України;

розкриття туристичних та екскурсійних можливостей свого краю.

Керівництво експедицією

Безпосередня відповідальність за проведення районного етапу експедиції та підведення підсумків покладається на міський методичний кабінет та міський центр дитячої та юнацької творчості.

Термін проведення

Експедиція носить довгостроковий характер.

Підведення підсумків проводиться до **15 лютого** щорічно.

Учасники експедиції

В експедиції беруть участь учні загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів.

Вимоги до експедиційних матеріалів

Конкурсні матеріали подаються тільки українською мовою і в друкованому вигляді (Шрифт Times New Roman 14 pt інтервал - 1,5). **Обов'язково** на титульній сторінці вказати навчальний заклад, район, дані про авторську групу (прізвище, ім'я, по батькові повністю кожного учасника і керівника групи).

Учасникам необхідно підготувати:

1. Нарис-опис міста (села);
2. Розроблений 1-5 денний туристсько-краєзнавчий маршрут або екскурсію;

Нарис-опис міста (села) повинен включати:

✓ Анкету (повна назва, місцезнаходження: район, область, місце розташування та віддаль стосовно райцентру, залізничної станції, шосе і т.д., чисельність населення: за останніми даними, підпорядкування сільській раді чи перелік сіл, якщо село є центром сільської ради, існуючий, вимираючий, зниклий населений пункт).

✓ Вступ, в якому необхідно дати коротку характеристику історичних, регіональних чинників, які зумовили самотність даного населеного пункту. Визначити актуальність теми, вказати об'єкт та предмет дослідження. Висвітлити мету дослідження і, відповідно до мети, визначити завдання. Узагальнити практичне значення свого дослідження.

✓ Основна частина, де безпосередньо ілюструється історія населеного пункту. Виклад матеріалу з історії населеного пункту повинен бути побудований за чітким планом і в хронологічній послідовності:

1. Загальні відомості про населений пункт.
2. Археологічна карта населеного пункту.
3. Історія населеного пункту від найдавніших часів до кін. XVII ст.
4. Історія населеного пункту в XVIII - на поч. XX ст.
5. Уроки національно-визвольних змагань 1917-1920 рр.
6. Історія населеного пункту в радянський період.
7. В добу незалежності 1991-2008 рр.
8. Славетні жителі населеного пункту.
9. Висновки.

Викладений матеріал з історії населеного пункту не повинен бути фактологічною довідкою. Бажано висловлювати свої думки як автора. Всі дати, описи історичних подій, статистичні відомості про склад населення, економіку, культурний розвиток, а також імена, по батькові, прізвища учасників подій повинні мати посилання на джерела інформації, бути перевірені за офіційними документами та архівними джерелами. Розповідаючи про події, що мають особливе значення для історії села, міста потрібно вказувати число, місяць і рік. В кінці основної частини потрібно зробити висновки, в яких коротко окреслити основні віхи історичного шляху населеного пункту, підкреслити позитивні та негативні явища, риси, які мали місце, охарактеризувати сучасний стан населеного пункту та перспективи подальшого розвитку.

✓ Література, джерела та їх використання.

Матеріали з історії населеного пункту готуються на основі використання документальних джерел і літератури: архівних матеріалів, друкованих збірників документів, книг, монографій, матеріалів газет, журналів, поточного діловодства сільських і міських рад, районних установ. Доцільно також використовувати (за умов перевірки достовірності) спогади учасників історичних подій, старожилів.

✓ Додатки.

Додатки повинні містити ілюстративний матеріал (фотографії 13x18, копії архівних документів, малюнки, схеми, легенди, карти тощо). Ілюстративний матеріал має бути багатограним і охоплювати всі сторони життя населеного пункту, виробництво, будівництво, культуру, благоустрій, побут, краєвиди, місця відпочинку, свята, показувати кращих людей, їх життя, працю. Фото та інший ілюстративний матеріал необхідно підбирати так, щоб він пов'язувався як з викладом минулих історичних подій і фактів, так і з розповіддю про різні сторони сьогоденного життя населеного пункту. При доборі фото громадських та культурно-освітніх споруд, пам'ятників архітектури тощо необхідно звертати увагу на те, щоб на цих фото були показані люди. Кожна фотографія, ілюстрація повинні мати вичерпний текст (підпис), в якому зазначається характер, час і місце зображеної події, час фотографування споруди, пам'ятника, будови, вказується прізвище, ім'я, по батькові осіб, показаних на знімку, а також джерело, з якого зроблено фото, прізвище та ініціали виконавця. Рекомендується подати картографічний матеріал, де вказується населений пункт та шлях під'їзду до нього.

Робота пишеться з урахуванням цих напрямків краєзнавчого пошуку:

- назва населеного пункту (сучасна) та її походження;
- географічне місце знаходження;
- виникнення населеного пункту, важливі суспільно-політичні віхи його історії в т.ч. дата і джерела першого письмового згадування;
- формування культурного, просвітницького, освітнього та культово-релігійного середовища;
- чинники матеріального виробництва: засоби і форми господарювання, наявність природно-рекреаційних ресурсів;
- народні промисли як форма поєднання матеріальної культури, вжиткового мистецтва і виробництва;
- визначні особистості, що народилися в цьому населеному пункті, їх внесок у розвиток населеного пункту, краю, України, світу;
- значення і роль населеного пункту у формуванні етносоціальних процесів, адміністративної структури, особливостей економічного розвитку території, державотворчих процесів;
- кількість дворів (для сіл та селищ), чисельність населення станом на...
- туристсько-рекреаційні та екскурсійні можливості населеного пункту.

Об'єм нарисув-опису від 5 до 15 друкованих сторінок з додатками до 10 аркушів ілюстративних матеріалів (фотографії 13x18 см, копії архівних документів, малюнки, схеми, легенди тощо).

Розроблений 1-5 денний туристсько-краєзнавчий маршрут повинен містити:

✓ Коротку характеристику району подорожі (фізико-географічний район та назва території проведення походу за адміністративно-територіальним поділом).

✓ Терміни проведення походу.

✓ Нитку маршруту.

✓ Довжину активної частини маршруту походу.

✓ Пропоновану тривалість походу в днях. Окрім загальної тривалості походу, слід вказати орієнтовні тривалість активної частини (від 1 до 5 днів), тривалість під'їздів, тривалість екскурсійної програми та часу виконання краєзнавчої роботи за їх наявності.

✓ Перелік оглядово-пізнавальних об'єктів на маршруті походу.

✓ Схему маршруту.

✓ На який вік розрахований маршрут.

Для екскурсії розділ повинен містити:

✓ Схему екскурсії.

✓ Перелік і короткий опис оглядово-пізнавальних об'єктів на маршруті екскурсії, в тому числі: режими роботи екскурсійних об'єктів, вартість відвідування екскурсії, можливість під'їздів, наявність громадського транспорту, місце ночівлі, закладів харчування.

✓ Сезонність та вік учасників.

Фотографії можуть бути вміщені або безпосередньо в описі маршруту, або в додатках. В цьому випадку фотографії розміщують в порядку їх згадування в тексті. Фотографії в технічному описі повинні мати наскрізну нумерацію, підписи із зазначенням об'єкту, зображеного на фотографії, мають бути пов'язані з текстом шляхом відповідних посилань в ньому. Фотографії повинні бути якісними, характеризувати природу, природні перешкоди, історичні пам'ятки.

Об'єм до 10 сторінок друкованого тексту з додатками до 10 аркушів ілюстративних матеріалів (фотографії 13x18 см, малюнки, схеми, легенди тощо). У додатках вміщується карта (не дрібніше 1: 1000000). На карті, за допомогою умовних знаків, позначаються маршрут, місце табору, ночівлі, джерела, природні перешкоди, об'єкти, рекомендовані для огляду, пам'ятки природи, історії, архітектури, також позначаються місця фотографій та напрямок зйомки, номери фотографій.

В додатках також наявність електронного носія з матеріалами дослідження обов'язкова.

Підведення підсумків

Підсумки експедиції підводяться щорічно у трьох турах:

1-й - міський;

2-й - обласний;

3-й - Всеукраїнський.

Роботи подаються в міський методичний кабінет до 15 лютого щорічно.

**Умови проведення міського етапу Всеукраїнської експедиції учнівської та студентської молоді
„Моя Батьківщина — Україна”**

Загальні положення

Всеукраїнська експедиція учнівської та студентської молоді „Моя Батьківщина – Україна” проводиться з метою вдосконалення патріотичного та громадянського виховання підрастаючого покоління на традиціях і звичаях народу України, формування гармонійно розвиненої особистості шляхом залучення молоді до активної діяльності з вивчення історичної та культурної спадщини, історії рідного краю, ознайомлення з географічними, етнографічними, культурними та історичними заповідниками, пам’ятками та об’єктами заповідного фонду.

Основними завданнями експедиції є:

виховання в учнівській молоді патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, духовних і культурних цінностей усіх націй і народів, які живуть в Україні;

формування в учнівській молоді активної громадянської позиції;

залучення молоді до активної діяльності з вивчення історії рідного краю та довкілля, географічних, етнографічних, історичних об’єктів і явищ соціального життя, а також до природоохоронної та дослідницької роботи;

задоволення потреб учнівської молоді у професійному самовизначенні відповідно до їх інтересів і здібностей;

просвітницька діяльність.

Керівництво експедицією

Безпосередня відповідальність за проведення районного етапу експедиції покладається на міський методичний кабінет та міський центр дитячої та юнацької творчості.

Учасники експедиції

До участі в експедиції запрошуються вихованці, учні, слухачі позашкільних, загальноосвітніх навчальних закладів.

Умови участі в експедиції

Пошуково-дослідницька робота ведеться за такими напрямками:

„Духовна спадщина мого роду”

У рамках напряму проводяться дослідження духовних джерел українського народу (історія релігії, різноманіття вірувань в Україні, роль релігійних конфесій у державотворчих процесах нашого народу); вивчення

взаємовідносин людини та суспільства, людини і держави, людини та церкви; роль і місце відбудованих, відроджених соборів і монастирів, новозбудованих церков, каплиць у відродженні вікових моральних цінностей українців.

„Козацькому роду нема переводу”

У рамках напряму проводяться дослідження періоду козацької доби (перші козацькі поселення та укріплення, пам'ятні дати в історії козаччини, боротьба з іноземними поневолювачами, утворення Козацької Республіки, видатні особи цього періоду), побуту та традицій козацтва (козаки в повсякденному житті та у походах, їх зброя і військово спорядження, укріплення); відображення козацької доби в народній творчості (пісні, думи, легенди, приказки та прислів'я); вивчення історії бойового гопака. Учасники експедиції зустрічаються із представниками козацьких організацій і беруть участь у походах козацькими шляхами.

„Із батьківської криниці”

У рамках напряму вивчаються традиційні свята, обряди, побутова культура, народні ремесла, народна творчість, медицина і педагогіка, народні ігри та забави, проводяться дослідження виникнення давніх музичних інструментів, історії зеленого будівництва, садово-паркового мистецтва та природокористування.

Робота може бути спрямована на вивчення діалектів рідного краю, створення етнографічних словників, запис легенд, дум тощо, вивчення місцевої літературної спадщини та сучасності, пропагування народної творчості (зокрема фольклорних свят і свят народних обрядів свого краю), створення дитячих, юнацьких і сімейних фольклорних колективів.

„З попелу забуття”

У рамках напряму проводяться дослідження сторінок історії України періоду Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років, інших знакових подій, пов'язаних з прагненням народу України до волі та незалежності, подій і розповідей очевидців про українців-учасників військових конфліктів ХХ – поч. ХХІ ст. (зокрема війни в Афганістані).

Учасники експедиції зустрічаються із свідками цих подій, записують їх спогади; відтворюють маловідомі та невідомі факти історії, місця боїв, імена їх учасників, місцезнаходження поховань людей, які загинули за рідну землю, вивчають документальні свідчення, впорядковують садиби ветеранів війни та праці, учасників визвольного руху, репресованих, вдів, доглядають могили патріотів України. Можуть досліджувати історично-публіцистичну спадщину з цього напряму, беруть участь у створенні книг пам'яті свого села, міста, району.

„Геологічними стежками України”

У рамках напряму проводяться дослідження певної місцевості за темами: природні геологічні пам'ятки регіону; родовища корисних копалин, кар'єрів будівельних матеріалів; нафтові та газові родовища; гірські породи, що використовуються в будівництві та оздобленні пам'ятників; небезпечні геологічні процеси в умовах техногенезу; водні ресурси та їх використання в області, районі, населеному пункті; сучасні геоморфологічні процеси на території області, району, населеного пункту. Допускається й інша тематика для дослідження, обрана самостійно.

У пошуковій і науково-дослідницькій роботі відображається зв'язок геології з природничо-історичними науками (зокрема геології з географією ландшафтознавством, кліматологією, гідрологією, гляціологією, океанографією у пізнанні різних геологічних процесів, які відбуваються на поверхні Землі), використання новітніх досягнень і методів фундаментальних наук (математика, фізика, хімія, біологія).

Учасники експедиції збирають колекції мінералів, гірських порід, палеонтологічних решток.

„Географія рідного краю”

(входить також археологічний напрям)

У рамках напряму вивчається природа рідного краю, виявляються, обліковуються пам'ятки природи, досліджуються природні ресурси, унікальні ландшафти певного регіону України.

Учасники експедиції проводять дослідження природного середовища з урахуванням антропогенних змін, окреслюючи проблеми раціонального природокористування і охорони природи, описують територіальні особливості розміщення промислового виробництва, сільського господарства, населення, транспорту тощо.

Вимоги до оформлення пошукових і науково-дослідницьких робіт

Мова виконання пошукових і науково-дослідницьких робіт визначається Конституцією України і відповідним законом України.

Роботи подаються в друкованому вигляді та на електронних носіях (документ Microsoft Word, шрифт Times New Roman – 14 pt, інтервал – 1,5 у форматі RTF) обсягом до 15 друкованих сторінок. Ілюстрації подаються окремо в кількості до 10 сторінок і на електронних носіях. Також до роботи можуть бути подані фотографії, малюнки, фотокопії, вироби тощо розміром 13 x 18 см або формату А4 і відеоматеріали.

Робота повинна складатися з обов'язкових розділів:

титульної сторінки, де обов'язково вказується навчальний заклад, район, тема роботи та рік виконання. На другій сторінці зазначаються назва колективу (пошукової групи), прізвище, ім'я та по-батькові керівника або керівників

пошукової групи, наукових консультантів (у разі їх наявності), місця їх роботи та номери телефонів, списки учасників групи із зазначенням місця їх навчання.

змісту, де зазначаються заголовки розділів (складових частин роботи) і сторінки, на яких вони розміщені;

вступу, де розкривається актуальність і практичне значення обраної теми, мета й основні завдання, предмет і об'єкт дослідження, зазначаються джерела інформації;

основної частини, яка складається з двох, трьох основних розділів, що за змістом повинні відповідати темі, підпорядковуватися основній меті й завданням, бути органічно взаємопов'язаними;

висновків, де зазначається наскільки досягнута мета і завдання роботи, які труднощі виникали при дослідженні, перспективні шляхи дослідження тощо;

додатків, які складаються з допоміжних матеріалів - таблиць, ілюстрацій, схем, фотографій та ін., кожний додаток починається з нової сторінки;

списку використаної літератури, який розміщується у кінці роботи в алфавітному порядку.

Високо оцінюються роботи, в яких не лише викладені відомі або списані з різних джерел дані, а подаються порівняння, роздуми з теми, власна точка зору, думка автора.

У процесі дослідження необхідно використовувати різні форми діяльності: туристсько-краєзнавчі походи, експедиції, екскурсії, профільні табори, акції, інші практичні дії із збереження та відновлення загальнонаціональної спадщини, а також заходи з пропаганди роботи на захист природи, пам'ятників історії та культури рідного краю.

Результатом діяльності учасників експедиції повинні бути виставки, конференції, путівники по рідному краю, тематичні краєзнавчі маршрути, інші творчі роботи, публікації в пресі, виступи по радіо, створення нових музейних експозицій та розділів тощо.

У роботі повинні відображатися вищевказані форми роботи та результативність роботи.

Пошукові та науково-дослідницькі роботи не повертаються.

На міський етап експедиції роботи та супровідний лист надсилаються **не пізніше 30 вересня кожного року** .

**Умови
проведення міського етапу
Всеукраїнського конкурсу на кращу туристсько-краєзнавчу експедицію
учнівської молоді з активним способом пересування
"Мій рідний край"**

МЕТА І ЗАВДАННЯ КОНКУРСУ

Конкурс проводиться з метою залучення учнівської молоді до активної краєзнавчої та пошуково-дослідницької роботи з вивчення історико-культурної спадщини українського народу та природного різноманіття рідного краю.

Основними завданнями Конкурсу є:

- удосконалення форм та засобів туристсько-краєзнавчої роботи;
- стимулювання розвитку різних напрямів краєзнавства та видів спортивного туризму серед учнівської молоді;
- поліпшення змісту туристсько-краєзнавчих подорожей, оволодіння учасниками Конкурсу практичними навичками польових краєзнавчих досліджень;
- активізація експедиційної роботи;
- виявлення та розповсюдження кращого досвіду проведення краєзнавчих експедицій з активним способом пересування;
- визначення кращих команд учнівської молоді за підсумками Конкурсу.

УЧАСНИКИ КОНКУРСУ

У Конкурсі можуть брати участь туристські групи учнівської молоді, які здійснили туристсько-краєзнавчі експедиції з активним способом пересування відповідно до чинних (на час проведення експедицій) Правил проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю.

ПІДГОТОВКА ЗВІТУ

У Конкурсі можуть брати участь звіти туристських груп про краєзнавчі експедиції з історичного, географічного, літературного краєзнавства, археології, геології, екології, фольклору та етнографії, українознавства, народознавства тощо, проведені з активним способом пересування, якщо вони відповідають вимогам, що висуваються до походів від II ступеня до I категорії складності будь-якого виду спортивного туризму. Маршрут повинен носити лінійний або кільцевий характер, радіальні виходи можуть складати не більше 20% його протяжності.

Звіт подається надрукованим та на електронних носіях (формат RTF, документ Microsoft Word, шрифт Times New Roman – 14 pt інтервал - 1,0 на аркушах А-4), а також - переплетеним і пронумерованим разом з додатками. Нумерація наскрізна. Загальний обсяг, як правило, не повинен перевищувати 50 сторінок, в тому числі текстової частини – 35 сторінок. Текстова частина

пошуково-дослідницької, краєзнавчої роботи повинна носити науковий та офіційно-діловий стиль і бути пов'язаною з фотографіями, картографічним матеріалом, схемами, додатками шляхом посилання в тексті. Опис цікавих туристсько-екскурсійних об'єктів може носити нарисовий характер.

Звіт повинен обов'язково включати:

1. Титульна сторінка. Вказується повна назва організації, яка проводить експедицію, напрям краєзнавчих досліджень, вид туризму та складність маршруту, тема, географічний район, терміни проведення, прізвище, ім'я, по батькові керівника, контактний телефон.

2. Зміст. Вказуються назви всіх розділів, підрозділів та елементів звіту, номер сторінки, з якої вони починаються.

3. Анотація. У стислій формі викладається головна суть та ідея експедиції, її особливість, новизна інше. Обсяг – до 1 сторінки.

4. Довідкові відомості про маршрут, його туристсько-спортивну складову. Зазначається про вид туризму, складність маршруту; нитка та довжина активної частини маршруту; тривалість подорожі; засоби під'їзду до маршруту, інша інформація, що сприятиме більш повній уяві про маршрут; список групи, де вказати прізвище, ім'я, навчальний заклад, клас, рік народження, туристський досвід для учнів; прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи та посада керівника (керівників) подорожі; назва організації, завдання яких виконувала група, оригінали або завірені копії завдань.

5. Відомості про район експедиції: загальні історико-географічні, туристсько-краєзнавчі, екскурсійно-пізнавальні. Матеріал подається у стислій формі і повинен стосуватися безпосередньо району подорожі.

6. Картографічний матеріал. Оглядові та робочі карти масштабом не менше 1:200000, у разі необхідності, можуть доповнюватись схемами такої якості, щоб за копіями з них можна повторити експедицію або провести екскурсію.

7. Фотографії у звіті повинні розкривати місце, час, мету даної експедиції, відображати природу та визначні історико-культурні місця району експедиції, підтверджувати проходження маршруту всією групою, дотримання вимог техніки безпеки, а також проведення краєзнавчої роботи. Фотографії повинні мати номер, підписи назв об'єктів, містити пояснення. У звіті фотографії розміщуються у місцях, де на них є посилання, або на окремих листах. Їх розмір фотографій повинен бути не менший 10x15 см.

8. Опис пошуково-дослідницької, краєзнавчої роботи включає обґрунтування вибору теми та району експедиції; матеріали про пошуково-дослідницьку краєзнавчу роботу, що розкривають форми та зміст проведеної експедиційної роботи відповідно до теми пошуку.

9. Додатки: орієнтовний кошторис витрат; розклад руху транспорту, розміщення медичних закладів, контрольно-рятувальних служб тощо.

10. Підсумки, висновки, рекомендації. У розділі відмічаються найбільш характерні особливості району експедиції, можливі інші варіанти проведення експедиції, екскурсійні можливості району. Міститься короткий підсумок роботи, виконаної в експедиції.

11. Маршрутні документи (відповідно до вимог Умов).

12. Список літератури та джерел інформації. Подається перелік джерел інформації, які використовувались при підготовці та проведенні експедиції та під час складання звіту. Якщо під час експедиції та за її підсумками відзнятий відеофільм (кліп) тощо, вказати його постійне місцезнаходження, можливість перегляду, умови виготовлення копії.

ДОКУМЕНТАЦІЯ ТА СТРОКИ ЇЇ ПОДАВАННЯ

Для участі в міському турі Конкурсу необхідно надіслати **до 01 листопада 2013 року (у наступні роки – до 1 листопада поточного року)** в міський методичний кабінет:

звіт про проведену експедицію;

копії документів, що дають дозвіл на проведення пошукових робіт чи досліджень (якщо такі передбачені чинними нормативно-правовими актами);

оригінали маршрутних книжок (маршрутних листів) з відмітками про проходження маршруту, затверджені та оформлені згідно з вимогами, передбаченими для туристських походів відповідної складності.

ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРЕМОЖЦІВ

Звіти будуть оцінюватися суддівською колегією за такими критеріями:

обґрунтованість отриманого завдання від навчального закладу, організації, установи;

теоретичне і (або) практичне значення дослідження;

системність і повнота розкриття досліджуваної теми;

пошуково-дослідницький характер роботи; доцільність та коректність використаних методів дослідження;

наявність, доцільність та якість матеріалів, що підтверджують викладений зміст дослідженого (фотографії, карти, схеми, плани, графіки, малюнки, топографічні та геологічні прив'язки об'єктів дослідження), інші супроводжуючі матеріали;

аргументованість висновків, їх відповідність змістовним результатам експедиційних досліджень;

суспільно-корисна та природоохоронна робота в експедиції. Висвітлення результатів експедиції у ЗМІ; використання їх у навчально-виховному процесі навчального закладу;

висновок закладу, організації, установи, що видавала завдання, з наведенням аргументів щодо якості та повноти виконання поставленого завдання;

повнота та якість оформлення звіту; стиль, грамотність, логічність викладу матеріалу; відповідність вимогам щодо складання звіту; наявність електронної версії звіту.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ управління освіти і науки облдержадміністрації
23.09. 2009 № 590

УМОВИ

проведення щорічного обласного конкурсу на кращий навчально-методичний матеріал туристсько-краєзнавчої тематики

I. Мета і завдання конкурсу

1.1. Щорічний обласний конкурс на кращий навчально-методичний матеріал туристсько-краєзнавчої тематики (далі – Конкурс) проводиться з метою вдосконалення програмно-методичного забезпечення позашкільної освіти з туристсько-краєзнавчого напрямку.

1.2. Основними завданнями Конкурсу є:

оновлення програмно-методичного забезпечення розвитку дитячо-юнацького туризму і краєзнавства;

виявлення та впровадження нових педагогічних технологій позашкільного навчання, виховання учнів засобами туризму, краєзнавства і екскурсій, ефективних форм і методів туристсько-краєзнавчої роботи з учнівською молоддю;

відбір та підготовка до видання кращих авторських методичних матеріалів, програм, навчальних посібників, тощо для подальшого використання у діяльності навчальних закладів;

пропаганда та популяризація дитячо-юнацького туризму і краєзнавства як ефективних засобів пізнання, успадкування історичних, культурних надбань свого народу, формування національної свідомості учнівської молоді.

II. Терміни, місце проведення та керівництво Конкурсу

2.1. Конкурс має довго строковий характер і проводиться щороку в два етапи.

2.1.1. Перший етап проводиться в районах та містах області до 20 листопада

поточного року.

2.1.2. Другий (обласний) етап проводиться у м. Хмельницькому до 20 грудня поточного року.

2.2. Загальне керівництво Конкурсом здійснює управління освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації.

2.3. Безпосереднє керівництво першим етапом Конкурсу здійснюють відділи (управління) освіти районних держадміністрацій, міських рад.

2.4. Безпосереднє керівництво підготовкою і проведенням другого етапу Конкурсу здійснює Хмельницький обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді.

2.5. Підведення підсумків другого етапу Конкурсу здійснює журі, склад якого затверджується наказом управління освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації.

2.6. До складу журі Конкурсу включаються педагогічні та науково-педагогічні працівники, які мають досвід роботи з туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти та відповідну кваліфікацію.

III. Учасники Конкурсу

3.1. У першому етапі Конкурсу беруть участь педагогічні працівники та колективи навчальних закладів.

3.2. У другому етапі Конкурсу беруть участь автори матеріалів, які стали переможцями першого етапу Конкурсу.

IV. Вимоги до конкурсних матеріалів

4.1. Конкурс проводиться за такими номінаціями:

а) програми гурткової роботи;

б) розробки туристсько-краєзнавчих маршрутів (спортивних, краєзнавчих, у т.ч. екскурсійних);

в) методичні рекомендації з питань організації туристсько-краєзнавчої та екскурсійної роботи серед дітей і юнацтва за різними напрямками.

4.2. Роботи на другий етап Конкурсу подаються у друкованому вигляді брошурою (комп'ютерний набір тексту через 1,5 інтервал, шрифт Times New Roman, розмір шрифту не менше 12 та не більше 14) та на електронних носіях (CD-диск, текстовий редактор Word) у 2-х примірниках з обов'язковим зазначенням даних автора (прізвище, ім'я по батькові – повністю, посада, місце роботи). Конкурсні матеріали мають бути написані українською мовою.

4.3. Програми гуртків туристсько-краєзнавчого профілю мають містити:

пояснювальну записку (актуальність програми, новизна; мета і завдання; характеристика зв'язку із загальною середньою освітою; можливості програми для розвитку творчих здібностей особистості; рекомендації щодо організації та форм проведення занять тощо);

навчально-тематичний план із зазначенням кількості годин на теоретичні і практичні заняття;

безпосередньо програму – детальне розкриття навчально-тематичного плану;

вимоги щодо рівня знань, вмінь та навичок гуртківців;

список рекомендованої літератури.

4.4. Розробки туристсько-краєзнавчих маршрутів повинні висвітлювати: обґрунтування маршруту, привабливість маршруту з краєзнавчої і спортивної точки зору;

містити коротку фізико-географічну характеристику району подорожі, довідкові дані про маршрут (протяжність, тривалість подорожі, рівень складності тощо);

характеристику основних і краєзнавчих об'єктів та/або технічних перешкод; список рекомендованої літератури та інших джерел інформації; картографічні та ілюстративні матеріали.

4.5. Методичні рекомендації, що подаються на Конкурс, повинні включати такі розділи:

вступ (обґрунтування актуальності теми, мета і завдання роботи, категорія користувачів, на яку розрахований матеріал);

основна частина (розкриття теми);

висновки, додатки;

список використаної та рекомендованої літератури.

4.5.1. Методичні рекомендації, у свою чергу, розподіляються за такими тематичними напрямками:

- туристсько-краєзнавча і пошукова робота з учнями як засіб виховання особистості;

- зміст, форми і методи роботи з учнівською молоддю з різних напрямків краєзнавства (історичного, географічного, геологічного, фольклорно-етнографічного та інших) та спортивного туризму (пішохідного, водного, велосипедного, гірського тощо);

- організація туристсько-краєзнавчої роботи в дитячих оздоровчих закладах; організація дозвілля з учнівською молоддю;

- зміст і форми роботи музеїв навчальних закладів; особливості організації науково-дослідницької роботи учнів в рамках Малої академії наук;

- організація гурткової роботи;

- підготовка та проведення туристських подорожей, краєзнавчих експедицій та екскурсій з учнівською молоддю тощо.

4.5.2. Остаточні тематичні напрями визначаються членами журі після надходження всіх матеріалів на Конкурс.

4.6. Матеріали, які не відповідають зазначеним вимогам, а також матеріали інформаційного та інструктивного характеру (інформаційно-методичні збірники, вісники, накази, положення, умови проведення різних масових заходів і т.п.), підручники, наукові розробки не розглядаються.

4.7. На конкурс надсилається за заявкою (додається) не більше 7 матеріалів з визначеною кількістю у номінаціях:

програми гуртків

– 1 матеріал;

розробки туристсько-краєзнавчих маршрутів – 2 матеріали;
методичні рекомендації – 4 матеріали.

4.8. На другий етап Конкурсу матеріали надсилаються на адресу Хмельницького обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді (29013, м. Хмельницький, вул. Примакова,2) протягом року. Останній термін подачі матеріалів – до 01 грудня поточного року за поштовим штемпелем.

V. Критерії оцінювання матеріалів

5.1. Конкурсні матеріали оцінюються за такими критеріями:

5.1.1. Програми туристсько-краєзнавчих гуртків:

педагогічна доцільність і актуальність (12 балів);

спрямованість програми на розвиток пізнавальних і творчих здібностей учнів (12 балів);

послідовність викладення змісту програми (22 бали);

відповідність вимогам щодо структури (12 балів);

можливість подальшого практичного застосування в інших регіонах (20 балів);

стиль та грамотність (12 балів);

видавничий рівень (10 балів).

Максимальна оцінка – 100 балів.

5.1.2. Розробки туристських маршрутів:

повнота довідкових даних про маршрут (8 балів);

технічна характеристика маршруту (26 балів);

пізнавальна та/або спортивна цінність маршруту (26 балів);

наявність і якість картографічного та ілюстративного матеріалу (18 балів);

стиль та грамотність (12 балів);

видавничий рівень (10 балів).

Максимальна оцінка – 100 балів.

5.1.3. Методичні рекомендації:

актуальність теми (12 балів);

новизна, авторські відкриття (15 балів);

різноманітність форм і методів роботи, викладених у матеріалі (15 балів);

повнота змісту матеріалу (18 балів);

можливість подальшого практичного застосування матеріалу (18 балів);

стиль та грамотність (12 балів);

видавничий рівень (10 балів).

Максимальна оцінка – 100 балів.

5.2. Кожний конкурсний матеріал оцінюють члени журі.

5.3. Матеріали, що надійшли на другий етап Конкурсу, не повертаються.

VI. Підведення підсумків та нагородження

6.1. Підведення підсумків Конкурсу здійснюється згідно з цими Умовами та Порядком суддівства конкурсних матеріалів. У ході Конкурсу журі визначає кращі роботи у кожній номінації.

6.2. Автори кращих матеріалів визнаються лауреатами Конкурсу.

6.3. Авторам, роботи яких набрали 95-100% від максимальної кількості балів у відповідній номінації, присуджується перше місце, 90-94,9% – друге місце, 85-89,9% – третє місце. Вони нагороджуються грамотами управління освіти і науки Хмельницької облдержадміністрації.

6.4. Автори, роботи яких набрали 80-84,9% від максимальної кількості балів у відповідній номінації, нагороджуються грамотами (дипломами) Хмельницького обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді.

6.5. Кращі навчально-методичні матеріали надсилаються в Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді для участі у Всеукраїнському конкурсі і можуть рекомендуватися для видання.

Директор Хмельницького обласного
центру туризму і краєзнавства
учнівської молоді

С. М. Шенькарук

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ УЧАСТІ В ОБЛАСНОМУ КОНКУРСІ НА КРАЩИЙ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ТЕМАТИКИ

Обласний конкурс на кращий навчально-методичний матеріал туристсько-краєзнавчої тематики проводиться щороку обласним центром туризму і краєзнавства учнівської молоді під загальним керівництвом управління освіти і науки обласної держадміністрації. Основна мета Конкурсу - вдосконалення програмно-методичного забезпечення розвитку дитячо-юнацького туризму і краєзнавства, виявлення нових ефективних форм і методів туристсько-краєзнавчої роботи з учнівською молоддю, пропаганда та популяризація туристсько-краєзнавчої роботи як ефективного засобу пізнання і виховання, а також відбір і підготовка до видання кращих авторських методичних матеріалів для подальшого використання у діяльності навчальних закладів освіти.

З метою покращення рівня конкурсних матеріалів обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді направляє рекомендації щодо підготовки конкурсних методичних матеріалів, оскільки досвід проведення Конкурсу показує, що не всі його учасники дотримуються "Умов проведення щорічного обласного конкурсу на кращий навчально-методичний матеріал туристсько-краєзнавчої тематики" (наказ управління освіти і науки облдержадміністрації від 23.09.2009 №590).

У рекомендаціях дається поділ на види, коротка характеристика та структура конкурсних методичних матеріалів, вимоги до їх виконання, а також аналіз основних помилок, які допускаються учасниками Конкурсу.

При підготовці методичних матеріалів учасникам Конкурсу слід керуватися "Умовами проведення щорічного обласного конкурсу на кращий навчально-методичний матеріал туристсько-краєзнавчої тематики" та даними рекомендаціями, чітко дотримуючись викладених вимог.

Конкурсні методичні матеріали поділяються **на види**:

- методичні рекомендації з питань організації туристсько-краєзнавчої та екскурсійної роботи серед дітей та юнацтва за різними напрямками,
- розробки туристсько-краєзнавчих маршрутів (спортивних, краєзнавчих, у тому числі екскурсійних),
- програми гуртків туристсько-краєзнавчого профілю.

Коротка характеристика конкурсних методичних матеріалів:

Методичні рекомендації – це вид методичних матеріалів, де творчо розглядається одне із конкретних питань теорії і практики дитячо-юнацького туризму, є елементи інструктивного характеру, приклади з досвіду вирішення питання, що розглядається, та подається методика його підготовки і проведення. Характерною ознакою методичних рекомендацій є наявність рекомендацій щодо їх практичного використання.

Структура методичних рекомендацій.

1.Титульна сторінка, на якій послідовно вказується: назва управління освіти і науки Хмельницької облдержадміністрації, назва управління (відділу освіти) міської ради (райдержадміністрації), назва установи або організації, де працює автор, номінація конкурсу, назва матеріалу, дані про автора (прізвище, ім'я по батькові, місце роботи і посада **повністю**), рік написання.

2.Зміст. У змісті подається перелік заголовків у матеріалі, або назви розділів, які повинні точно повторювати заголовки (назви) у самому тексті. Скорочувати або змінювати їх не дозволяється. У змісті вказуються номери початкових сторінок усіх розділів.

3.Вступ (передмова), де розкривається актуальність теми, мета і завдання, на яке коло читачів розрахований методичний матеріал.

4.Основна частина повинна відповідати темі, підпорядковуватися основній меті та завданням, містити дослідження суті проблеми, опис досвіду практичного вирішення проблеми в установі з оцінкою його результату та методики навчання та виховання, яку застосовує автор.

5.Висновки, тут підводяться підсумки і формулюються пропозиції автора, тобто практичні рекомендації, які повинні бути чіткими і впливати з результатів роботи над темою, що розглядалася.

6.Додатки (якщо є) – **це засіб збагачення змісту навчально-методичного матеріалу. Додатки**, до яких слід включати таблиці, ілюстрації, схеми, тощо,

доповнюють або ілюструють основний текст. Кожний додаток починають з нової сторінки, у правому верхньому куті пишуть слово "Додаток". Якщо в роботі кілька додатків, вони послідовно нумеруються арабськими цифрами. У тексті обов'язково має бути посилання на додатки.

7. Список використаної літератури, який розміщують в алфавітному порядку у послідовності: прізвище, ініціали автора, повна назва видання, місце видання, видавництво, рік видання. Для статей у періодичній пресі зазначають прізвище, ініціали автора, назву статті, назву журналу чи газети, рік видання, номер журналу, газети, дату виходу газети.

Методична розробка – це матеріал методичного характеру, який складається для проведення певного виду навчальних занять з метою підвищення їх якості.

Структура методичної розробки.

1. Титульна сторінка, на якій послідовно вказується: назва управління освіти і науки Хмельницької облдержадміністрації, назва управління (відділу освіти) міської ради (райдержадміністрації), назва установи або організації, де працює автор, номінація конкурсу, назва матеріалу, дані про автора (прізвище, ім'я по батькові, місце роботи і посада **повністю**), рік написання.

2. Зміст. У змісті подається перелік заголовків у матеріалі, або назви розділів, які повинні точно повторювати заголовки (назви) у самому тексті. Скорочувати або змінювати їх не дозволяється. У змісті вказуються номери початкових сторінок усіх розділів.

3. Вступ (передмова), де розкривається актуальність теми, мета і завдання, на кого розрахований методичний матеріал. Якщо це розробка заняття гуртка, потрібно, щоб у вступі було посилання на конкретну тему програми, для якої пропонується розробка, і за якою працює автор, рекомендовану кількість годин.

4. Основна частина повинна: відповідати темі, підпорядковуватися основній меті та завданням, розкрити тему, а також містити опис методики викладання навчального матеріалу або методики проведення певного заходу. Наведені приклади, завдання, ігрові моменти мають сприяти розвитку мислення вихованців, формуванню у них практичних умінь та навичок.

5. Висновки, тут підводяться підсумки і формулюються пропозиції автора щодо практичного використання даної розробки, які повинні бути чіткими і впливати з результатів роботи над темою, що розглядалася.

6. Додатки (якщо є), до яких слід включати таблиці, ілюстрації, схеми тощо. Кожний додаток починають з нової сторінки, у правому верхньому куті пишуть слово "Додаток". Якщо в роботі кілька додатків, вони послідовно нумеруються арабськими цифрами.

7. Список використаної літератури, який розміщують в алфавітному порядку у послідовності: прізвище, ініціали автора, повна назва видання, місце видання, видавництво, рік видання. Для статей у періодичній пресі зазначають прізвище, ініціали автора, назву статті, назву журналу чи газети, рік видання, номер журналу, газети, дату виходу газети.

Розробки туристсько-краєзнавчих маршрутів (спортивних, краєзнавчих, екскурсійних). Це вид методичних матеріалів, який містить рекомендації як цікаво і безпечно подолати пропонований маршрут або маршрути (це може бути розробка декількох маршрутів, пов'язаних тематично або географічно).

Розробки будь-якого маршруту не повинні суперечити Правилам проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України (наказ МОНУ від 24.03.2006 № 237).

Структура матеріалу з розробкою маршруту:

1. **Титульна сторінка**, на якій послідовно вказується: назва управління освіти і науки Хмельницької облдержадміністрації, назва управління (відділу освіти) міської ради (райдержадміністрації), назва установи або організації, де працює автор, номінація конкурсу, назва матеріалу, дані про автора (прізвище, ім'я по батькові, місце роботи і посада **повністю**), рік написання.

2. **Зміст**. У змісті подається перелік заголовків у матеріалі, або назви розділів, які повинні повторювати заголовки (назви) у самому тексті. Скорочувати або змінювати їх не дозволяється. У змісті вказуються номери початкових сторінок усіх розділів.

3. **Вступ (передмова)**, де потрібно висвітлити привабливість маршруту з краєзнавчої і спортивної або екскурсійної точки зору та обґрунтування вибору маршруту.

4. **Основна частина**. Тут подається коротка фізико-географічна характеристика району подорожі, довідкові дані про маршрут, тобто "нитка" (основні пункти проходження маршруту), протяжність, тривалість подорожі у днях, категорія або ступінь складності тощо), характеристика основних краєзнавчих та/або технічних перешкод.

5. **Висновки**. Тут підводяться підсумки і формулюються пропозиції автора, тобто практичні рекомендації, які повинні бути чіткими, щодо організації та подолання маршруту.

6. **Додатки**, в яких обов'язково повинен бути картографічний та ілюстративний матеріал.

7. **Список використаної літератури**, який розміщують в алфавітному порядку у послідовності: прізвище, ініціали автора, повна назва видання, місце видання, видавництво, рік видання. Для статей у періодичній пресі зазначають прізвище, ініціали автора, назву статті, назву журналу чи газети, рік видання, номер журналу, газети, дату виходу газети.

Програми гуртків туристсько-краєзнавчого профілю. Це вид методичного матеріалу, який передбачає розробку програми з метою кращого засвоєння гуртківцями теорії і практики туризму і краєзнавства.

При написанні необхідно враховувати вікові особливості дітей, наступність та доступність у викладенні навчального матеріалу, практичну спрямованість занять. Зміст програми має відповідати спеціалізації гуртка, сучасним вимогам до навчально-виховного процесу та зведеним у певну систему.

За Умовами на конкурс приймаються програми, **які пройшли апробацію**, про що має свідчити витяг з рішення методичної ради закладу.

Структура методичного матеріалу.

1. Титульна сторінка, на якій послідовно вказується: назва управління освіти і науки Хмельницької облдержадміністрації, назва управління (відділу освіти) міської ради (райдержадміністрації), назва установи або організації, де працює автор, номінація конкурсу, назва матеріалу, дані про автора (прізвище, ім'я по батькові, місце роботи і посада **повністю**), рік написання.

2. Пояснювальна записка, де розкриваються актуальність програми, її новизна, обґрунтування структури та принципів укладання програмового матеріалу. Необхідно вказати вік вихованців, рівень навчання, його термін, дати характеристику змісту програми, вказати форми, методи та засоби навчання.

3. Навчально-тематичний план, який складається для кожного року навчання окремо. Навчально-тематичний план складається у формі таблиці з переліком тем, з визначеною кількістю годин на теоретичні та практичні заняття до кожної теми.

4. Основна частина (зміст) тут подається зміст тем відповідно до навчально-тематичного плану за такою схемою: назва теми, кількість годин (у дужках), зміст теми, практичних занять, якщо вони передбачаються навчально-тематичним планом. Якщо назви тем навчальних тем співпадають у різні роки навчання, то зміст цих тем повинен відрізнятися від попередніх років і рівнів навчання. Це стосується і вимог до знань, умінь та навичок. Назви тем, кількість годин (теоретичних та практичних) повинні співпадати у навчально-тематичному плані та в змісті (зміст практичних занять розкрити окремо). Слово тема у змісті програми не пишеться, вказується лише номер теми, її назва і загальна кількість годин.

5. Основні вимоги до знань, умінь та навичок в цьому розділі необхідно сформулювати перелік знань, умінь та навичок, яких повинні набути гуртківці по завершенню курсу програми.

6. Орієнтовний перелік обладнання для організації роботи гуртка.

7. Список використаної літератури, який розміщують в алфавітному порядку у послідовності: прізвище, ініціали автора, повна назва видання, місце видання, видавництво, рік видання. Для статей у періодичній пресі зазначають прізвище, ініціали автора, назву статті, назву журналу чи газети, рік видання, номер журналу, газети, дату виходу газети.

Вимоги до виконання методичних матеріалів:

1. Актуальність теми. Актуальність означає відповідність теми сучасним потребам, а питання, що розкриваються в матеріалі мають практичну значимість і є важливими для організації *туристсько-краєзнавчої* роботи.

2. Достатній теоретичний рівень. Ця вимога означає, що автор повинен розкрити тему на сучасному рівні розвитку педагогічної науки, розкрити основні поняття і терміни, що стосуються проблеми, систематизувати і проаналізувати різні думки і підходи, сформулювати власну точку зору на рішення проблеми.

3.Зміст та практичне застосування. Матеріал повинен повністю розкривати тему роботи та вміщувати пропозиції щодо практичного застосування даних рекомендацій або розробки, спрогнозувати результат.

4.Відповідність віковим особливостям та навчальним програмам. Матеріал повинен відповідати навчальним програмам загальноосвітніх навчальних закладів. Нові знання, уміння та навички мають базуватися на раніше засвоєних.

5.Грамотність та естетичність оформлення. Робота має бути написана українською мовою без граматичних та стилістичних помилок. Необхідно дотримуватися правил цитування, оформлення списку використаної літератури, додатків.

Вимоги до оформлення матеріалу:

1.Матеріали подаються державною мовою, в друкованому вигляді (комп'ютерний набір тексту: шрифт 12, Times New Roman, інтервал 1,5) на папері формату А-5 брошурою та на електронних носіях (CD-диск) у текстовому редакторі Word у 2-х примірниках.

2.Усі сторінки, починаючи з 3-ої (Вступ), враховуючи ілюстрації та додатки, нумеруються. Першою сторінкою вважається титульна, на якій номер сторінки не ставиться.

3.У брошурі може бути **дві** обкладинки. На першій – твердій і кольоровій – заявляється тільки автор та назва матеріалу, друга обкладинка має відповідати всім вимогам до титульної сторінки. (Див. структуру методичних матеріалів).

4.Ілюстративний матеріал повинен відповідати змісту обраної теми та бути якісним, в тексті вказуються посилання на фотографії. Рисунки повинні бути пронумеровані в послідовності посилання на них у тексті.

5.Тексти в таблицях не повинні виходити за лінії, що обмежують графі. Таблиці повинні мати заголовок та порядковий номер, на який є посилання у тексті.

6.У статистичних даних доцільно використовувати графіки, діаграми, які є ефективним засобом передачі інформації.

У конкурсних матеріалах будь-якого виду необхідно враховувати регіональні особливості розвитку дитячо-юнацького туризму.

У конкурсних матеріалах потрібно дотримуватися відповідності між заявленою темою у вступі та змістом основної частини. Всі матеріали повинні бути пов'язані з туристсько-краєзнавчою тематикою, як і заявлено у назві Конкурсу.

Матеріали інформаційного та інструктивного характеру (накази, положення, умови проведення масового заходу), підручники та наукові розробки не розглядаються.

Конкурсні матеріали подаються на обласний етап конкурсу згідно заявки, зразок якої додається до Умов проведення щорічного обласного

конкурсу на кращий навчально-методичний матеріал туристсько-краєзнавчої тематики, які були затверджені наказом управління освіти і науки облдержадміністрації від 23.09.2009 за № 590 (Див. Додаток 1).

Аналіз конкурсних матеріалів у попередні роки зобов'язує звернути увагу на **типові помилки** учасників конкурсу:

1.Конкурсні методичні матеріали не повинні бути компілятивними(!), тобто написаними на підставі чужих матеріалів без самостійного дослідження та опрацювання джерел. (За Вікіпедією: Компіляція (лат. compilatio - букв. крадіжка, грабіж, від лат. compero - грабую) — неоригінальний, несамотійний твір, праця, побудована на використанні інших творів).

2.Матеріали, які мають тільки описовий характер і не містять жодних методичних порад не є методичними матеріалами.

3.На Конкурс не приймаються учнівські дослідження, які готуються учнями в рамках Малої академії наук. Конкурс на кращий навчально-методичний матеріал туристсько-краєзнавчої тематики є конкурсом робіт **педагогічних працівників** закладів освіти області.

4.Надіслані програми, тематичний план яких є копією програм інших авторів, але з розширеною, або зменшеною сіткою годин, не є авторськими.

5.Розробка маршруту відрізняється від звіту про похід. Звіт про похід відображає подолання групою свого маршруту. А розробка маршруту містить рекомендації як цікаво і безпечно подолати маршрут, відомості про цікаві об'єкти, місця відпочинку та ночівлі, про джерела питної води, поради як добиратися до початкового пункту маршруту, тощо. В розробці не повинно бути даних особистого характеру, таких, наприклад, як: що їли туристи на обід, чи о якій годині вони вийшли на маршрут. Особисті враження (щоденникові записи, ліричні замальовки інше) можуть бути подані в додатках.

6.Розробки та рекомендації з народознавчої тематики, що подаються на Конкурс, зокрема, це стосується сценаріїв, часто-густо не містять місцевого матеріалу та рекомендацій щодо підготовки і проведення заходу, і є списаними зі спеціалізованих журналів та книжок.

7.Часто матеріали надсилаються не вчитаними - із граматичними та стилістичними помилками, без дотримання вимог до друку, структури матеріалу та електронних носіїв.

Рекомендації склала:
Кіретова Інна Олексіївна, методист
Хмельницького обласного центру
туризму і краєзнавства учнівської молоді
(тел. 65-50-17)

ЗРАЗОК

Директору обласного центру
туризму і краєзнавства
учнівської молоді

Заявка

на участь у другому етапі обласного конкурсу на кращий навчально-методичний
матеріал туристсько-краєзнавчої тематики

№	Назва роботи	Прізвище, ім'я по батькові автора	Місце роботи і посада автора	Номінація	Напрямок (для методичних рекомендацій)
1.	Проведення географічного практикуму в польових умовах			Методичні рекомендації	Географічне краєзнавство
2.	Організація і проведення спелеопоходу			Методичні рекомендації	Спортивний туризм
3.	Організація музею навчального закладу			Методичні рекомендації	Зміст роботи музеїв
4.	Використання активних форм роботи з педагогічними працівниками позашкільних закладів			Методичні рекомендації	Організація форм роботи з педагогами
5.	Красо України, Поділля (туристсько-краєзнавчі маршрути)			Туристські маршрути	історичне краєзнавство
6.	Мармурова межа України (туристський маршрут по Карпатах)			Туристські маршрути	
7.	Програма гуртка «Юні краєзнавці»			Програми гуртків	

Начальник управління, відділу

_____ (підпис)

- Заявка подається на бланку управління, відділу освіти

Перелік навчальних програм для реалізації варіативної складової навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів,
рекомендованих МОНмолодьспорту України

Суспільствознавство						
Історія						
№	Назва програми, автор	Тип програми	Клас (-и)	Обсяг програм и (навч. год.)	Інформація про схвалення	Джерело (де опублікована програма, розміщена на сайті)
1.	Трипільська протоцивілізація <i>Відейко М.</i>	Курс за вибором	10-11	17	Лист МОНУ № 1/11 – 1652 від 12.03.2010 року	Історія України // Шкільний світ. – 2010. – №25-27. – С. 19-22.
2.	Визначні постаті України <i>Гирич І.</i>	Курс за вибором	10-11	17	– " –	1. Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина II. – К.: – 2010. – С.66-69. 2. Історія України // Шкільний світ. – 2010. – №46. – С.1-4.
3.	Історія української культури: від середньовіччя до початку нової доби <i>Власов В.</i>	Курс за вибором	10-11	70	– " –	1. Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина II. – К.: – 2010. – С. 13-23. 2. Історія України // Шкільний світ. – 2010. – №25-27. – С. 24-32.
4.	Досліджуємо історію України <i>Малієнко Ю.</i>	Курс за вибором	10	35	Лист МОНУ № 1/11 – 1652 від 12.03.2010 року	1. Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина II. – К.: – 2010. – С. 93-98. 2. Історія України // Шкільний світ. – 2010. – №25-27. – С. 33-38.
5.	Історія України першої половини ХХ ст. в особах <i>Чубукова Т.</i>	– " –	10-11	70	– " –	1. Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина II. – К.: –

						2010. – С. 80-92. 2. Історія України // Шкільний світ. – 2010. – №25-27. – С.47-56.
6.	Історія українського кінематографа ХХ ст. <i>Приходько А.</i>	– " –	11	35	– " –	1. Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина II. – К.: – 2010. – С. 99-117. 2. Історія України // Шкільний світ. – 2010. – №25-27. – С. 57-70.
7.	Міжнародні відносини у другій половині ХХ століття <i>Василюк Ю., Островський В.</i>	– " –	11	17	– " –	1. Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина II. – К.: – 2010. – С. 34-38. 2. Історія України // Шкільний світ. – 2010. – №46. – С. 5-8.
8.	Українське відродження у ХХ столітті <i>Мацейків Т.І.</i>	– " –	11	35	– " –	1. Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина II. – К.: – 2010. – С. 70-79.
9.	Стежками козацької звитяги <i>Кривицька Г.М., Українець О.М., Жураківський В.П., Вишнівська В.В.</i>	Курс за вибором	8	17	Лист МОНУ № 1/11 – 7504 від 06.08.2010 року	Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина III. – К.: – 2010. – С. 6-8.
10.	Світова слава українців <i>Бученко Л.Б., Буднік Н.М.</i>	– " –	9	17	– " –	Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина III. – К.: – 2010. – С. 3-5.
11.	Спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни <i>Василюк Ю.</i>	– " –	10-11	70	Лист МОНУ № 1/ 11 – 1652 від 12.03.2010 року	1. Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина II. – К.: – 2010. – С. 39-46. 2. Історія України // Шкільний світ. – 2010. – №31. – С.7-13.

12.	Видатні постаті України кінця XVIII-початку XX ст. <i>Лівун Н., Космірак В., Островський В.</i>	– " –	9	35	– " –	1. Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина II. – К.: – 2010. – С. 56-65. 2. Історія України // Шкільний світ. – 2010. – №2. – С. 8-16.
13.	Українська культура середини XVI-XIX ст. <i>Загребельна С.</i>	– " –	8-9	35	– " –	1. Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина II. – К.: – 2010. – С. 3-12. 2. Історія України // Шкільний світ. – 2010. – №30. – С. 13-21.
14.	Визначні постаті України середини XVI-XVIII ст. <i>Лівун Н., Островський В.</i>	Курс за вибором	8	35	Лист МОНУ № 1/11 – 1652 від 12.03.2010 року	1. Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина II. – К.: – 2010. – С. 47-55. 2. Історія України // Шкільний світ. – 2010. – №46. – С. 11-18.
15.	Міфологія <i>Нікітіна І.</i>	– " –	6-7	35	– " –	1. Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина II. – К.: – 2010. – С. 118-125. 2. Історія України // Шкільний світ. – 2010. – №30. – С. 3-9.

Правознавство

№	Назва програми, автор	Тип програми	Клас (-и)	Обсяг програм и (навч. год.)	Інформація про схвалення	Джерело (де опублікована програма, розміщена на сайті)
1.	Живи за правилами <i>Ремех Т.</i>	Курс за вибором	7	35	Лист МОНУ № 1/11 – 1652 від 12.03.2010 року	1. Збірник навчальних програм для учнів 1-9 класів основної школи та 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина III. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". – 2010. – С.9-14.

						2. Історія України // Шкільний світ. – 2010. – № 28. – С.3–8.
2.	Правовідносини та судочинство Запорозької Січі <i>Полищук А.С., Цирульник Л.М.</i>	– " –	9	17	Лист МОНУ № 1/ 11 - 7504 від 06.08.2010 року	Збірник навчальних програм для учнів 1-9 класів основної школи та 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина III. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". – 2010. – С.15-18.
3.	Уроки для стійкого розвитку <i>Пометун О.І., Сущенко І.М.</i>	Курс за вибором	8	35	Лист МОНУ № 1/ 11 - 7504 від 06.08.2010 року	Збірник навчальних програм для учнів 1-9 класів основної школи та 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина III. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". – 2010. – С.71-86.
4.	Вчимося бути громадянами <i>Вербицька П., Войтенко О., Мисан В.</i>	– " –	7 (8)	35	Лист МОНУ № 1/11 – 1652 від 12.03.2010 року	Збірник навчальних програм для учнів 1-9 класів основної школи та 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина III. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". – 2010. – С.46-49.
5.	Основи культури гендерної рівності: ми різні – ми рівні <i>Бакка Т.В., Євтушенко Р.І., Мелещенко Т.В., Семиколєнов В.М., Семиколєнова.О.І.</i>	– " –	9 (10- 11)	35	Лист МОНУ № 1/11 – 1652 від 12.03.2010 року	Історія України // Шкільний світ. – 2010. – № 40. – С.50–55.
6.	Ми – громадяни України <i>Вербицька П., Пометун О., Костюк І.</i>	– " –	9 (10)	35	– " –	Збірник навчальних програм для учнів 1-9 класів основної школи та 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина III. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". – 2010. – С.40-45.
7.	Основи демократії <i>Бакка Т.В., Ладиченко Т.В., Марголіна Л.В.</i>	Курс за вибором	11	35	Лист МОНУ № 1/11 – 1652 від 12.03.2010 року	Збірник навчальних програм для учнів 1-9 класів основної школи та 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина III. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". – 2010. – С.56-64.

8.	Конституційне право України <i>Галенко М.В., Куцакові О.І.</i>	– " –	10 (11)	35	– " –	Збірник навчальних програм для учнів 1-9 класів основної школи та 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина III. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". – 2010. – С.26-30.
9.	Досліджуючи гуманітарне право <i>Бакка Т., Ремех Т. Євтушенко Р.</i>	– " –	10-11	17 (35)	– " –	Збірник навчальних програм для учнів 1-9 класів основної школи та 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина III. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". – 2010. – С. 36-39.
10.	Основи відновного правосуддя <i>за заг. ред. Левчишиної О.М.</i>	– " –	10-11	35	Лист МОНУ № 1/ 11 – 7504 від 06.08.2010 року	Збірник навчальних програм для учнів 1-9 класів основної школи та 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина III. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". – 2010. – С. 22-25.
11.	Світ юридичної професії <i>Спосіб В.Г., Левіцький В.В.</i>	– " –	10	17	Лист МОНУ № 1/ 11 – 7504 від 06.08.2010 року	Збірник навчальних програм для учнів 1-9 класів основної школи та 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина III. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". – 2010. – С. 19-21.
12.	Історія держави і права України	– " –	10 (11)	35	Лист МОНУ № 1/11 – 1652 від 12.03.2010 року	Історія України // Шкільний світ. – 2010. – № 28. – С. 18-21.
13.	Права людини <i>Ремех Т., Пометун О.І.</i>	Курс за вибором	10 (11)	35	– " –	Історія України // Шкільний світ. – 2010. – № 28. – С.9–13.
14.	Права людини в Україні <i>Ремех Т.О.</i>	– " –	10 (11)	35	– " –	Збірник навчальних програм для учнів 1-9 класів основної школи та 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина III. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". – 2010. – С.31-35.
15.	Основи теорії та історії української суспільно-політичної думки <i>Дичковська Г.О.</i>	– " –	10-11	35	Лист МОНУ № 1/ 11 – 7504 від 06.08.2010 року	Збірник навчальних програм для учнів 1-9 класів основної школи та 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина III. – К.: ВАТ

						"Поліграф-книга". – 2010. – С.26-33.
16.	Основи критичного мислення <i>Пометун О.</i>	– " –	10-11	35 (52)	Лист МОНУ № 1/11 – 1652 від 12.03.2010 року	1. Збірник навчальних програм для учнів 1-9 класів основної школи та 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина III. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". – 2010. – С. 65-80. 2. Історія України // Шкільний світ. – 2010. – №25-27. – С.5–17.
Християнська етика						
№	Назва програми, автор	Тип програми	Клас (-и)	Обсяг програм и (навч. год.)	Інформація про схвалення	Джерело (де опублікована програма, розміщена на сайті)
1.	Розмаїття релігій і культур світу <i>Більченко Є.В.</i>	Курс за вибором	1-11	1-4 кл. (17) 5 -11 кл. (35)	Лист МОНУ № 1/9-433 від 07.07.2008 року	Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина I. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". – 2010. – С. 3-36.
2.	Основи християнської етики <i>Барщевський Т., Васьків А., Влад М., Жуковський В., та ін.</i>	– " –	1-11	35	1-4, 7-11 класи рекомендовано МОНУ, протокол № 1/11-6347 від 13.07.2010 року. 5-6 класи, рекомендовано МОНУ, протокол № 1/11-6347 від 13.07.2010 року	1. Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина I. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". – 2010. – С. 37-86. 2. Основи християнської етики: навчальна програма. 1-11 клас / Львів "Свічадо": – 2010. – 136 с.
3.	Біблійна історія та християнська етика <i>Пилип (Осадченко Р.А.), Євнух М.Б., Ковровський І.Г.</i>	Курс за вибором	1-11	35	Лист МОНУ №1/11-11629 від 21.12.2010 року	Біблійна історія та християнська етика: програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-11 клас / Полтава ТОВ "АСМІ", 2011. – 132 с.
4.	Християнська етика в українській культурі <i>Ігумен Лонгин (Чернуха),</i>	Курс за вибором	1-4	35	Лист МОНУ №1/11-4033 від 20.06.2007 року	Християнська етика в українській культурі: програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 клас. – К.: КМПУ

	<i>Белкіна Е.В.</i>					імені Б.Д. Грінченка, 2007. – 26 с.
5.	Етика – духовні засади <i>Хайруліна В.М., Євсюкова Л.С., Крисальна Л.О.</i>	Курс вибором	за 1-11	34	Протокол комісії з суспільствознавчих дисциплін (секція "Етика") НМР з питань освіти МОН України № 2 від 11 квітня 2007 року	Етика – духовні засади: програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-11 клас. – К.: – 2006. – 20 с.
6.	Історія української філософської думки ХХ століття <i>Поздняков В.М.</i>	Курс вибором	за 11	35	Лист МОНУ від 12.03.2010 року № 1/ 11 – 1652	Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина І. – К.: ВАТ "Поліграф-книга", 2010. – С. 116-126.
7.	Етикет та етика <i>Костюк І.Ю.</i>	Курс вибором	за 10-11	35	Лист МОНУ від 06.08.2010 року № 1/11-7504	Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. Частина І. – К.: ВАТ "Поліграф-книга", 2010. – С.106-115.
Економіка						
№	Назва програми, автор	Тип програми	Клас (-и)	Обсяг програм и (навч. год.)	Інформація про схвалення	Джерело (де опублікована програма, розміщена на сайті)
1.	Власна справа <i>Горленко Г.О.</i>	Курс за вибором	10-11	70 (105)	Лист МОНУ від 29.12.2007 року № 1/11-9007	Збірник програм з економіки для ЗНЗ (для курсів за вибором). Ч.ІІ. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. – 384 с.
2.	Основи казначейської справи <i>Довгань А., Капіруліна С.</i>	Курс вибором	за 11	17 (36)	Лист МОНУ від 28.10.2010 року № 1021	Економіка. Програми курсів за вибором та факультативів – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – 62.с.
3.	Основи менеджменту <i>Горленко Г.О.</i>	Курс вибором	за 10-11	10	– " –	Економіка. Програми курсів за вибором та факультативів – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – 62.с.
4.	Основи	Курс за вибором	за 9	17	– " –	Економіка. Програми курсів за вибором

	підприємницької діяльності <i>Гребеннікова О, Яцунь Л.</i>	вибором				та факультативів – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – 62.с.
5.	Основи споживчих знань <i>Гільберг Т.Г, Капіруліна С.Л., Довгань А.І. та ін.</i>	Курс за вибором	1-12	35	Лист МОНУ від 28.11.2007 року № 1.4/18-Г021-2099	Основи споживчих знань: Навч.-метод. посіб. 1-12 кл. / Гільберг Т.Г, Капіруліна С.Л., Довгань А.І. та ін. – К.: Навчальна книга, 2008. – 816 с.: іл.
6.	Я – клієнт банку <i>Горленко Г., Горленко К.</i>	– " –	8 (9)	17	Лист МОНУ від 28.10.2010 року № 1021	Економіка. Програми курсів за вибором та факультативів – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – 62.с.
7.	Фінансова математика <i>Бицюра Ю.В.</i>	– " –	10-11	70	Лист МОНУ від 29.12.2007 року № 1/11-9007	Збірник програм з економіки для ЗНЗ (для курсів за вибором). Ч.ІІ. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. – 384 с.
8.	Цікава економіка <i>Жовтанецький О.</i>	– " –	10-11	70	– " –	Збірник програм з економіки для ЗНЗ (для курсів за вибором). Ч.ІІ. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. – 384 с.
9.	Розв'язування економічних задач <i>Горленко Г.О.</i>	– " –	10-11	35-70	– " –	Збірник програм з економіки для ЗНЗ (для курсів за вибором). Ч.ІІ. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. – 384 с.
10.	Економіка для молодших школярів <i>Гільберг Т.Г., Юхимович О.А.</i>	– " –	3-4	35	– " –	Збірник програм з економіки для ЗНЗ (для курсів за вибором). Ч.ІІ. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. – 384 с.

Географія						
№	Назва програми, автор	Тип програми	Клас (-и)	Обсяг програм и (навч. год.)	Інформація про схвалення	Джерело (де опублікована програма, розміщена на сайті)
1.	Рідний край <i>Андрусак Г.В., Гільберг Т.Г.</i>	Курс за вибором	8-9	34	Наказ МОНУ від 28.10.2010 року №1021	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина І. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С. 11-19.
2.	Ми і Всесвіт	– " –	9	9	– " –	Географія. Програми курсів за вибором

	<i>Солодюк В., Франчук І., Данильчук Н., Фурманчук Л., Охота І., Пашко М.</i>					та факультативів. Частина І. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С. 32-35
3.	Подорож екзотичними островами <i>Бабич Н., Грабовська О., Мельник З., Нестер В., Максимчук В., Іващук В.,</i>	– " –	8	17	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина І. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С. 35-37
4.	Зелений пакет	– " –	8-9	34	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина І. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С. 20-31
5.	В похід, юні туристи! <i>Стриковська Г., Сидоренко С., Чорна Н.</i>	Спецкурс	8	17	Наказ МОНУ від 28.10.2010 року №1021	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина І. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С. 38-41
6.	Розв'язування географічних задач <i>Пасічник А.</i>	Курс за вибором	9	17	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина І. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С. 42-48
7.	Здоров'я людини – основа здорового суспільства <i>Гільберг Т., Мирна Л., Гварадзе Л.</i>	– " –	9	17	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина І. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С. 49-53
8.	Ландшафтна екологія: дослідження ПТК річки Південний Буг <i>Суховій Ж., Фют І.</i>	– " –	8	17	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина І. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С54-56.
9.	Місто як урбоекосистема <i>Мирна Л., Віркун В., Гварадзе Л., Бітюк М.</i>	– " –	8(9)	17	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина І. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С. 57-61

10.	Екологія води <i>Мирна Л., Віркун В., Калінська Н.</i>	Курс за вибором	7(8)	17	Наказ МОНУ від 28.10.2010 року №1021	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина I. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С. 62-66
11.	Озеленення населених територій <i>Арчишевська Л., Кащак О., Ліхньовська О.</i>	Спецкурс	8(9)	17	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина I. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С. 67-71
12.	Основи зеленого дизайну <i>Арчишевська Л., Кащак О., Ліхньовська О.</i>	Курс за вибором	8(9)	17	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина I. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С. 72-74
13.	Географія культурної і природної спадщини свого регіону <i>Бабичук О., Кравчук Л., Руда Е., Фреюк Г., Хаверко О.</i>	– " –	8	17	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина I. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С. 75-78
14.	Географічне положення України <i>Степасюк Л.</i>	– " –	9	9	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина I. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С. 3-6
15.	Природні ресурси України <i>Сікорська С., Черниш О., Яловчук Л.</i>	Курс за вибором	9	17	Наказ МОНУ від 28.10.2010 року №1021	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина I. – К.: ВАТ «Поліграф-книга». 2010. – С. 6-9
16.	Художні промисли України <i>Муштин Н.</i>	– " –	9	17	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина I. – К.: ВАТ «Поліграф-книга». 2010. – С. 10-13
17.	Основи кліматології та метеорології <i>Юрчук Н.</i>	– " –	8(9)	17	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина II. – К.: ВАТ «Поліграф-книга». 2010. – С. 13-16

18.	Україна і світовий ринок <i>Бочко М., Гільберг Т.</i>	– " –	10 (11)	17	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина II. – К.: ВАТ «Поліграф-книга». 2010. – С. 17-27
19.	Майбутнє мого краю у дзеркалі глобальних проблем <i>Бочко М., Гільберг Т., Бочко І.</i>	– " –	10 (11)	17	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина II. – К.: ВАТ «Поліграф-книга». 2010. – С. 28-31
20.	Глобальні проблеми світу	– " –	10 (11)	9	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина II. – К.: ВАТ «Поліграф-книга». 2010. – С. 31-35
21.	Країни Європи на політичній карті світу <i>Кошовська Л., Лошатецька О., Петровська Л., Путінцова О., Федун І.</i>	Курс за вибором	10 (11)	17	Наказ МОНУ від 28.10.2010 року №1021	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина II. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С. 35-39
22.	Політична географія <i>Лешкевич В., Лешкевич А.</i>	– " –	10	17	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина II. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С. 40-46
23.	Етногеографія <i>Рихлик Т.І.</i>	– " –	5-9	170	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина II. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С. 47-67
24.	Картографія <i>Совенко В., Притула І.</i>	Факультативний курс	8 (9)	18	– " –	Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина II. – К.: ВАТ "Поліграф-книга". 2010. – С. 68-78
25.	Економіка природокористування <i>Кравчук О.</i>	Курс за вибором	11	70	Протокол комісії з географії НМР з питань освіти МОН України №2 від 16.06.2010 року	Кравчук О. Економіка природо-користування. Навчальна програма до курсу за вибором для учнів 11 класу // Географія та основи економіки в школі. – 2010. – №1 – С. 5-11
26.	Основи геоінформаційних систем і технологій <i>Даценко Л., Остроух В.</i>	– " –	10 (11)	35	Лист МОНУ №1/11-8752 від 20.09.2010 року	Даценко Л., Остроух В. Програма курсу за вибором "Основи геоінформаційних систем і технологій" (Для організації профільного навчання в старших класах

						загальноосвітніх навчальних закладів) // Географія та основи економіки в школі. – 2011. – №2 – С. 14-19
27.	Загальна географія <i>Кобернік С., Коваленко Р.</i>	Курс за вибором	11	35	Лист МОНмолодьспорту України №1/11-1755 від 02.03. 2011 року	Кобернік С., Коваленко Р. Загальна географія. Програма для профільного навчання, 11 клас // Географія та основи економіки в школі. – 2011. – №10 – С. 7-12
28.	Географія країн Європейського Союзу <i>Ісаєва Г.</i>	– " –	11	54	Протокол комісії з географії НМР з питань освіти МОН України №3 від 27.05.2010 року	Ісаєва Г. Географія країн Європейського Союзу. Програма для загальноосвітніх закладів (напрямок – суспільно-гуманітарний, профіль – географічний) 11 класу // Географія та основи економіки в школі. – 2011. – №4 – С. 8-13
29.	Географія культури Європи <i>Яценко В.</i>	Факультативний курс	6-7	70	– " –	Яценко В. Географія культури Європи. Програма факультативного курсу, 6-7 класи // Географія та основи економіки в школі. – 2011. – №3 – С. 4-12
30.	Фізична географія Київської області <i>Совенко В., Захарченко А.</i>	Курс за вибором	8	17	Лист ПТІЗО МОН України №1.4/18-Г-338 від 15.07.2009 року	Збірник навчальних програм спецкурсів, курсів за вибором та факультативів для до профільного та профільного навчання: природничо-математичний напрям / за заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОПОПК, 2010. – С.54-62.
31.	Економічна і соціальна географія Київської області <i>Шевченко Л., Совенко В.</i>	Курс за вибором	9	17	Лист ПТІЗО МОН України №1.4/18-Г-520 від 09.07.2010 року	Збірник навчальних програм спецкурсів, курсів за вибором та факультативів для до профільного та профільного навчання: природничо-математичний напрям / за заг. ред. Н.І. Клокар. – Біла Церква: КОПОПК, 2010. – С.109-123.